

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Analýza rozpadu Súdánu

Dědictví kolonialismu nebo následek islámského fundamentalismu?

Diplomová práce

Autor: Karel Harazim
Studijní program: N6701 – Politologie
Studijní obor: Politologie – africká studia
Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Dolní Benešov 2015

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Karel Harazim**

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie – africká studia

Název závěrečné práce: **Analýza rozpadu Súdánu. Dědictví kolonialismu nebo následek islámského fundamentalismu?**

Název závěrečné práce AJ: Analysis of the disintegration of Sudan. The legacy of colonialism or the result of Islamic fundamentalism?

Cíl, metody, literatura, předpoklady

Tématem diplomové práce je analýza příčin vedoucích k rozpadu největšího afrického státu. Občanská válka, která Súdán provázela fakticky od jeho vzniku, odhalila problémy, které v různé intenzitě trápí většinu afrických států.

Text bude zaměřen na podrobnou analýzu vnitrostátního konfliktu, který však přesáhl hranice země a angažoval okolní státy a potažmo mezinárodní společenství a světové velmoci. V práci bude nejprve popsána historie Súdánu, vývoj politického systému a složení populace, což jsou atributy, které determinovaly pozdější konflikt a rozpad státu. Analyzovány budou také ostatní příčiny, jež se v tomto procesu odrazily. Prostor bude věnován i vlivu globalizace na (ne)stabilitu regionu Súdánu. V závěru budou nastíněny možnosti řešení, které by mohly vést ke zklidnění situace v oblasti.

V práci bude použito empiricko-analytického teoretického přístupu a metody případové studie. Teoretický základ práce bude vycházet z řešení etnických a náboženských konfliktů a teorie rozpadu a vzniku států.

Literatura:

Barša, Pavel, Strmiska, Maxmilián. (1999). *Národní stát a etnický konflikt: politologická perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Eichler, Jan (2010): *Terorismus a války v době globalizace*. Praha: Karolinum.

Heywood, Andrew (2008): *Politické ideologie*. Příbram: Aleš Čeněk, 4. Vydání

Klíma, Jan (2012): *Dějiny Afriky. Vývoj kontinentu regionů a státu*. Praha: Lidové noviny.

Záhořík, Jan (2012): *Ohniska napětí v postkoloniální Africe*. Praha: Karolinum

Záhořík, Jan (2010). *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: Lidové noviny.

Garantující pracoviště: Katedra politologie, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Oponent:

Datum zadání závěrečné práce: 12. 3. 2013

Datum odevzdání závěrečné práce: 22. 4. 2015

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce docenta PhDr. Vlastimila Fialy, CSc. a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Dolním Benešově dne 17. 4. 2015

.....

Karel Harazim

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své diplomové práce doc. PhDr.Vlastimilu Fialovi, CSc., za připomínky, odborné rady a inspiraci, které mi poskytl.

Anotace

Harazim Karel. Analýza rozpadu Súdánu. Dědictví kolonialismu nebo následek islámského fundamentalismu? Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, 2015, 98 stran. Diplomová práce.

Tématem diplomové práce je analýza příčin vedoucích k rozpadu největšího afrického státu. Občanská válka, která Súdán provázela fakticky od jeho vzniku, odhalila problémy, které v různé intenzitě trápí většinu afrických států.

Text bude zaměřen na podrobnou analýzu vnitrostátního konfliktu, který však přesáhl hranice země a angažoval okolní státy a potažmo mezinárodní společenství a světové velmoci. V práci bude nejprve popsána historie Súdánu, vývoj politického systému a složení populace, což jsou atributy, které determinovaly pozdější konflikt a rozpad státu. Analyzovány budou také ostatní příčiny, jež se v tomto procesu odrazily. Prostor bude věnován i vlivu globalizace na (ne)stabilitu regionu Súdánu. V závěru budou nastíněny možnosti řešení, které by mohly vést ke zklidnění situace v oblasti.

V práci bude použito empiricko-analytického teoretického přístupu a metody případové studie. Teoretický základ práce bude vycházet z řešení etnických a náboženských konfliktů a teorie rozpadu a vzniku států.

Klíčová slova: Súdán, Jižní Súdán, náboženství, islám, otroctví, občanská válka, mírová smlouva.

Annotation

Harazim Karel. Analysis of the disintegration of Sudan. The legacy of colonialism or the result of Islamic fundamentalism? Hradec Králové University of Hradec Králové, Faculty of Arts, 2015, 98 pp. Diploma Dissertation.

The topic of the thesis is an analysis of the causes leading to the collapse of the largest African state. The civil war that accompanied the Sudan virtually since its inception, has revealed problems at different intensities suffer most African countries.

Text will focus on a detailed analysis of the national conflict, but beyond the borders of the country and neighboring countries involved and by extension the international community and world powers. The work will initially described the history of Sudan, the development of the political system and the composition of the population as attributes which determined later conflict and disintegration of the state. Analyzed are also other causes which are reflected in the process. The space will be devoted to the impact of globalization on the (in) stability region of Sudan. In conclusion outlining possible solutions that could lead to calm the situation.

The work will be used empirical-analytical theoretical approach and case study methods. The theoretical basis of the work will be based on the solution of ethnic and religious conflicts and the theory of decay and the rise of states.

Keywords: Sudan, South Sudan, religion, Islam, slavery, civil war, a peace agreement.

OBSAH

Seznam použitých zkratk	10
1. Úvod	11
2. Kapitola první – teoretická část	15
2. 1. Úvod.....	15
2. 2. Koncepce úspěšných a neúspěšných států.....	16
2. 3. Nejednotná terminologie.....	19
2. 4. Příčiny slabosti afrických států v teoretické rovině.....	21
2. 4. 1. Historické dědictví kolonialismu.....	21
2. 4. 2. Fáze postkoloniální- krize státu.....	24
2. 4. 3. Etnický problém a kmenová nevraživost.....	26
2. 4. 4. Studená válka a bipolární rozdělení Afriky.....	30
2. 4. 5. Ekonomické faktory a selhávání států.....	31
2. 4. 6. Vliv nerostných surovin.....	34
2. 4. 7. Geografické faktory.....	35
2. 4. 8. Globalizace v africké realitě.....	37
2. 5. Závěr.....	39
3. Kapitola druhá - případová studie Súdánu	40
3. 1. Historický exkurz.....	40
3. 2. Kritéria rozpadu súdánského státu.....	51
3. 2. 1. Kritérium kolonialismu.....	51
3. 2. 2. Kritérium politického vývoje.....	55
3. 2. 3. Kritérium náboženství.....	66

3. 2. 4. Kritérium etnicity.....	73
3. 2. 5. Kritérium vzdelání.....	77
3. 2. 6. Ekonomické kritérium.....	80
3. 2. 7. Kritérium nerostných surovin.....	83
3. 2. 8. Geografické kritérium.....	85
4. Závěr.....	88
5. Literatura a internetové zdroje.....	94

Seznam použitých zkratk

ALF – Azánská osvobozenká fronta
AMIS – Mise Africké unie v Súdánu
AU – Africká unie
BC – Bédžský kongres
CPA – Komplexní mírová dohoda
CNPC – Čínská národní ropná společnost
DUP – Demokratická unionistická strana
EU – Evropská unie
ICC – Mezinárodní trestní soud v Haagu
IGAD – Mezivládní úřad pro rozvoj
JEM – Hnutí za rovnost a spravedlnost
NDA – Národní demokratická aliance
NCP – Strana národního kongresu
NUP – Národní unionistická strana
NIF – Národní islámská fronta
OSN – Organizace spojených národů
PCP – Lidová kongresová strana
PDF – Lidové obranné síly
RB OSN – Rada bezpečnosti OSN
SACDNU – Súdánská africká národní unie uzavřených okresů
SANU – Súdánská africká národní unie
SPLM – Súdánské lidové osvobozené hnutí
SPLA – Súdánská lidová osvobozené armáda
SLA – Súdánská osvobozené armáda
SRF – Súdánská revoluční fronta
SSLM – Osvobozené hnutí jižního Súdánu
NIF – Národní islámská fronta
UNAMID – Mise OSN a Africké unie v Dárfúru
UNMIS – Mise OSN v Súdánu

1. Úvod

(Cíl, struktura práce, současný stav výzkumu)

Africký kontinent je bezesporu nejvíce zasaženým světadílem z hlediska lokálních válečných konfliktů, utrpení civilního obyvatelstva, genocidy a drancování nerostného bohatství. Zdejší krvavé války byly a jsou doprovázeny bezohlednou krutostí a bezohledností. V naprosté většině se jednalo o konflikty uvnitř jednotlivých států. Tedy státních celků, které na rozdíl od Evropy nevznikaly na základě národní identity obyvatel.

Primárním problémem Černé Afriky se v první fázi stalo koloniální rozdělení mezi evropské mocnosti na konci 19. století. Byly uměle vytvořeny hranice zájmových území koloniálních mocností, jejichž hlavním posláním bylo vytvořit přehlednost získaných držav a zajistit efektivní využití území. Hranice byly vytvářeny bez ohledu na populaci kontinentu a kmenovou příslušnost. Kolonizátoři odmítli akceptovat složení obyvatel, jejich náboženství a zvyky. Populační pásma Afriky přitom odpovídají historické migraci a jsou horizontální. Koncentrace obyvatel roste směrem od Sahary na jih. Evropští kolonizátoři tato fakta zcela ignorovali a hranice vytyčili vertikálně. Pro snazší orientaci vytvořili i zpravidla pejorativní označení různých etnik (Křováci, Bušmeni, Hotentoti). Koloniální nadvláda tak narušila přirozený vývoj, který směřuje ke vzniku konceptu národního státu.

Podle Roberta Kaplana představuje národní stát prostor, kde se jeho obyvatelé vzdělávají podle určitých vzorů, vládní elity pak určují směr, kam se stát a jeho občané orientují. Existují konkrétní stmelující prvky, jež posilují vlastenectví; např. vojenská služba, vzdělávací systém, společné tradice, historie, náboženství, jazyk (Kaplan 2003: 63). Tyto atributy, které tvoří pevnou strukturu národního státu, však v Africe ve většině případů absentují. Moderní národní stát weberovského pojetí je reprezentován obyvatelstvem, které tvoří pevné společenství a akceptuje státotvornou myšlenku. Naproti tomu model afrického státu nejčastěji prezentuje nestabilní společenství, jemuž schází tmel soudržnosti a pocit národní identity. Proces formování států a velkých etnických skupin byl násilně přerušen evropskou kolonizací. V naprosté většině států

se společně ocitly desítky etnik, které měly rozdílnou kulturu, historii a odlišný jazyk.¹ Do této jazykové a kulturní rozmanitosti byla importována i náboženská diverzifikace.

O tom, jak složitá je situace černého kontinentu, svědčí složení převážně negroidní subsaharské Afriky. Populace 650 milionu obyvatel se dělí na zhruba tisíc kmenů, 800 jazyků a dialektů. Mezi jednotlivými etnickými skupinami existují jak početní, tak výrazné socioekonomické rozdíly (Volenec 2004: 4). Navíc je nutno vzít v potaz odlišný náboženský a kulturní vývoj, často determinovaný záměrem kolonizátorů, jejichž hlavním motivem bylo snazší ovládnutí území a maximální využití bohatství. K tomu kolonizátorům posloužilo jednak zdůrazňování etnických rozdílů, ale i jitření starých křivd z historie.

Cíl práce

Případ Súdánu představuje z politologického hlediska zajímavý příklad africké nestability, jež vyústila v rozpad největšího afrického státu. Cílem diplomové práce je najít hlavní příčiny tohoto rozpadu, který se tak stal po odštěpení Eritrei od Etiopie druhým případem v novodobé historii Afriky.

Z metodologického hlediska je práce postavena na hypotéze, že za rozpadem Súdánu je dědictví kolonialismu. Súdán, ale i další státy subsaharské Afriky, vznikly jako umělé výtvořiny v období kolonialismu. Nikdy se mezi obyvatelstvem nepodařilo vytvořit vědomí národní identity, která je nutná pro fungování státního celku. Tato krize identity je úzce spjata s krizí státu a vládnutí. Lze však na historii svalit všechnu odpovědnost? Dle mého názoru je potřeba posuzovat problém v širších souvislostech. Postkoloniální Súdán, ostatně jako další africké země, je charakterizován monopolem moci jedné strany, korupcí, klientelismem a špatnou vládou. Přesto v jiných zemích kromě zmiňované Etiopie, která navíc nebyla kolonialismem přímo poznamenána, k rozpadu nedošlo. Historický přístup se tak na začátku výzkumu jeví jako zavádějící. Proto jsem analýzu rozšířil o druhou hypotézu, která si všímá důležité role islámského náboženství a práva v politickém životě Súdánu. Druhá hypotéza proto tvrdí, že za rozpad země je odpovědný islámský fundamentalismus.

Pro psaní diplomové práce jsem zvolil empiricko-analytický přístup. Jako nejlépe vhodný metodický postup byla vybrána případová studie. Poskytuje nejvíce možných

---

¹ Mimo vlastní stát se ocitly velké kmeny, jako například Somálci, Malinkové, Ewe, Kongové a mnoho dalších početných etnik.

informací o daném problému, i když využití pro stanovení obecné teorie by mělo být de facto vyloučeno. V případě problematiky zemí subsaharské Afriky lze však nalézt tolik podobných jevů, až to svádí ke generalizaci podstaty problému celé subsaharské Afriky.

Struktura práce

V úvodní kapitole se budu zabývat teoretickým vymezením slabých a selhávajících států. Budou stanovena kritéria, která se dle mého soudu mohou podílet na institucionální a funkcionální dimenzi fungování státu. Základní terminologický přehled umožní lepší orientaci v africké politické realitě. Další kapitola se soustředí na případovou studii súdánského rozpadu. První část této kapitoly je věnována stručným dějinám Súdánu a významným událostem v jeho historii, což možná přispěje k pochopení současné súdánské reality. Druhá část kapitoly se v návaznosti na předchozí text soustředí na klíčové události ve vývoji Súdánu po nabytí nezávislosti a jejich kritérií, které dle mého mínění ovlivnily rozpad Súdánu. Pozornost bude věnována i první a druhé občanské válce a vzestupu islamizace doprovázené násilnou arabizací společnosti. Závěr práce se pokusí potvrdit nebo vyvrátit obě stanovené hypotézy a odhalit další důležité determinanty podílející se na rozpadu země.

Současný stav výzkumu

Tématem Súdánu se jako první autor v českých zemích zabýval profesor Alois Musil z Karlovy univerzity, který několik let pobýval u beduínského kmene Rwala. Mimo jiné se zabýval politickými a hospodářskými systémy Iráku, Indie, Etiopie a Egypta. V roce 1941 vydává knihu *Stará Ethiopie. Nový Súdán*. Zde popisuje historický vývoj Súdánu, geografické podmínky, složení obyvatelstva a britskou koloniální nadvládu do 30. let dvacátého století.

V roce 1972 vyšla kniha *Súdán* od Karla Laciny. Práce je po knize Aloise Musila úspěšným pokusem seznámit čtenáře s největší africkou zemí. V kapitole vnitropolitického vývoje se ale autor vzdaluje neutrálnímu hodnocení súdánských reálií, což lze jednoznačně přičíst době a prostředí, v němž kniha vznikala. Z dalších českých autorů se Súdánem zabývala Jitka Pantůčková a členové kolektivu s ní spolupracující (Luboš Kropáček a Zdeněk Hálek). Jejich kniha z roku 1980 je však v kapitole politického uspořádání Súdánu obdobně jako u Karla Laciny notně ideologicky podbarvená. Pasáže o Súdánu, především z jeho historie, lze nalézt v *Dějínách Afriky*

z roku 2012 od docenta Jana Klímy. Ucelená publikace českých autorů věnující se hlubšímu zkoumání současného Súdánu dosud nevyšla.

Hlavní studie tak pocházejí od autorů zahraničních, jako je Robert Collins. Ve svých pracích Collins popisuje rozmanitost etnických skupin v súdánské společnosti. Všímá si přítomnosti jevů nadřazenosti a méněcennosti mezi etniky, které Súdán doprovázejí v jeho historii po současnost. Tyto fenomény Collins chápe jako jednu z hlavních překážek při budování společné identity. Robert Collins byl přímým svědkem významných událostí a osobně znal mnohé aktéry politického života Súdánu (např. prezidenta Nímajrího, nebo Hassana al-Turábího). Spolu s Millardem Burrem přispěl k diskusi o zapojení Súdánu do mezinárodního terorismu.

Další z autorů zabývající se Súdánem, Kim Searcy, provedl analýzu historické etapy během súdánské mahdíje a formování teokratického státu v letech 1882–1898. Searcy monitoroval vliv islámu a mystických bratrstev, která se významně podílela na fungování súdánské společnosti. Jok Madut Jok, jihosúdánský antropolog v současnosti přednášející v USA, si všímá dědictví otrokářství v Súdánu a jeho nové vlny, jež přišla s nástupem druhé občanské války (1983–2005).

Historik Douglas Johnson ve své práci o súdánské občanské válce vychází jak z vlastního výzkumu, tak z autentických zpráv nevládních organizací o humanitární katastrofě v Súdánu. Zamýšlí se nad historickými příčinami nejdelšího občanského konfliktu. Súdánský autor Scopas Poggo pocházející z kmene Kuku, který osobně pocítil represe súdánské vládní moci a společně s rodinou emigroval do Ugandy, se zaměřil na příčiny první občanské války v letech 1955–1972.

Zdrojem aktuálních informací o Súdánu jsou rovněž portály nevládních organizací monitorující bezpečnostní situaci v zemi, jako např. Human Rights Watch. Humanitární organizace také důrazně upozorňovaly na genocidu v Dárfúru, což světu připomnělo dluh OSN při řešení súdánské otázky. Relevantní informace poskytují portály OSN. Aktuální zprávy o politické situaci v Súdánu lze získat na stránkách Sudan Tribune.

2. První Kapitola – teoretická část

2.1. Úvod

Objasnění a eliminace základních příčin nestability v subsaharské Africe představuje pro mezinárodní společenství prvořadý úkol, jehož splnění nebude možné v krátkodobém horizontu. Částečnou odpověď na tento negativní stav lze nalézt v historii afrického regionu. Koloniální a postkoloniální etapa vygenerovala podstatnou část nynějších sociálních, ekonomických a politických problémů černého kontinentu. Kromě neblahého dědictví kolonialismu prošla současná Afrika procesem bouřlivých transformačních změn společnosti.

Od konce druhé světové války a ve větší míře pak v 60. letech 20. století vystoupil do popředí celosvětový protiklad Sever – Jih. Protiklad mezi průmyslovými státy a třetím světem. Podstata tohoto antagonismu spočívá v rozdílných životních šancích v rozvinutých a rozvojových zemích. Průměrný obyvatel Evropy a průměrný Afričan tak mohou mít rozdílné očekávání od života. V období let 1965 až 1987 vzrostl hrubý domácí produkt 40 nejchudších států (bez Číny) na obyvatele o 1,5 %. V mnoha zemích Afriky (Uganda, Zaire, Čad, Súdán) růst HDP dokonce klesal. Naproti tomu v západních průmyslových zemích rostl HDP o 2,3 %. Propast v životní úrovni mezi bohatými a chudými státy se dále zvětšovala. Od poloviny 70. let pak byla většina chudých zemí tvrdě postižena ropnou a světovou hospodářskou krizí. V 80. letech se u většiny rozvojových zemí projevilo silné zadlužení provázené vysokými úrokovými sazbami (Berg-Shlosser, Stammen 2000: 281–282).

Následující dekáda přinesla rozpad bipolarity světa a s tím i nové výzvy. Na jednu stranu sice africké země dostaly možnost svobodné volby, ale na druhou stranu byly ponechány svému osudu. Velmocí o černý kontinent ztratily zájem, což v 90. letech přispělo k marginalizaci Afriky.

Podle ekonomického experta Paula Colliera představuje Afrika jádro problému neúspěšných států, protože 70 % obyvatel světa chycených do rozvojové pasti připadá právě na Afriku. Rozvojové země se ocitly v novém globalizovaném světě, kde je světový trh mnohem nepřátelštější než v 80. letech. Collier tento stav nazývá předpekším (Collier 2009: 21–22).

2. 2. *Koncepce úspěšných a neúspěšných států*

Koncept moderního státu je založen na produkci a schopnosti kombinovat kapitál, infrastrukturu a mobilizovat zdroje. Kromě těchto podmínek musí existovat efektivní vláda a kvalitní byrokracie mající oporu v legislativě. Stát disponuje vnitřní a vnější suverenitou (Waisová 2007: 11). Moderní stát musí spravedlivě distribuovat statky, zejména zajistit bezpečnost občanů, vzdělání, zdravotní péči, fungující dopravu, bankovní sektor. Jen splněním těchto úkolů stát získává v očích obyvatelstva důvěru a legitimitu, tedy schopnost režimu přesvědčit společnost, že dané instituce jsou pro občany nejlepší.

S tímto procesem úzce souvisí i účinnost režimu, která spočívá v jeho roli plnit základní funkce nejen z pohledu většiny obyvatel, ale i ze strany vlivných skupin, jako je například armáda² (Lipset 1995: 81). Tento koncept označovaný také jako *empirical state* je charakteristický svou stabilitou a silou, kterou je schopen čelit vnějším i vnitřním destabilizujícím faktorům (Jihlavec 2007: 21).

Oproti úspěšnému státu je pro koncept neúspěšnosti specifická klesající výkonnost vládní moci způsobující pokles legitimacy. Prohlubuje se propast a izolace mezi státním aparátem a občanem. Tento stav na druhou stranu ve státní moci vyvolává pocity ohrožení, které jsou vyvažovány těsnější vazbou na represivní složky a byrokracii. Tyto státy bývají někdy označovány jako *soft states*. U těchto systémů jsou oslabeny základní prvky státnosti (někdy úplně absentují), je přítomna institucionální nefunkčnost, nízká politická kultura, personalizace moci, vysoká míra korupce, klientelismus. Jde však o velmi obecnou charakteristiku neúspěšného státu. Nevystihuje skutečný stav věci a vyvolává dojem slabosti (měkkosti). Přitom režimy v neúspěšných státech dokážou být velmi kruté k vlastnímu obyvatelstvu v zájmu udržení moci a rozhodně nejsou *soft*.

Otázkou fungování slabých a neúspěšných států se zabýval v 80. letech Christopher Clapham v rámci studia zemí třetího světa. Podle Claphama je pro stát třetího světa příznačné, že z koloniální éry převzal hranice a správní struktury, tedy rámeček, na němž měl být vybudován nový národ. Zprvu nechybělo nadšení a obhajoba ideálu pokroku, tato koncepce však vyhovovala podmínkám západu. Postkoloniální stát měl jiné determinanty. Především přísnou hierarchii a donucovací aparát, tedy atributy zděděné z kolonialismu. Tato kombinace sloužila k zabezpečení

---

² V rozvojových zemích se jedná o hlavního aktéra při realizaci převratů.

nadvlády nad vlastním obyvatelstvem a zajišťovala bohatství vybrané skupině. Křehkost tohoto státu spočívala v tom, že neexistovala organická jednota a sdílené hodnoty. Čím více se blížila nezávislost, tím se zřetelněji rýsovala intenzivnější regionální, etnická nebo náboženská konkurence v boji o hodnoty. Vláda nad státem se stala nejžádanější kořistí.

Clapham si také položil otázku, jak vlastně funguje stát třetího světa. Po analýze dospěl k závěru, že do rámce moderního státu byl implementován model neopatrimonialismu. Moc ve státě se neodvíjí od konkrétní instituce, ale je svázána s určitou osobou. Tento systém je klientelistický a korupční. Legitimita nevychází ze společnosti jako celku, ale je postavena na spřízněných etnických, náboženských nebo regionálních skupinách (Clapham 1985: 30–59).

V 90. letech dochází v souvislosti s rozpadem východního bloku k selhávání mnoha států třetího světa. Jednou z hlavních příčin bylo ukončení zahraniční pomoci, bez níž začaly mnohé rozvojové země kolabovat. Konflikty mající kořeny v etnické, náboženské nebo jazykové diverzifikaci byly do rozpadu ideologických táborů tlumeny represemi vládní moci, ale po oslabení režimů se opětovně obnovily v plné intenzitě. Násilí se tak stalo indikátorem procesu, na jehož konci byl hroučící se stát. Slabý stát v naprosté většině případů nebyl vystaven vnější hrozbě, ale byl ohrožen vnitřními ozbrojenými konflikty. Tyto dominovaly světové politice v 90. letech na rozdíl od konfliktů mezistátních, které se vyskytovaly sporadicky.

V akademické obci se začalo hovořit o selhávajících státech. Jeden z prvních průkopníků nové klasifikace selhávajících států Robert Rotberg takové země charakterizuje vyhocenými vztahy mezi obyvatelstvem, občanskými nepokoji, boji vládních jednotek s ozbrojenými povstalci. Občanské války, které jsou doprovodným jevem, mají obvykle počátek v etnických, jazykových nebo náboženských střetech. Státní moc je paralyzována a neumí konfliktům předcházet. Není to absolutní intenzita násilí, která identifikuje neúspěšnost státu, je to spíše přetrvávající charakter tohoto násilí (Súdán, Angola, Burundi). Antagonismus mezi zneprátenými skupinami také často pohání chamtivost získat zdroje bohatství, jako je ropa nebo diamanty. Na rozdíl od silných států selhávající země nekontrolují své hranice a ztrácejí autoritu nad částí území (Rotberg 2003: 5).

Rotberg také vypracoval typologii států, které rozdělil na silné, slabé, selhávající a státy v kolapsu. Silné státy představují režim produkující politické statky, které plně uspokojí obyvatelstvo, je zajištěn ekonomický růst a blahobyt společnosti. Slabé státy však ve výkonnosti pokulhávají, nebo nejsou schopny některé statky vyprodukovat.

S jejich klesající výkonností se z kategorie slabých států přemísťují do kategorie od rozpadajících se (failing) do rozpadlých (failed) až zcela zhroucených (collapsed). Rotberg věnuje hlavní pozornost etapě degenerace slabého státu ve stát selhávající a rozlišuje vojenskou, ekonomickou a politickou dimenzi. Jako indikátory rozpadu státu jsou pro Rotberga určující makroekonomické ukazatele, míra násilí a politická situace (Rotberg 2004: 3–4). Typologie je i přes svou obecnost akceptována většinou odborné veřejnosti.

Typickým rysem degenerace slabého státu je vzestup živelního i organizovaného násilí a defektní fungování legislativní moci. Dělbá moci je pouze zdánlivá a zákonodárná, ale i soudní moc jen potvrzuje rozhodnutí exekutivy. Vládní moc prorůstá se státní byrokracií a represivními složkami. Ekonomický úpadek je dalším znakem degradace. Nastává rozpad infrastruktury, školství, zdravotnictví, dochází k šíření epidemií.

Roste význam šedé ekonomiky, obyvatelstvo se musí spolehnout na vlastní zdroje obživy. Tyto státy doslova nechávají své občany na holičkách (Collier 2009: 86).

Posledním stádiem úpadku je ztráta kontroly bezpečnosti nad územím státu. Selhávající státy nekontrolují periferní oblasti, dochází zde k rozkrádání přírodních zdrojů, snahám o separaci, jež mohou vyústit v boj proti centrální moci (Clapham 2003: 87). Není však vždy cílem odstranit centrální vládu, postačuje „vytloukání peněz z války“, motivace povstalců nemusí být hrdinnější než motivace vlád, proti nimž bojují (Collier 2009: 35).

Shrnutí

Jak jsem v předchozím textu naznačil, jedním z aktuálních témat globálního světa je fenomén slabých a rozpadajících se států. Tato problematika není nová, vždy takové země existovaly, ale po útocích z 11. září 2001 je této otázce přikládána větší váha. Ignorování vnitřní politiky nestabilních států zejména po ukončení studené války přineslo do mezinárodního prostředí nové hrozby, jako je růst mezinárodního terorismu nebo uprchlické vlny, které již Evropa neumí absorbovat. Selhávání státní moci sebou nese i kolaps ekonomiky. V postižených zemích roste chudoba a nezdědka dochází k humanitárním katastrofám.

Selhávající státy rovněž poskytují ideální podmínky pro organizovaný zločin, který si mezi masami zbídačených obyvatel nachází vhodné adepty pro své aktivity. Roste síla šedé ekonomiky. Legální ekonomické vztahy jsou narušovány a potlačovány

nelegálními obchody (distribuce a pěstování narkotik, pašování zbraní, obchod s lidmi). Problémy se následně přelévají do okolních zemí, což způsobuje regionální nestabilitu.

2. 3. Nejednotná terminologie

Rotbergova terminologie byla kritizována pro svou obecnost a neschopnost rozlišit institucionální a funkcionální dimenzi fungování státu. Hranice mezi slabým a selhávajícím státem nejsou u Rotberga vymezeny. Nelze jednoznačně určit, kde je již hranice rozpadlého státu. Podle Zartmana kolaps státu představuje dlouhodobé degenerativní onemocnění (Zartman 1995: 8–9). Problémy v terminologii neúspěšných států byly dány i rozdílným pohledem výzkumníků na starém kontinentu a jejich severoamerickými kolegy. Zatímco v Americe se vžil termín selhávající stát, v Evropě se objevovaly termíny jako rozvrácený stát (*distrupted state*), jenž neprošel konsolidací a nacházel se v chaosu. Důležitý pro charakteristiku daného státu byl stupeň nefunkčnosti institucí. Používáno je i označení křehký (*fragile*) stát, který podle některých názorů lépe postihuje dynamiku procesu neúspěšnosti.

Terminologie zahrnuje i označení kvazistát, který je některými autory chápán spíše jako protiklad selhávajícího státu, přičemž tyto státy mají být poměrně silné. S takovým závěrem ale nesouhlasí Pål Kolstø, jež kvazistáty poměrně přesně charakterizuje. Kvazistát sice není mezinárodně uznán, ale dokáže plnit základní funkce státu. Tyto politické subjekty jsou někdy označovány i jako para-státy, *de facto* nebo pseudo státy. Přes rozdílné označení nesou tyto útvary společné znaky. Především mají slabé státní struktury a nevykonnou ekonomiku.

Kolstø identifikuje pět faktorů přispívajících k životaschopnosti neuznaných kvazistátů: symbolické budování národa za pomoci propagandy, militarizace společnosti, slabost mateřského státu, podpora externího patrona a nedostatečná angažovanost mezinárodní komunity. Pokud však tyto státy nezískají mezinárodní uznání, nemají zaručenou trvalou existenci. Ve většině případů jsou opětovně absorbovány mateřským státem nebo získají autonomní postavení v rámci federálního uspořádání. V minulosti existovala řada takových státeků v Africe, jako např. Biafra, Katanga, v současnosti Somaliland. Po rozpadu SSSR vznikla např. Abcházie, Jižní Osetie, Gagauzská republika (Pål Kolstø 2006: 723–726).

Naproti tomu termín selhávající stát by v tomto pojetí měl být vymezen pro mezinárodně uznávaný postkoloniální stát, jenž od počátku nezávislosti měl potíže s uplatněním autority na celém území. Příčiny stavu sahají do období kolonialismu, kdy byly sloučeny historicky odlišné oblasti do jednoho celku, a to přes přítomnost

antagonistických skupin obyvatel. Tyto skupiny, shromážděné do stejného útvaru, byly zatíženy předkoloniální nenávisť (Šmíd, Vařura 2009: 47).

Do problematiky teorie neúspěšných států zasáhla i Světová banka, která brala hlavně zřetel na ekonomické příčiny úpadku jednotlivých států a řešení jejich svízelné hospodářské situace. Objevuje se termín nízkopříjmové země pod tlakem (LICUS). Takto jsou označeny země, které podle indexu dosáhnou známky 3 a méně v souvislosti s jejich institucionálním a politickým výkonem. Podle výsledku jsou umístěny na křivce křehkosti systému (Vařura, Šmíd 2009: 48). Je však pravdou, že tento koncept má široký záběr a zahrnuje jak státy se slabými institucemi včetně exekutivy, tak státy velmi represivní.

Po útoku na Světové obchodní centrum se v mezinárodním bezpečnostním diskurzu vedle států podporujících terorismus objevují i státy selhávající a rozpadlé. V roce 2005 byl v časopise *Foreign Policy* uveřejněn index států v rozpadu *Failed States Index*. Tato kategorizace má mnoho zastánců, ale nejasnosti kolem nejednotné terminologie neřeší, právě naopak. Autoři nepoužívají pro svůj výzkum zavedené termíny jako silný, slabý, selhávající stát nebo stát v kolapsu, vytvářejí si vlastní klasifikaci a pojmenování. Svůj index vypracovala i Transparency International spojující slabost systému s mírou korupce.

Shrnutí

Jak je vidět na vytvářených koncepcích, jednotná typologie neúspěšných států doposud čeká na své objevení. Pohledy autorů na to, jak vymezit slabost států, jsou různé. Dle mého osobního názoru se jeví Rotbergova typologie jako všeobecně akceptovatelná i přes své nedostatky. Srozumitelnost terminologie je hlavním kladem a přínosem pro další výzkumné teorie. Umožňuje zařadit jednotlivé státy do konkrétní skupiny, i když praktické využití bude značně problematické. Jde zejména o kvalifikované odlišení jednotlivých kategorií. Mezi slabé země Rotberg společně zařadil naprosto různorodé státy, jako jsou například Mosambik, Izrael nebo KLDR.

Zajímavý pohled ale nabízí i Collier a Anke Hoefflerová, jejichž ekonomické studie se opírají o hospodářské ukazatele a statistiky. Slabinou se jeví fakt, že ekonomické ukazatele neumí vysvětlit všechny determinanty ovlivňující správné fungování institucionální a funkcionální role státu. Příkladem mohou být motivy povstaleckých skupin, které nejsou poháněny ekonomickým zájmem (získání autonomie, prestiže atd.). V tomto případě ekonomické studie založené na racionálně-ekonomickém chování aktérů pokulhávají.

Hlavním cílem výzkumu by měla v každém případě zůstat adekvátní reakce na oslabování státní moci v nestabilních státech. Vytváření nových typologií s odlišnými úhly pohledu není primárním účelem výzkumu. Prvořadým úkolem badatelů musí být včasné upozornění na selhávání funkčnosti státu, zabránění vypuknutí násilí a chaosu. Prevence je vždy účinnější a podstatně levnější než léčba následků.

2. 4. Příčiny slabosti afrických států v teoretické rovině

2. 4. 1. Historické dědictví kolonialismu

Slovo kolonialismus je často vnímáno s rozmachem industrializované Evropy, která potřebovala získat suroviny pro svůj průmyslový rozvoj a také odbytiště své produkce. Základ slova kolonialismus pochází z římského označení *colonia* – obdělávání nebo kultivování půdy (Horáková 2007: 46). Koloniální vztahy mohou vyjadřovat jak zámořské koloniální výboje, tak připojování sousedních území k existujícím státním útvarům nebo osídlování nových území.

V obecném povědomí bývá kolonialismus vnímán jako ovládnutí určitého území, získávání surovin, podrobení obyvatelstva nebo jeho zotročení. Kolonialismus jako fenomén ovlivnil myšlení, tradice a zvyky lidí na národní úrovni i v celosvětovém měřítku. Vžila se pro něj představa nadvlády jedněch nad druhými. Kolonialismus se stal pevnou součástí lidské historie, rovněž související s šířením světového hospodářství a s termíny, jako je jádro a periferie.

S výjimkou karibské oblasti a k ní přilehlé části Ameriky se územní kolonizace kromě budování faktorii na pobřeží několik století prakticky nedotkla Afriky (pokud nebereme v úvahu Osmanskou nadvládu nad Severní Afrikou). Například africké vnitrozemí bylo až do 80. let 19. století autonomní. Rozlehlá území, husté pralesy a výskyt tropických chorob evropské dobyvatele příliš nelákaly. Od začátku 70. let 19. století však začaly evropské mocnosti svůj vztah k Africe přehodnocovat. Přispěla k tomu i recese světového hospodářství v roce 1873, během níž začaly nové mocnosti, především Německo a Francie, vytvářet celní bariéry a dovozní kvóty. To byla odpověď na politiku *laissez-faire*, kterou razila v hospodářství Velká Británie. Tato světová velmoc aplikovala teorii volného konkurenčního prostředí a spoléhala na efektivitu a produktivitu své výroby v ekonomickém boji s ostatními zeměmi.

Základem doktríny laissez-faire je teze, že stát nemá zasahovat do ekonomické aktivity podnikatelů. Touha po zisku v konečné fázi povede k obecnému prospěchu (Heywood 2008: 68).

Po ochranářských opatřeních Německa a Francie se Británie uchýlila k obdobným praktikám a začala rovněž zavádět celní bariéry a dovozní kvóty. Ve světovém obchodě začal dominovat neomerkantilismus (ekonomický nacionalismus). Tato hospodářská politika vedla ke snaze získat co největší koloniální panství, které zajistí odbytiště zboží a suroviny pro rostoucí průmysl. Kolonie se staly i místem pro nové investice zaručující velkou míru zisku. Byly zakládány nové plantáže s tržními plodinami jako kaučuk, bavlna, palmy (olej), káva, kakao. Rostly investice do důlních zařízení za účelem těžby zlata, mědi, diamantů. Obchodní vztahy a pravidla byla organizována tak, aby v maximální míře zajistila hospodářský rozvoj Evropy.

Začalo uplatňování zahraniční expanzivní politiky. Cílem bylo získat co největší počet bohatých kolonií a předstihnout mezinárodní konkurenci. Tak byla zahájena bitva o parcelování Afriky. Zatímco v roce 1876 Evropané ovládali zhruba 1/10 území černého kontinentu, o čtvrt století později to již bylo 9/10 území. Změnil se rovněž přístup v chování k africkým zemím. Zpočátku byl charakterizován touhou po poznání, obchodem nebo šířením křesťanství, nyní nastoupila vojenská a administrativní okupace (Klíma 2012: 165–167).

V Evropě také převládlo nové myšlení ve vztahu ke koloniím, jehož podstatou byla idea evropské nadřazenosti nad „zaostalými divochy“. V období koloniálního imperialismu se do popředí dostala i otázka rasy. S rasou byl spojen nejenom fyzický vzhled, ale také sociálně-kulturní vlastnosti. Nové kategorie a termíny se v Evropě vžily právě během období 19. století, kdy imperiální politika vytvářela těsnější kontakty „bílých“ Evropanů s „černými“, „žlutými“ a „hnědými“ rasami Afriky a Asie. Začaly se objevovat extrémní doktríny, které zneužily Darwinovu evoluční teorii o vývoji druhů. Především na konci 19. století docházelo k rozvoji takových myšlenek, které z oblasti biologického vývoje čerpaly inspiraci a prováděly „vědeckou“ aplikaci do sociální oblasti.

„Rasistické teorie vycházejí ze dvou předpokladů. Prvním je tvrzení, že mezi lidmi existují zásadní genetické rozdíly, které mají charakter rozdílů druhových. Dalším je tvrzení, že tyto genetické rozdíly se projevují v rozdílech kulturních, intelektuálních

a morálních, tudíž že tyto genetické rozdíly mají politický nebo sociální význam.“
(Heywood 2008: 236)

Některé koncepce předpokládaly boj mezi jednotlivými rasami. Slabší rasy byly odsouzeny k zániku a jejich místo měly zaujmout rasy vyspělé. Jiné teorie se spokojily s myšlenkou, že nižší rasy nemají nárok na území, které obývají, a tak mohou být prakticky vyhnány. Koloniální období vytvořilo nový systém, který nadřazoval evropskou bělošskou rasu nad zaostalé domorodce. Nejvíce patrný byl tento přístup v nově kolonizované Africe, jejíž kmenové obyvatelstvo bylo v očích Evropanů méněcenné a neschopné vytvořit moderní civilizaci.

„Termín kmen měl zřetelnou ideologickou funkci v ospravedlňování evropské koloniální expanze: evokoval hierarchické odlišení mezi námi – Evropany – a nimi, tradičními nebo primitivními společnostmi.“ (Barša, Strmiska 1999: 65) Účelová diverzifikace měla ukázat vyspělou lidskou civilizaci oproštěnou od primitivního kolektivismu. Kolébkou této univerzální civilizace byla Evropa mající faktickou povinnost šířit lidství mezi nižší kultury. V 19. století je toto pojetí klíčové ve vztahu mezi Evropany a těmi „ostatními“.

Nejmarkantněji se tato doktrína projevovala ve Velké Británii. Viktoriánský rasismus představoval „vědecké“ zdůvodnění nadřazenosti bílé rasy a její povinnost šířit zásady vyspělé civilizace mezi primitivní národy. Právě na černém kontinentu zakořenil mezi domorodci pocit méněcennosti a vlastní neschopnosti nejvíce, což bývá někdy uváděno jako jeden z argumentů, proč nebyla plně realizována emancipace Afričanů, i když získali nezávislost a budovali potřebné instituce.

Ernest Gellner uvádí, že typický stav vytvořený evropskou nadvládou v Africe je prezentován výkonnou správou a politickými jednotkami, které udržovaly stabilitu a mír v rozsáhlých a dobře ohraničených územích. Vládcové byli bílí, všichni ostatní černí. Tento systém dle Gellnera vyhovuje typicky agrární společnosti, ale nehodí se pro moderní národní stát (Gellner 1993: 93). Takové scestné chápání fungování společnosti přispělo k faktu, že po vyhlášení nezávislosti se o moc střetli konkurenti, kteří hledali podporu u své etnické skupiny. V naprosté většině odvrhli ideu jednotné společnosti založené na spolupráci a toleranci. Po svém vítězství se chovali jako aristokracie a napodobovali praktiky kolonizátorů.

Shrnutí

Kolonialismus tedy nese velký díl odpovědnosti za narušení a deformaci procesů vedoucích k ustavení vyšších kulturně etnických společností. Byl zastaven vývoj, jenž v Africe začal v období středověku v oblasti Guinejského zálivu a centrální Afriky (např. království Ghana, Mali). Zde vznikaly velké státní útvary vycházející z teritoriální jednoty a feudálních vztahů, obdobně jak k tomu docházelo v Evropě. Kolonialismus navíc prohloubil kulturně-etnickou diverzifikaci a ustanovil nové územní struktury na základě dohod mezi novými koloniálními mocnostmi koncem 19. a začátkem 20. století. Nové země, které vznikly v etapě dekolonizace, tak zdědily nejen hranice, ale i složitou etnickou, náboženskou a kulturní strukturu společnosti bez národní identity.

2. 4. 2. Fáze postkoloniální – krize státu

Po druhé světové válce došlo k oslabení evropských koloniálních mocností. Jednak to bylo jejich přímou účastí ve válce, která omezila jejich ekonomické i lidské zdroje, a jednak pronikáním myšlenek demokracie, svobody a sebeurčení. Svůj nepochybný vliv měl i postoj SSSR, který se stal významným aktérem světové geopolitiky. Sovětský svaz se stavěl do role obhájce sociální spravedlnosti a rovnoprávnosti mezi národy. Tyto myšlenky byly v kolonizovaných zemích pozitivně vnímány. Evropský univerzalizmus poplatný v 19. století rychle ztrácel v poválečné době svou pozici.

Po úspěšné dekolonizaci v Asii (Indie, Vietnam, aj.) začaly hlasy po osvobození sílit i ve zpočátku váhající Africe. Dekolonizační snahy posilovaly zkušenosti ze světových válek a síla OSN, kde získaly hlavní slovo dvě nekolonialistické světové velmoci. Uměle vytvořené hranice, které do jednoho celku uzavíraly odlišná etnika, kmenovou animozitu a předkoloniální spory, ale dávaly tušit, že dekolonizace Afriky nebude jednoduchou záležitostí.

V řešení komplikované národní otázky měl pomoci koncept panafricanismu, jehož myšlenky se v africké protikoloniální revoluci projevovaly od samého počátku. Síla panafricanismu pomáhala v prvních fázích národně osvobozeneckých bojů překonat rozdílné postoje a zájmy etnických, náboženských a sociálních skupin. Vyskytovaly se i ideje o společném africkém národě, který zvítězí nad koloniální

nadvládou pod jednotným africkým vedením. Tímto způsobem měla být vyřešena etnická a politickosprávní atomizace afrického kontinentu. Stmelujícím prvkem afrického makronacionalismu se stala obrana zájmů afrického lidu proti koloniální moci.

Bell-Fialkoff uvádí, že v Africe se nacionalismus vyskytuje na třech úrovních – kmenové, státní a kontinentální, mnohdy se silnou rasovou složkou. Kontinentální nacionalismus sloužil jako ideologický základ panafrické identity založené na rase. Hlavní myšlenka panafricanismu při vzniku národa proto počítala jen s černými Afričany (Bell-Fialkoff: 2003: 105).

Vzhledem k nevyvinuté národnostní a sociální struktuře celé domorodé společnosti byla myšlenka panafricanismu koncipována v globální dimenzi. Ve své době ale předběhla proces konstituování národů zejména v subsaharské Africe. Panafricanismus³ tak fakticky vytvořil koncepci afrického nacionalismu bez národů. Podle Otakara Volence převaha sociálních komunit na nižších vývojových stupních a nevyvinutost společenských struktur položily slabý základ centralizace a integrace, které by překlenuly partikulární zájmy a umožnily vznik stabilních mnohonárodnostních státních celků (Volenc 2004: 6–7). Dílčí zájmy různých etnických, náboženských nebo lokálních skupin dostaly přednost před realizací vize Spojených států afrických.

Scénář postoupení moci byl velice podobný ve většině afrických států. Před samotným vyhlášením nezávislosti byla moc předána nejsilnější politické straně, která vzešla z prvních voleb. Jednalo se zpravidla o národněosvobozenecké strany vedoucí boj za nezávislost. První volby tak spíše připomínaly referendum. Po vítězství zahájily tyto strany, v jejichž čele stály charismatické osobnosti, proces „dekolonizace“. Jejím hlavním rysem bylo nahrazení bělochů domorodým obyvatelstvem. Přitom však byla zachována koloniální struktura státu. Stěžejním bodem programu vítězných stran bylo hlásání vize jednotného národa a nezávislosti země. Současně se hlavním úkolem nových postkoloniálních vlád stalo udržení neporušené koloniální hranice, což bylo spojováno se sebezáchovou státu.

V zemích, kde se začal dodržovat přísný hraniční režim například z důvodu konfliktní ideologie (Súdán, Etiopie, Eritrea), začalo docházet k problémům související

---

³ Důležitým aspektem panafricanismu byla kolektivní identita založená na rase.

s rozdělenými etnickými skupinami, které se nacházely v několika státech (Gedlu 1997: 132).

Shrnutí

V naprosté většině dekolonizovaných zemí opustily vládnoucí elity myšlenky osvobozenického boje, který byl založen na vytvoření národní jednoty. Přednost dostalo osobní obohacení a partikulární zájmy privilegovaných etnik. Státní administrativa, jejíž systém byl zpravidla převzat z koloniální správy, nebyla schopna řešit sociálně-ekonomické problémy nezávislých zemí. Ke slovu se dostal tribalismus ohrožující stabilitu státu. Začaly se objevovat požadavky na federalizaci, sjednocení kmenů nebo úpravu hranic zděděných z kolonialismu.

Reakcí vládnoucích elit na situaci byla zvýšená represe doprovázená autoritativním způsobem vlády (Súdán, Nigérie, Čad, atd.). Z obav o narušení územní integrity se v dokumentu Organizace africké jednoty státy zavázaly zachovat stávající hranice jednotlivých zemí. To byla odpověď na hrozbu lavinového efektu separatismu, který mohly kmenové požadavky vyvolat. Příkladem může být odmítnutí uznání Biafry v Nigérii.

2. 4. 3. Etnický problém a kmenová nevraživost

Mezi kritéria v posuzování stability státu patří bezesporu schopnost veřejných institucí řešit sporné otázky mezi jednotlivými skupinami obyvatel. Míra napětí mezi společenskými segmenty je podmíněna zpravidla sociálními nebo kulturními rozdíly. Obzvláště sociální rozdíly mohou mít výrazný vliv na vznik konfliktu mezi skupinami, což může způsobit slabost nebo v horším případě i kolaps státu.

Frances Stewartová a Arnim Langer hovoří především o významu „horizontální“ nerovnosti mezi skupinami, kdy nejvýhodnější postavení v sociální hierarchii obsadí zástupci jednoho etnika. Tato asymetrie mezi etnickými skupinami může mít rozměr:

- *ekonomický* (možnost využívat přírodní zdroje, lepší pracovní příležitosti, finance ze státního rozpočtu),
- *sociální* (přístup ke vzdělání, zdravotní péči, bydlení),
- *politický* (přístup k politickým funkcím, účast na politické participaci, možnost vyjádřit a prosadit své požadavky),

– *kulturní* (rozdíly v uznání kultur, nadřazenost určité kultury)

(Stewartová, Langer 2013).

Postkoloniální africké státy můžeme podle teorie Stewartové charakterizovat horizontální nerovností. Udělování privilegií a práv bylo ve většině případů realizováno prostřednictvím etnického klíče. Tento systém byl převzat z dob koloniální nadvlády, kde zákony zvýhodňovaly postavení Evropanů. Nové vlády, které začaly spravovat rozlehlá území s mnoha etniky, řešily problémy s vlastní legitimitou vytěsňováním menšin, u nichž neměly podporu. Zákony o občanství byly vytvářeny tak, že vylučovaly jiná etnika a preferovaly vládnoucí majoritu. Otázka občanství v Africe mnohdy způsobovala napětí a dělila občany na první a druhou kategorii. Jedním z důvodů byly obavy vládnoucích elit udělovat občanství obyvatelům etnik, o jejichž loajalitu existovaly pochybnosti.

I společenský život v nových státech na rozdíl od západních zemí byl organizován odlišně. Odvíjel se od rodového základu, kde významnou úlohu hrála pokrevní příbuznost (mnohdy jen domnělá). Ta s sebou nese vnitřní soudržnost a solidaritu se členy skupiny, ale na druhou stranu je tato společnost uzavřená a neodpovídá principům moderního národního státu, který potřebuje k existenci sociální důvěru a víru v občanskou společnost a národní identitu.

Takto uzavřené společnosti jsou vlastní i rasové předsudky a xenofobie k jiným kmenům. Výsledná politika mnoha afrických zemí spíše představuje ochranu zájmů a cílů preferovaných etnických skupin. Marginalizace ostatních etnik pak přispívá k růstu napětí a bývá jednou z příčin ozbrojených konfliktů. Doprovodným jevem byla mobilizace etnických a lokálních identit spojená s politickou manipulací, šovinismem a xenofobií. Jak podotýká Rotberg neexistuje žádný zkrachovalý stát bez disharmonie mezi komunitami (Rotberg 2003:5).

Etnické napětí a následné konflikty v Africe také často představují instrumentalistický model, v němž se soupeří o vzácné zdroje. Politická moc je tímto zdrojem z důvodu, že přírodního bohatství nebývá tolik, aby mohla být uspokojena většina obyvatel. Získání vládní moci je často jedinou možností k obohacení. Elity začnou zneužívat etnokulturních rozdílů jako prostředku maximalizace výhod pro sebe nebo jimi reprezentovanou skupinu (Barša, Strmiska 1999: 68).

Ekonomické motivy ale nemůžeme přijmout za jedinou příčinu napětí a válek v Africe. Války a konflikty jsou i výsledkem špatného fungování exekutivy, jež potlačovala ostatní etnické skupiny. To logicky vyvolalo snahu o zlepšení politického a společenského postavení. Vládnutí také bylo zpravidla postaveno na etnické dominanci, přičemž odstranění vlády bylo možností, jak se dostat k novému rozdělení bohatství.

V Africe jsou fenomény etnicity a ekonomiky velmi úzce propojeny a nelze jeden z nich preferovat (Tesař 2007: 184). Podle teorie konstrukcionismu je etnická identita výtvorem strukturálně a situačně podmíněných konfliktů o zdroje. Nelze však opomenout, že má i svou nemateriální váhu. Umožňuje získat pevné kořeny v určitém společenství, údajně definované pokrevními svazky, a pomáhá se orientovat ve složitosti světa (Barša, Strmiska 1999: 68–69).

V souvislosti s dekolonizačním procesem a problematikou národnostní identity Otakar Volenec uvádí, že v tropické Africe se většina etnických komunit nacházela na velmi nízké ekonomické a politickosprávní úrovni. Africké populace žily v uzavřených pospolitostech s vysokou vnitřní soudržností inklinující k autarkii. Doprovodným jevem byl agresivní šovinismus a nepřátelství k ostatním kmenům. Sociální psychologii, postoje a zájmy těchto uzavřených skupin vůči okolnímu světu tak byly vyjádřeny tribalismem neboli mikronacionalismem (Volenec 2004: 4).

Determinace tribalismem ovlivnila i fungování nově vzniklých postkoloniálních států. Národní zájmy a aktivity vládnoucí garnitury tak často kopírovaly cíle někdy malých etnických skupin, o něž se vládnoucí vrstva opírala. Vedoucí elity v zájmu udržení moci tak přirozeně neměly zájem na odstraňování etnických hranic. Naopak etnická mobilizace byla častým záměrem a sloužila k politické manipulaci.

Nemůžeme hovořit ani o snaze vytvářet novou vysokou kulturu, která, jak uvádí Ernest Gellner, byla příznačná pro evropské nacionalismy. Jak Gellner podotýká, jedním z nejzajímavějších a nejnápadnějších rysů postkoloniálních dějin Afriky je to, že nacionalistické pokusy o zlepšení tohoto stavu sice úplně nezmizely, ale vyskytovaly se velmi sporadicky (Gellner 1993: 92–93).

Eliminace procesu emancipace a modernizace vrátilo mnoho afrických zemí do etapy před-koloniální, kdy tribalistické konflikty fakticky vylučují celospolečenskou jednotu a s tím související tvorbu moderního národa (Volenec 2004: 4–5).

Problémem konfliktu mezi skupinami je nalézt vhodný konsenzus, jenž by uspokojil všechny strany. V Africe však byla dána přednost principu „vítěz bere vše“. Doprovodným jevem etnické nenávisti rozšířené o náboženskou netoleranci v postkoloniální Africe jsou i čistky a násilný exodus obyvatelstva. Oběťmi se například stali nemuslimští černí Afričané, kteří byli v Súdánu napadáni vládními jednotkami. Známý jsou také případy v západní Africe, kdy docházelo k etnicky motivovanému vyhánění obyvatel.

Naproti tomu v evropském pojetí představuje národ politicky organizované společenství. Členům tohoto společenství je vlastní vysoký stupeň sounáležitosti a solidarity. Svou odlišnost si příslušníci národa plně uvědomují a tím se diferencují od ostatních národů. V postkoloniální Africe však podmínka národní sounáležitosti ve většině případů schází. S tím s velkou pravděpodobností souvisí krize státu (stát je buď příliš slabý, nebo naopak příliš autoritářský), která je s krizí identity úzce propojena. Národní povědomí tak představuje spíše neexistující jev, jenž například determinoval i stranický systém. Mnohé strany v Africe se místo z národní identity profilovaly z etnických rozdílů.

O tom, jak složité je v africkém prostředí formovat národní identitu, svědčí případ Libérie, která vznikla v roce 1847 a prakticky nezažila koloniální nadvládu. Oficiálním jazykem se stala angličtina a kultura měla dle původní ideje představovat euro-americko-africký hybrid. Přesto cíl vytvořit jednotnou národní identitu nebyl úspěšný. Kmenová diverzifikace zůstala zachována a země zažila ničivou občanskou válku (Baar 2002: 66).

Shrnutí

Pocit kmenové příslušnosti je silný a v Africe nutný pro pochopení vnitřní politiky. Vznik nového moderního státu ale souvisí s nadvládou nové společné a vyšší kultury, která nad moderním člověkem dominuje. Tato dominance vyplývá z rozkladu starých struktur, jež člověku poskytovaly útočiště, identitu a bezpečí. Diverzifikace v etnicitě a jazyková nebo náboženská rozmanitost podpořená tribalistickým vnímáním života se stala jednou z hlavních příčin procesu dezintegrace a vítězstvím egoistických zájmů nad zájmy celospolečenskými, které mohly racionálně řešit složitou národnostní otázku nových afrických zemí.

Druhým problémem nových afrických států byla nevyvinutá sociální struktura. Absence moderních tříd měla za následek nezáměr ze strany lokálních nacionalismů a tribalismů uspokojit zájmy většiny společnosti (Volenec 2004: 5). Preferována byla přítomnost bez vize budoucího kvalitativního rozvoje společnosti. Zájem vládnoucích struktur se omezil jen na udržení moci a kořistění z nerostného bohatství. Výsledkem byla labilita nových režimů, personifikace moci a nemožnost alternace vládní garnitury legální cestou. Postkoloniální Afrika tak obdržela nechvalný primát v počtu vojenských převratů a instalací diktatur (Súdán, Středoafriická republika, Čad, Nigérie, Rovnicková Guinea, aj.).

2. 4. 4. Studená válka a bipolární rozdělení Afriky

Bipolární rozdělení světa negativně poznamenalo černý kontinent. Afrika byla opět parcelována – nyní podle ideologického klíče. Tato „bipolární kolonizace“ dávala šanci na přežití režimům, které často nesly znaky orientálních despotií (Uganda, SAR, Rovnicková Guinea). Ale v kontextu studené války byly tyto excesy zastíněny velmocenskými ambicemi. Afrika se stala „pouhým bojištěm“ soupeřících velmocí. Studená válka také výrazně přispěla ke zničení naděje vytvořit v postkoloniálních zemích fungující a spravedlivé demokratické zřízení, jež by reflektovalo většinový názor obyvatelstva.

V bipolárně rozdělené Africe měla hlavní slovo při volbě mocenského tábora výše hospodářské pomoci, především vojenské, která pomáhala autoritativním vládám udržet moc. V rámci rozvojové pomoci byl spolu s dekolonizací také realizován program modernizace africké společnosti. K takovým plánům patřilo nahrazování místních elit reprezentované náčelníky. Jejich alternativou se měly stát volené politické orgány. Oproti tradičním náčelníkům, jež získali legitimitu na základě meritokracie, dědictví či rodové příslušnosti, nezískaly volené elity důvěru většiny afrického venkovského obyvatelstva. Jednou z příčin byla silná izolace centra od vzdálených oblastí. Převážně pak ve východním táboře byla intenzivní snaha odstranit tradiční náčelnictví, zvyky, klany a náboženství. Právě tyto symboly představovaly pro ideology zpátečnictví a tribalismus. V africkém prostředí náčelnictví, kmeny, klany navíc alternovaly marxistické pojetí antagonistické třídy, kterou je nutno zničit (Mosambik, Angola, Ghana, atd.).

Názorným příkladem byla snaha somálského diktátora Barrého zlikvidovat klany. V ideologii třídního boje klany představovaly nepřátelskou třídu, kterou je nutno

vymýtit. Paradoxně se Barré opíral o jemu spřízněné somálské klany. Aktivita, které měly vést k moderní společnosti, rozvrátily křehkou rovnováhu regionů a přispěly k meziklanovým válkám v Somálsku (Záhořík 2012: 51). Konec studené války přinesl kromě nových nadějí i ideologické vakuum a tendence nalézt kulturní identitu. Represemi tlumené etnické animozity nabyly na intenzitě a staly se příčinou mnoha vnitřních konfliktů. Dokonce se objevuje i názor, že žijeme v době postmoderního tribalismu (Tharoor 1999: 1).

Shrnutí

Bipolární rozdělení světa přineslo do většiny afrických zemí kromě ideologií i posílení centrální moci. Demokratické principy (spravedlivé volby, vícestranický systém, decentralizace moci, pluralismus, ochrana menšin, právní stát) se v Africe prakticky nevyskytovaly. Chybějící historická zkušenost s demokracií se tak Africe zle vymstila s pádem „železné opony“. Silné centrální vlády v Africe se po ukončení studené války a nástupu demokratizační vlny odmítly dělit o moc s opozicí nebo regiony. Tato realita přinesla další pnutí do již tak konfliktního prostředí. Devadesátá léta tak bývají často označována jako etapa „africké krize“ umocněné nezájmem globálních aktérů o osud Afriky.

Konec zahraniční podpory přinesl pro některé země Afriky krizi s fatálními důsledky, jako byla eroze státní moci, převraty a krvavé občanské války. Mnoho států Afriky se s příčinami státních kolapsů nevyrovnalo do současné doby a nebylo schopno vytvořit základy pro budování fungujícího státu; příkladem je již zmiňované Somálsko.

2. 4. 5. Ekonomické faktory a selhávání států

Obrovským problémem se pro nově vzniklé státy staly jejich slabě industrializované ekonomiky. Skoro všechny země měly agrární charakter a byly závislé na několika málo exportních komoditách. Zpracovatelský průmysl nebyl rozvinutý a sloužil jen pro místní trh. Problém zaostalosti měla vyřešit modernizace politicko-ekonomické sféry v 50. a 60. letech, která byla zahájena s procesem nezávislosti. Prostřednictvím až nezdravě ambiciózní touhy se mělo dosáhnout úrovně moderních rozvinutých států.

Zatímco v Evropě probíhala tato etapa modernizace zhruba dvě století od Velké francouzské revoluce, v Africe se mělo jednat o několik desetiletí. Divoká modernizace bez postupného vývoje měla z agrárních států vytvořit moderní průmyslové země s občany, kterým je vlastní pocit národní identity. V mnoha zemích, jež měly omezené přírodní zdroje, byly v duchu modernizace extrémně rozšiřovány plochy exportních plodin, jako byla bavlna, káva nebo kakao (Súdán, Čad, Ghana, Keňa atd.). Zisk z exportu však končil v rukách úzké elity. Tradiční zemědělské plodiny zajišťující obživu obyvatelstva byly vytlačovány.

Mechanizace zemědělství v 60. letech například vedla k násilnému vyhošťování miliónu drobných rolníků ve středním Súdánu. Jejich pozemky zabírali komerční producenti arabského původu ze severu země. Docházelo k eskalaci napětí a rozšiřování občanské války (Gedlu 1997: 131).

S ekonomickým modelem stanovujícím indikátory křehkosti státního aparátu pracuje Agentura Spojených států pro mezinárodní rozvoj. Pro model vymezuje čtyři základní indikátory: 1) změna HDP na obyvatele;

2) průměrná inflace v posledních třech letech;

3) změna čistého příjmu z přímých zahraničních investic;

4) podíl exportu na ekonomice země.

Mimo základní indikátory pracuje model s procentem státních výdajů na vojenské účely. Tento indikátor v mnoha případech nemusí být vždy relevantní. Je však signifikantní, že některé země, jež mohutně posilují represivní složky, mají obavy z oslabení nebo zhroucení státního aparátu (Vaďura, Šmíd 2009: 53).

Ekonomický propad dávají do souvislosti se slabostí států i někteří autoři zabývající se chudobou v rozvojových zemích. Mezi nejvýraznější osobnosti patří bývalý ředitel Světové banky a poradce Komise pro Afriku Paul Collier a jeho spolupracovnice Anke Hoefflerová. Collier zastává obecný názor, že základním problémem zemí s miliardou nejchudších obyvatel planety (70 % se nachází v Africe) je fakt, že hospodářsky nerostou. V 70. letech se země spodní miliardy odchylovaly v růstu oproti ostatním rozvojovým zemím o 2 %. V 80. letech již o 4, 4 % za rok a v průběhu 90. let dokonce o 5 %. Za tři dekády pocítili obyvatelé nejchudších zemí neustále vzrůstající zaostávání za zbytkem světa (Collier 2009: 26–27).

Collier s Hoefflerovou v rámci výzkumu přišli s myšlenkou, že nízký růst ekonomiky může být příčinou vnitrostátního konfliktu. Podle tohoto názoru se na tomto stavu částečně podílí skutečnost, že nízké příjmy produkují chudobu a nízký růst zase beznaděj. Pro povstalecké armády je pak snadné získat mladé muže žijící v bídě a nabídnout jim vidinu zbohatnutí ve válce. Hamižnost je primárním motivem vnitrostátního konfliktu. Občanské války trvají dlouho, protože neřešený stav umožňuje kořistit z přírodního bohatství. Collier a Hoefflerová vymezili základní parametry, jejichž prostřednictvím se země může stát náchylnou k vypuknutí občanské války:

a) negativní růst ekonomiky;

b) závislost na vývozu surovin (ropa, „krvavé“ diamanty – podle OSN diamanty pocházející z oblastí ovládaných ozbrojenými skupinami odporující legitimním a mezinárodně uznaným vládám);

c) nízké příjmy;

d) velký počet nezaměstnaných mladých mužů bez perspektivy (Collier, Hoefflerová 2004, Collier 2009: 36–38).

Oproti jiným autorům (Sambanis 2001, Bell-Fialkoff 2003) Collier i Hoefflerová obhajují ekonomické příčiny slabosti státu a ze svých analýz navíc docházejí k závěru, že etnická, ale i náboženská diverzifikace nejsou významným rizikem vnitřního ozbrojeného konfliktu. Podle jejich tvrzení etnická, jazyková a náboženská různorodost naopak riziko občanské války snižují. Pravděpodobnost konfliktu paradoxně roste v etnicko-homogenních zemích (až 23 %). Naproti tomu země etnicky velmi rozmanité vykazují velmi nízké riziko konfliktu pod hranicí 5 %. Jiná situace nastane, když se etnická dominance pohybuje mezi 45 – 85 %. To se riziko vypuknutí konfliktu dvakrát zvýší. Fragmentace zde ztrácí význam a do popředí se dostává polarizace společnosti, která navíc roste, pokud se etnické konfliktní linie překrývají se sociálně-ekonomickými (Collier, Hoefflerová 2001).

Shrnutí

Závěry Colliera a Hoefflerové jsou tedy v Africe, kde je sociální nerovnost horizontální, v mnoha případech podpořeny realitou. Proti těmto ekonomickým závěrům se vyslovuje Sambanis, který uvádí, že ekonomické modely předpokládají

racionální chování povstalců. Míra zisku a ztrát je zde determinujícím faktorem. Sambanis také nesouhlasí s názorem, že vyšší lingvisticko-etnická fragmentace snižuje pravděpodobnost povstání. Podle Sambanise nemusí tento fakt určité etnikum od rebelie odradit. Materialistické teorie neumí vysvětlit takové cíle povstalců jako autonomie, legitimní postavení nebo prestiž. Tyto jevy mohou mít větší preference než hospodářský zájem v chování určité skupiny. Ochrana etnické identity úzce souvisí se zajištěním politických práv a podporou demokracie, více než s ekonomickým ziskem (Sambanis 2001).

2. 4. 6. Vliv nerostných surovin

Závislost ekonomiky na exportu jedné suroviny je mnoha autory (nejedná se jen o ekonomy) považována za možnou hrozbu pro stabilitu státní moci. V důsledku exportu jedné komodity ztrácejí ostatní výrobky konkurenceschopnost. Příkladem může být Nigérie v 70. letech. S tím, jak rostly příjmy z exportu ropy, klesala produkce ostatních komodit, především zemědělských produktů. Tento trend poškodil agrární sektor. Kromě toho byl utlumen rozvoj služeb a investice do průmyslové výroby.

V polovině 80. let cena ropy prudce poklesla, což mělo za následek citelné snížení životní úrovně obyvatelstva. Stát nebyl schopen splácet půjčky a země se dostala do vleklé krize. Druhým neméně závažným faktorem působícím na stabilitu státu je extrémní rozvoj korupčního prostředí především v rozvojových státech. Kvůli prodeji koncesí na těžbu zahraničním firmám se vysocí státní úředníci chovají kořistnický a prostřednictvím úplatků poskytují těžební práva.

Obdobnou strategii na kontrolovaných územích provozují i povstalecké skupiny nebo organizovaný zločin (warlordi), což je zcela jistě známkou selhávání státní moci. Collier a Hoefflerová tvrdí, že pokud podíl strategické suroviny na exportu země dosahuje 26 %, tak se zvyšuje v pětiletém období nebezpečí vypuknutí ozbrojeného konfliktu o 23 % (Collier, Hoefflerová 2004).

Shrnutí

Teorie o vlivu nerostných surovin na konflikty nebo jejich prolongaci v zemích jako Súdán, Čad, Nigérie nebo Kongo tyto závěry spíše potvrzují. Stagnace ekonomiky zpravidla oslabuje vládní moc, ale v případě, že je země závislá na exportu důležité nerostné suroviny a vláda tento vývoz kontroluje, chybí dostatečný tlak na urychlené řešení hospodářských potíží. V době konjunktury díky vysoké ceně strategické suroviny

eliminuje rentiérský efekt a klientelismus účinný systém kontroly vlády. Politikové fakticky uplácení voliče veřejnými finančními prostředky.

Z důvodu, že státy disponující velkým nerostným bohatstvím nemusí vybírat daně, ztrácejí občané motivaci k aktivnímu dohledu nad utrácením veřejných výdajů. Vládní úřady pak přehnaně navyšují své rozpočty, přičemž nezbývají finance na racionální investice (Collier 2009: 64). V době poklesu zisků z exportu suroviny dochází často k sociálním nepokojům, ale země vlastníci zásoby strategické suroviny mají po určitou dobu dostatek prostředků potlačit nepokoje represemi. Tím se však situace neřeší, následné krize se prohlubují a státní moc má tendenci oslabovat. Krize pak může vyústit v občanskou válku, selhávání státu, případně jeho kolaps.

2. 4. 7. Geografické faktory

Vliv geografických faktorů na slabost států bývá často opomíjen z důvodu, že důkazy jsou nejednoznačné a problematické. Faktory mívají rozmanitou povahu. Odráží se v nich zeměpisná poloha, rozloha státu, velikost populace a demografické přírůstky, hustota zalidnění, sousední státy, klimatické podmínky, přírodní bohatství, přístup k moři atd.

Collier si na přístupu k moři například klade otázku, proč je Uganda chudá a Švýcarsko bohaté. Obě země jsou vnitrozemské a obě musejí spoléhat na infrastrukturu sousedů. Ale zatímco se Švýčari mohou spolehnout na moderní infrastrukturu Německa a Itálie, je Uganda odkázána na tranzit přes keňské území. Závislost vnitrozemských států se však neodvíjí pouze od transportních cest k moři a zámořským trhům. Důležité jsou i ostatní atributy sousedních zemí. Vnitrozemské státy jsou obklopeny svými sousedy a na jejich kvalitativních ukazatelích závisí stabilita vnitrozemí.

Švýcarsko sousedí s Německem, Itálií, Francií a Rakouskem. Tyto ekonomicky vyspělé a demokratické země současně vytvářejí pro Švýcarsko perspektivní trh. Uganda naproti tomu sousedí s Keňou, jež je v ekonomické stagnaci, Súdánem, který se rozpadl po devastující občanské válce, Rwandou poznamenanou genocidou, se zhrouteným Somálskem a Kongem, jehož tragická situace je dostatečně známá. Pokud země prosperuje, projeví se to pozitivně i na okolních státech. Jestli HDP vzroste v sousední zemi o 1 %, pak domácí ekonomika zrychlí růst o 0,4 %. Když se navíc

jedná o vnitrozemské státy bez významných surovin je tento růst dokonce 0,7 %. Tento model však v Africe neplatí, v podstatě k žádnému přelévání růstu nedojde. Africké státy se neorientují na své sousedy a jejich infrastruktura se zaměřuje na místní nebo světový trh (Collier 2009: 73–74).

Situaci v okolních zemích se věnuje ve své studii i Sambanis. Na rozdíl od Colliera a Hoefflerové si všímá bezpečnostní situace sousedních zemí. Pokud v nějaké zemi dojde k etnické válce, je vysoce pravděpodobné, že se válka rozšíří do příhraničních zemí (Sambanis 2001). Dochází k „přelévání“ konfliktu (Súdán, Čad).

Collier společně s Hoefflerovou považují za důležité vedle ekonomických faktorů právě faktory geografické. Autoři tvrdí, že kupříkladu rozloha je významným faktorem. Pokud je země rozsáhlá s malou hustotou osídlení, tak výrazně roste riziko ozbrojeného konfliktu. Riziko se navíc zvyšuje, pokud centrální moc nemá nad územím kontrolu a země není dostatečně integrována⁴(Collier, Hoefflerová 2004).

Ale riziko roste i v zemích s velkou hustotou osídlení, kde roste poptávka po přírodních zdrojích a úrodné půdě. Příkladem může být Rwanda a Burundi. Hustota obyvatel je faktor, který má vliv na konfliktní situaci v obou zemích. Ve Rwandě je hustota zhruba 300 obyvatel na 1 km² a obdobné je to v Burundi. V některých oblastech, jako v Buture v jihovýchodní Rwandě, podle údajů z roku 1972 byla koncentrace obyvatel dokonce 767 osob na 1 km² (Bell-Fiallkof 2003: 196).

Rychlý demografický růst je také faktorem, který negativně ovlivňuje stabilitu státu. Jsou kladeny vyšší požadavky na ekonomické zdroje, potraviny a suroviny. V zemích s pomalým hospodářským růstem není vytvářen dostatek pracovních míst pro mladou generaci a roste tak bezpečnostní riziko především ze strany mladých nezaměstnaných mužů (Collier 2009: 36). Opačný efekt než vzestup demografické křivky vyvolává rozvoj vzdělanosti populace. Podle Colliera každý rok vzdělání snižuje nebezpečí konfliktu až o 20 %. Naopak vysoká negramotnost a nízká úroveň vzdělání je faktorem, který se podílí na nebezpečí zvýšeného výskytu konfliktů (Collier, Hoefflerová 2004).

---

⁴ Například Súdán, Kongo, Etiopie.

Shrnutí

Podle Kváči se na nestabilitě států podílí počet obyvatel a jeho rozloha, přičemž u rozlohy je vyšší relevance. Politické důvody této závislosti vysvětluje na skutečnosti, že čím je větší rozloha státu, tím je větší pravděpodobnost k separatistickým tendencím (Súdán, Kongo). Pro centrální vládu může být komplikované kontrolovat rozlehlé území, z čehož těží opozice, která si v odlehlých oblastech může vybudovat základny. V kategorii počtu obyvatel zase platí, že čím je populace početnější, tím hůře se hledá společný konsenzus (Kváča 2003: 50).

Geografické faktory mají na slabost nebo selhávání států dle mého soudu nepochybný vliv. Collierem uváděné srovnání Švýcarska a Ugandy poskytuje dostatečné vysvětlení. Na druhou stranu však nelze opomenout, že role geografických determinantů roste především v případě slabých nebo hroučících se států. Nelze proto jejich význam přeceňovat. Dle mého mínění je na místě zahrnout vliv geografických faktorů do širšího kontextu společně s dalšími kritérii.

2. 4. 8. Globalizace v africké realitě

Konec studené války a zhroucení bipolárního světa přinesl naděje celému světu. Přehnaný optimismus spjatý s vítězstvím liberální demokracie a mírovou spoluprací mezi národy však nebyl na místě. Evropské státy spadající do zájmové sféry Sovětského svazu dokázaly většinou šanci na demokracii zúročit. Ale africké státy nebyly i přes své nerostné a přírodní bohatství na tuto příležitost připraveny. Bez vnější ekonomické podpory, s nerozvinutým průmyslem a zaostalým zemědělstvím, navíc s dědictvím vnitřních svárů byly ponechány napospas osudu. Nastupující globalizace (především ekonomická) pak pomohla k třetímu „surovinovému“ parcelování černého kontinentu. Globalizace s sebou přinesla rozsáhlé společenské důsledky. Mezi nejzávažnější z nich z pohledu postavení rozvojových zemí je umocnění nerovnoměrného sociálního a ekonomického rozvoje. Bohatství Afriky se tak paradoxně stalo jednou z příčin její chudoby, válečných konfliktů a nenávisti.

Podle Immanuela Wallersteina jsou státy rozděleny podle své úlohy ve světové ekonomice do tří kategorií. První z nich tvoří jádro. Tyto země jsou ekonomicky vyspělé, využívají vyspělé technologie, produkují zboží s vysokou přidanou hodnotou. Zaměřují se na výzkum a inovace. Jejich průmyslová základna produkuje pestrou paletu

zboží a služeb. Země jsou tak odolnější proti momentálním výkyvům světového trhu. Jádro vyspělých zemí také disponuje ohromným ekonomickým vlivem a bohatstvím. Od toho se odvíjí jejich hlavní slovo při stanovení pravidel světového obchodu a přijímání klíčových rozhodnutí.

Druhou kategorii představují země periferie. Mají nízké příjmy, jejich výrobní technologie jsou značně primitivní. Zboží má nízkou konkurenceschopnost a je náročné na pracovní sílu. Skladba výrobků je omezená. Země jsou také finančně závislé na exportu několika málo komodit, jejichž ceny citlivě reagují na poptávku světového trhu. Typickým příkladem takové komodity je káva nebo kakao. Export dalších produktů periferních zemí, jako například bavlna, je poškozován dotacemi bohatých států, které subvencují vlastní farmáře. Taková praxe znevýhodňuje producenty v Africe (příklad Čadu, který má z prodeje bavlny $\frac{3}{4}$ příjmů).

Třetí kategorii představuje semiperiferie (např. Indie, Brazílie) tvořící směsici předchozích kategorií (Wallerstein 1984: 191).

Zajímavý pohled na globalizaci nabízí i Robert Kaplan, který tvrdí, že role Afriky v globální politice bude podobná jako role Balkánu před první světovou válkou. Zatímco tenkrát došlo k rozpadu starých mocností a vzniku nových národních států, dochází v současné Africe k živelné hrozbě – *příroda vymykající se kontrole*. Budoucnost Afriky může být dle Kaplana velmi tragická. Po rozpadu bipolárního světa, nárůstu environmentálních a demografických tlaků, ekonomických krizí lze na příkladu afrického kontinentu odhalit pravděpodobný vývoj válek, hranic a národní politiky v budoucnosti. Z Kaplanovy tristní vize vyplývá závěr, že dojde k alternaci systému národních států. Vznikne model městských států a států tvořených chudinskými oblastmi. Afrika tak může představovat jakousi politickou laboratoř budoucnosti (Kaplan 2003: 34–35).

Shrnutí

Globalizace nezahrnuje pouze ekonomickou oblast. Jsou zastoupeny i kulturní, sociální nebo politické procesy. Ty však přes svá mnohá pozitiva (sblížování kultur, solidarita, podpora vzdělání, šíření demokratických principů) v porovnání s globalizací ekonomickou, považovanou za „motor“ globalizace, ztrácejí na významu. Je vcelku logické, že nejvíce opozičních názorů se vůči globalizaci ozývá z rozvojových zemí. Došlo k umocnění nerovnováhy v obchodní bilanci mezi bohatým Severem a chudým Jihem.

Globalizace je navíc vnímána i jako ničitel etických a environmentálních principů. To, co si nadnárodní korporace nemohou dovolit v mateřských zemích z důvodu legislativy nebo vlivu občanské společnosti, v klidu provozují v rozvojových státech. Podpora korupce nebo ničení životního prostředí na příkladu Nigérie dosvědčuje amorálnost doprovázející honbu za ziskem.

2. 5. Závěr

V teoretické části byly stručně nastíněny některé přístupy zkoumající selhávání států. Uvedení autoři, ale i mezinárodní organizace (WTO, Amnesty international) nabízejí různé pohledy, jak přistupovat k problematice. Projevy rozvíjející se slabosti ale nejsou mnohdy správně odstupňovány. Hlavním problémem při zkoumání fenoménu slabosti je skutečnost, že bývá determinován celou škálou faktorů (ekonomické, institucionální, funkcionální nebo mezinárodně politické příčiny).

Každý teoretický výzkum ale zahrnuje jen určitý vytyčený koridor preferovaný badatelem. Kupříkladu ekonomické přístupy reflektují hospodářské ukazatele indikující blížící se kolaps státu. Povětšinou však ostatní indikátory (sociální, politické, etnické) bývají na periferii zájmu. Východiskem by se jevila teorie představující jakousi syntézu všech relevantních ukazatelů stability státu. Zda dojde k rozvoji takové univerzální teorie zkoumající selhávání státnosti, ukáže až další výzkum.

Z praktického hlediska se dle mého subjektivního názoru jeví přínosné stanovit konkrétní faktory, které se mohly zásadní měrou podílet na oslabování role afrického státu. Je zřejmé, že v africkém prostředí nelze vystačit s jedním kritériem nesoucím odpovědnost za selhávání systému. Základní premisou je teze, že slabost afrických států lze analyzovat z multikauzálního pohledu. Ten vychází z etnicity, dědictví kolonialismu, náboženství, ekonomiky, politické situace, geografických faktorů, vlivu nerostných surovin, globalizace atd. Pokud chceme nalézt odpověď (nebo se o to aspoň pokusit), kde jsou kořeny krize afrického státu, občanských válek, genocid nebo humanitárních katastrof, musíme v analýze zohlednit více relevantních determinant. Pro ověření stanovených hypotéz, případně zjištění dílčích závěrů, se bez základních konfliktních linií neobejdeme. Stejný přístup jsem uplatnil i v následující části případové studie rozpadu Súdánu.

3. Kapitola druhá – případová studie Súdánu

Případová studie Súdánu představuje z hlediska teorie oslabení státu vedoucí až k rozpadu téměř „ideální“ studijní materiál. Analýza bude založena na stanovení kritérií, která dle mého mínění mohla paralelně přispět (mimo stanovených hypotéz) k rozdělení největšího afrického státu. Kritéria budou vycházet z teoretické kapitoly, která si všímá příčin slabosti a selhávání většiny afrických zemí. Nejprve ale bude uveden stručný historický přehled z dějin Súdánu, který může přispět k pochopení současných problémů Súdánu.

3.1. Historický exkurz

Označení Súdán používali jako první arabští geografové. V překladu znamená bilád as-súdán „zemi černochů“. Jednalo se však o veškerá území, která na jihu přiléhala k Sahaře. Tento arabský zeměpisný název později převzali Evropané a označovali tak území savan od Senegalu až po Rudé moře (Pantůčková et al. 1981: 8).

Kontury území dnešního Súdánu jsou však svázány s nilským údolím, které se označovalo ve starověku jako Núbie. Ta se rozprostírala v dnešním jižním Egyptě a rovněž severním a středním Súdánu. Tato oblast sousedící s územím faraónů byla kolem roku 1900 př. n. l. Egyptěany dobytá. V letech 1070 př. n. l. se núbijští vládci sídlící v hlavním městě Napatě osamostatnili. Kolem roku 713 př. n. l. dobyl núbijský panovník Šabaka Egypt. O půlstoletí později Núbijci z Egypta pod tlakem Asyrské říše ustoupili. S nástupem Římské říše začala expanze do severních částí Núbie, která skončila za vlády Diokleciána. Tehdy se římské jednotky z oblasti severní Núbie stáhly a zanechaly ji místním kmenům. Napata jako hlavní město zůstávala střediskem obchodu a náboženství zhruba do 3. st. př. n. l. Po nástupu Říma byla Napata zničena, proto bylo hlavní sídlo přeneseno do Meroe, která se nacházela jižněji v nilském údolí. V nově vzniklém státu se dále rozvíjela kultura čerpající z egyptského odkazu. Důkazem jsou stavby menších pyramid a chrámů (Klíma 2012: 51).

Oblast Núbie, kterou držely v područí hamitské kmeny, jež kočovaly na východ od Nilu, se nazývala Kúš⁵. Hlavním městem byla Kerma. Kněžští vládci z Napaty

---

⁵ Z označení oblasti je odvozeno pojmenování Kúšitské etnické skupiny, do níž patří Oromové, Amharci, Somálci aj.

využívali hamitské bojovníky, kteří v odvaze předčili Núbijce. Pro své hnědé obličejy byli Hamité nazýváni Řeky Ethiopové⁶(Musil 1941: 60).

V 5. a 6. století se v Núbii šířilo křesťanství, které se do oblasti dostalo ze severu a stalo se státním náboženstvím dvou středověkých království – Alvy s centrem Sóba a Mukurry s hlavním městem Dongolou. Po dobytí Egypta arabskými vojsky přitáhla muslimská armáda do Núbie. Válečné střetnutí bylo ukončeno mírovou smlouvou zajišťující po zhruba 600 let příměří mezi muslimským Egyptem a křesťanskou Nubií (Pantůčková et al. 1981: 10).

Změna nastala ve 14. století, kdy početné skupiny kočovných Arabů začaly z Egypta pronikat na jih, aby získaly nové pastviny. Arabské etnikum se díky sňatkům s místním domorodým obyvatelstvem začalo mísit. Arabské kmeny jako Baggara, Kababish nebo Hamar pronikaly dále na západ až do oblasti dnešního Dárfúru (Scopas 2009: 14).

V tomto období znamenal masivní příchod kočovníků organizovaných na rodovém základě narušení existujících feudálních států. Kromě nastupujícího islámu se v oblasti Núbie začala šířit i arabština. Súdán se tak stal místem, kde se protínaly kultury arabského světa s Afrikou.

V letech 1820 až 1821 vypravil egyptský vládce Muhammad Alí do Súdánu vojenskou výpravu, jež celkem bez obtíží ovládla celé nilské údolí po Fašodu, Sennár, Modrý Nil až k etiopským hranicím, pobřeží Rudého moře a Kordofán. Sennárský sultanát, v té době již v úpadku, spolu se svými vazalskými státy nekladl výraznější odpor. Země se stala součástí ohromné Osmanské říše, jejíž sultán byl nadřazen egyptským vládcům. Představitelé okupační správy byli rekrutováni z turecky hovořící feudální vojensko-byrokratické vrstvy představující elitu osmanské i egyptské společnosti. Okupaci Súdánu chápali jako prostředek k osobnímu obohacení. Vládce Egypta, Muhammad Alí, zase v Súdánu viděl trvalý zdroj bohatství, hlavně zlata a otroků pro svou armádu. (Pantůčková et al. 1981: 13)

Egyptsko-osmanští okupanti založili v Súdánu na soutoku Modrého a Bílého Nilu vojenský tábor, jenž byl nazván Chartúm (území tvarem připomínající sloní chobot). O třináct let později se tábor stal správním střediskem Súdánu (History world 2014).

---

⁶ Opálení.

V zájmu zvýšení zisku z dobyté země docházelo k určitému pokroku především v hospodářské oblasti. Na Nilu byla zavedena paroplavba, která zlepšila dopravu. Rozšířilo se pěstování nových plodin jako indiga, cukrové třtiny a bavlny. Dobré výnosy zajišťovalo umělé zavlažování. Egyptsko-turecká správa rovněž umožňovala synům z arabských rodin kvalitnější vzdělání v Chartúmu nebo v Egyptě.

Koncem 70. let se mohli Súdánci dostat i do vyšších vojenských a správních úřadů. Otevírala se tak cesta k evropské a egyptské osvětě. Egyptští důstojníci přispěli i k poznání Súdánu, když od roku 1873 zpracovávali mapy rozsáhlého území okupované země. Zkoumali splavnost řek a podporovali rozvoj zdravotnictví. I katoličtí misionáři líčili egyptské úředníky jako nositele a šířitele evropské vzdělanosti. Toto se však týkalo severu země, nikoli jihu, který byl od zbytku země izolován. Nutno však dodat, že pronikání a efektivní okupaci jižní části Súdánu bránila rozsáhlá rašeliniště a mokřady, vlhké horké podnebí a tropické nemoci.

Růst hospodářství severu země dokládá i prudký rozvoj Chartúmu. Zatímco v roce 1820 byl Chartúm nevýznamnou rybářskou vesnicí, o 60 let později zde žilo 55 000 obyvatel. Ve městě byly postaveny továrny na výrobu munice, zpracování tabáku a látek. Byla provozována knihkupectví a obchody s luxusním zbožím. Dle německého cestovatele Schweinfurtha panoval v 70. letech v Chartúmu a v Súdánu pořádek jako nikde v Africe (Musil 1941: 94–95).

V 60. letech Britové zakázali soukromým společnostem lov otroků. Toto nařízení však akceptovala jen egyptská vláda, nikoli soukromí obchodníci s otroky. Roku 1877 se generálním guvernérem Súdánu stal generál Charles Gordon⁷, který aktivně vystupoval proti otrokářství a porušení zákazu trestal. Na druhou stranu ale zvýšil daně a clo. Tak proti sobě popudil nejen majetné skupiny, ale i nižší vrstvy obyvatel. V roce 1880 byl Gordon ze Súdánu odvolán, ale v zemi se již začalo proti nadvládě cizinců organizovat povstání (Klíma 2012: 132).

V Chartúmu působil od roku 1881 náboženský vůdce Mohammed Ahmad ibn Abdalláh. Společně se svými učedníky žil asketickým životem a prohlašoval o sobě, že je bohem vyvoleným Mahdíem (údajně měl boží zjevení). Jakožto vyvolený měl za úkol vytvořit v Súdánu přísný islámský stát. Charisma Mahdího bylo ještě podpořeno

---

⁷ Tento britský důstojník byl nejprve v letech 1874–1876 guvernérem provincie Equatoria, v období 1877–1879 vykonával funkci generálního guvernéra Súdánu, do funkce jej jmenoval egyptský vládce.

jeho vojenskými úspěchy, když dokázal s davem špatně vycvičených a vyzbrojených rebelů porazit disciplinovanou britsko-tureckou armádu (Searcy 2011: 2). Britové proto do Súdánu vyslali generála Gordona, aby evakuoval britské posádky a evropské civilisty. Rebelové však Gordona oblehli v Chartúmu. V roce 1885 byl Chartúm dobyt, Gordon veřejně popraven a země se na třináct let dostala pod vládu mahdistů (Klíma 2012: 132).

Mahdistický stát zahrnul celý Súdán mimo Suákin a část Equatorie, kde se udržela egyptská správa. Hlavním městem se stal Umdurmán (Pantůčková et al. 1981: 15).

Brity uvolněný prostor v Súdánu začal lákat Francii, která chtěla expandovat do nitra Afriky a ovládnout oblast Horního Nilu a provincii Bahr al-Ghazál. V roce 1896 vyrazila expedice kapitána Marchanda z Konga. V červenci 1898 se Marchand usadil ve Fašodě, odkud odrážel útoky mahdistů (Klíma 2012: 169).

Dne 4. 9. 1898 Britové společně s egyptským vojskem zaútočili za svítání na mahdisty u Umdurmánu. Angličané proti špatně vyzbrojeným mahdistům použili kulometry a děla. Více než 11 000 stoupenců Mahdího padlo v boji, 16 000 bylo zraněno, Britové měli zanedbatelné ztráty. Dne 10. září se Kitchener přeplavil na dělových člunech do Fašódy, kde vyhlásil Marchandovi ultimátum. Jeho pobyt ve Fašodě označil za přímé porušení práv Egypta a Velké Británie. Paříž však odmítala britskému nátlaku ustoupit. Britská sněmovna následně deklarovala ochotu přistoupit na válku s Francií (Musil 1941: 131).

Patová situace byla vyřešena smlouvou uzavřenou v Káhiře v roce 1899. Súdán byl prohlášen britsko-egyptským kondominiem. Francie vyklidila obsazené území s příslibem, že se Velká Británie nebude angažovat v Maroku. Moc v zemi převzal lord Kitchener⁸, kterého v prosinci vystřídal Francis Wingate, jenž rozprášil zbytky mahdistů (Klíma 2012: 169–170).

---

⁸ Generální guvernér Súdánu byl jmenován egyptským chedívem (vládcem) na doporučení vlády britské královny, chedív mohl guvernéra sesadit jen se souhlasem britské vlády. Žádné egyptské nařízení nemohlo vejít v platnost, pokud nebylo vyhlášeno generálním guvernérem.

Odkaz mahdistického státu

Mahdíja bývá někdy prezentována v súdánské historii jako předzvěst nacionalismu, který sjednotil zemi. Během mahdistického povstání poklesl obchod s otroky, což bylo pozitivně vnímáno v jižních oblastech. Tato okolnost však byla způsobena oslabením státní moci a ztrátou kontroly nad jihem. Expanze na jih probíhaly později v letech 1888–1892, kdy zemi zachvátily hladomory. Na jihu se získávaly potraviny a rovněž otroci pro domácí práce nebo lidé do mahdistické armády. Přístup obyvatel severu k jižním oblastem, který byl započat během turkíje, se v období mahdistického státu nijak nezměnil (Johnson 2003: 6–7).

V mahdistickém státě byla rovněž vybudována nová aristokracie, jež se chtěla odstříhnout od etapy turkíje. Nový stát byl přísně hierarchický. Následovníci Mahdího nesli označení Ansarové. Byli rozděleni do sekcí podle doby, kdy se připojili k povstání. Na nejvyšším stupni stáli původní žáci Mahdího. Organizace Ansarů vedla k vytvoření nové elity nahrazující aristokracii ze súdánských rodin, jež měly dlouhodobý vztah s egyptsko-osmanskou vládou. Mezi takové patřila rodina Mirghání s úzkými vazbami na Káhiru (Searcy 2011: 127–128).

Období mahdistického státu bylo také poznamenáno ekonomickým úpadkem. Již v průběhu krátké existence mahdistického státu dokázali Britové úspěšně blokovat ekonomický rozvoj súdánského hospodářství. To mělo především negativní dopad na méně rozvinuté jižní oblasti. V těchto regionech pak docházelo k vytváření protimahdistických aliancí (Záhořík 2012: 101).

Co se týče vlivu mahdíje na populaci, odhaduje se, že počet obyvatel Súdánu klesl ze 7 miliónu před povstáním na 2–3 miliony po pádu teokracie. Nesporným faktem je, že mahdíja měla na vývoj Súdánu rozporuplný vliv. Na jedné straně vytvořila jednotnou vizi proti cizí nadvládě a nabídla perspektivu nezávislosti, na druhé straně vytvářela vnitřní rozpory, mezikmenové války a zmatek, z něhož se země nikdy nevzpamatovala. Mahdíja tak představuje krok k jednotě i krok k jejímu přerušení, zejména pak mezi muslimskými komunitami na severu. Jde o střet mezi radikálním a konzervativním pojetím islámu s důsledky sahajícími do současnosti.

Britská kolonizace

Nastolení britsko-egyptského kondominia s sebou přineslo oddělení správního systému jihu a severu. Na severu země nastal rychlý přechod od vojenské okupace k civilní správě. Britští vojenští guvernéri byli před první světovou válkou vyměněni za civilisty. Policie převzala od armády odpovědnost za bezpečnost. Nová vláda měla snahu odstříhnout se od období turkíje. Bylo to podepřeno i názory panujícími mezi britským důstojnickým sborem, že za mahdistickým povstáním stála špatná vláda egyptských guvernérů. Snažili se proto distancovat od dosavadních praktik minulých vlád, jako byly akceptované výpady na jih, zotročování obyvatelstva, vypalování vesnic a korupce ve státní správě (Johnson 2003: 9–10).

V roce 1922 ustoupili Britové nátlaku Egyptanů a svolili k vyhlášení nezávislého Egyptského království. Tato událost vyvolala ohlas i v Súdánu. V roce 1922 propukly násilnosti a objevily se hlasy pro ukončení cizí nadvlády. Hlavním představitelem bojujícím za emancipaci a sjednocení s Egyptem se stal Alí Ab dal-Latíf. Byl původem z kmene Dinka a po svém propuštění z armády vystupoval ostře proti Britům. Tento bývalý důstojník zakládá Ligu bílé vlajky, která sdružovala úzkou vrstvu úředníků a vojáků (Pantůčková et al. 1981:17–18). Po atentátu na generálního guvernéra Lee Stacka v Káhiře v roce 1924 je v Súdánu vyhlášen výjimečný stav. Je formálně zrušeno britsko-egyptské kondominium. Egyptští vojáci jsou ze země vykázáni, což vyvolá vzpouru súdánských jednotek. Po tvrdých represích ze strany Britů je obnoven pořádek a potvrzena autorita monarchie, která zemi kontroluje bez účasti Egypta (Klíma 2012: 228).

Již během druhé světové války bylo Britům jasné, že musí dojít ke změně vztahů mezi centrální říší a koloniemi. Súdán v tomto ohledu nebyl výjimkou. Od roku 1940 docházelo k růstu nacionalismu, který byl rozdělen do dvou nesmiřitelných táborů. Již výše zmíněná Aššika preferovala spojení s Egyptem, strana Umma pak hájila spolupráci s Brity. V roce 1944 došlo k utlumení nacionalistických emocí, když generální guvernér vytvořil třicetičlennou poradní radu, v níž bylo zastoupeno 18 Súdanců, ovšem bez reprezentantů jihu. Politický osud Súdánu rada spatřovala v jednotě „Nilského údolí“. Po skončení války začala rada vznášet politické požadavky, avšak bez valného úspěchu (Klíma 2012: 279).

Sílicí tlak zastánců unie s Egyptem přiměl Británii v roce 1947 k uspořádání konference v jihosúdánské Jubě. Konference, konající se ve dnech 12. až 13. června,

se zaměřila na několik zásadních bodů. Mimo jiné měl být vytvořen jednotný Súdán s parlamentem, který reprezentoval i politické zástupce z jižních oblastí. V roce 1948 byla zavedena nová ústava, která potvrdila vznik voleného Zákonomárného shromáždění a její výkonné rady (funkce vlády). Prvních súdánských voleb se kvůli bojkotu radikálních stran zúčastnilo pouhých 19 % oprávněných voličů. Vítězem se stala Umma, jejíž generální tajemník Abdalláh Chálil se stal předsedou výkonné rady (Pantůčková et al. 1981: 19–20).

V novém parlamentu bylo 13 křesel vyčleněno pro zástupce jižní části Súdánu. V roce 1951 se opět rozhořel spor mezi Egyptem a Velkou Británií o postavení Súdánu. Egyptský parlament zrušil předchozí ustanovení z let 1899 a 1936 o kondominiu a prohlásil egyptského krále Fáruka I. vládcem Egypta a Súdánu. Súdánská vláda a všechny strany kromě Aššiky novou egyptskou ústavu odmítly (Collins 2008: 59).

Na návrh Velké Británie z roku 1952 se Súdán měl stát autonomním státem s vlastním parlamentem a vládou. Dne 22. 4. 1952 parlament schválil autonomní statut. Vláda se skládala z rady ministrů a bylo vytvořeno ministerstvo pro jižní oblasti. Generální guvernér se stal nejvyšším ústavním činitelem, ale jeho pravomoci byly limitovány právními předpisy.

V dohodách však nebyl brán zřetel na postavení jihu. Například strana Umma výslovně odmítla samosprávný statut jihu, i když získala v této oblasti podporu při volbách do parlamentu. Umma spolupracovala s černošskou stranou Black Block⁹. Cílem bylo prosazovat zájmy lidí s tmavou pleť. Na tuto spolupráci se negativně dívala Aššika (později NUP), která se obávala možného důrazu na rasový prvek. Tím by mohla být narušena jednota „Nilského údolí“ a unie s Egyptem, což byl hlavní bod programu Aššiky (Scopas 2009: 32).

Sajjíd Abd ar Rahman informoval generálního guvernéra, že jižané budou muset dohody akceptovat, protože je to v jejich zájmu. Paradoxně se tak otázky týkající se jihu opět rozhodly bez jeho účasti. Obdobně postupoval al-Azharí, který měl kandidáty na jihu a potřeboval získat politickou podporu pro svou myšlenku unie s Egyptem. Se zástupci egyptské vlády jižanům pouze sliboval plné zastoupení na všech úrovních státní služby během procesu „sudanizace“ (Johnson 2003: 26–27).

---

⁹ Tato politická strana byla založena vzdělanými jižany působícími v Chartúmu a Umdurmánu.

V únoru roku 1953 končí společným prohlášením Velké Británie a Egypta a podpisem dohody v Káhiře kondominium. Súdán se měl během tříletého přechodného období stát plně nezávislým. Nejvyššího ústavního činitele generálního guvernéra měla kontrolovat pětičlenná mezinárodní komise, další komise měla pak kontrolovat přípravu voleb a instalaci Súdánců do veřejného života. Po uplynutí přechodné etapy měl parlament rozhodnout o nezávislosti nebo připojení k Egyptu (Klíma 2012: 280).

V listopadu 1953 vytvořila strana Aššika s menšími stranami koalici, jejímž výsledkem byla Národní unionistická strana (NUP), která zvítězila ve volbách. Ziskává 51 křesel z 97, druhá skončila Umma s 22 křesly, třetí byla jižanská Southern Party s 9 mandáty¹⁰. Volby proběhly regulérně pod neutrálním mezinárodním dohledem. První národní vládu sestavil představitel Aššiky Ismáil al-Azharí. Politikové se pak rozhodli zkrátit přechodné období. Během listopadu roku 1955 probíhá odchod koloniálních úředníků a britských vojsk ze Súdánu. 1. ledna 1956 Súdán vyhláší nezávislost (Pantůčková et al. 1981: 20–21).

První občanská válka (1955–1972)

Občanská válka v Súdánu vypukla v roce 1956, respektive o rok dříve, vzpourou na vojenské základně v provincii Equatoria. Vojáci rovníkového sboru, jehož britští důstojníci byli nahrazeni v rámci procesu „sudanzace“ seveřany, se začali obávat redislokace svých útvarů na sever. V srpnu povstala posádka v Toritu, kde bylo sídlo rovníkového sboru. Vzpoura však nebyla dobře organizovaná a omezila se jen na Equatorii¹¹. Této rebelii předcházely masové nepokoje v západní Equatorii, kde jižané pociťovali stále výrazněji „kolonizaci“ od přicházejících Arabů, kteří jen vystřídali Brity.

Severní úředníci se na jižany dívali s opovržením a běžně bylo mezi nimi používáno slovo otrok, kterým jižany označovali. V červnu a červenci 1955 do Zandelandu (západní Equatoria) dorazili úředníci ze severu, jež měli nahradit britskou správou. Nové vedení okamžitě propustilo 300 zaměstnanců z průmyslového areálu bez ohledu na sociální a ekonomické dopady. Když 26. července přijel zaměstnanec podpořit Elia Kuze z liberální strany, byl zatčen policií a následně

---

¹⁰ Ve volbách zvítězila Southern Party jen v provincii Equatoria, v neúspěchu se odrážela kmenová rivalita a decentralizované řízení koloniální správy.

¹¹ Do nepokojů se nezapojili obyvatelé Horního Nilu ani Bahr al-Ghazal, později bylo poukazováno na nejednotnost jižních etnik a zaostalost Nuerů a Dinků.

odsouzen k sedmi letům žaláře za občanskou neposlušnost. Nepokoje potlačila policie slzným plynem a ostrou střelbou (Scopas 2009: 36).

Po srpnové vzpouře na vojenské základně následovalo vraždění severních úředníků a učitelů. Mnoho křesťanských kněží riskovalo své životy, aby chránilo severní úředníky před pomstou jižanů. Britští misionáři apelovali na britskou vládu, aby situaci pomohla řešit a zabránila odvetné akci chartúmské vlády. Britové však odmítli zasáhnout z obav, aby v Súdánu nedošlo k růstu sympatií k Egyptu, a naopak podpořili vládu premiéra al-Azharího včetně zákroku súdánské armády. Většina vzbouřenců a jejich rodin před represemi režimu raději uprchla do sousední Ugandy. Část se uchýlila do buše a prakticovala omezenou partyzánskou válku.

Přání jižanských politiků apelujících na vytvoření federálního uspořádání nebyla vyslyšena. Azharího vláda dne 1. 1. 1956 bez ohledu na nepokoje v Equatorii slavnostně vyhlásila nezávislost, otázka federalizace byla smetena ze stolu. Argument, který proti federalizaci používali severní politikové, se zakládal na přesvědčení, že by se jednalo o první krok k rozdělení země. Svůj podíl na odmítnutí federalizace měla i nezkušenost jižanských představitelů s politikou a legislativou. Jejich návrhy na změnu uspořádání země neměly konkrétní podobu, navíc se mezi nimi objevovala mocenská rivalita a absence politického konsenzu. Odmítnutí myšlenky federace ze strany vlády však u některých černošských představitelů iniciovalo snahu založit efektivní organizaci. Nově založená Federal party byla úspěšná v prvních post-nezávislých volbách v roce 1957, když získala všechna místa v parlamentu určená pro jižní oblasti. Vytvoření funkční koalice, jejímž hlavním bodem se stala federalizace, byl jedním z hlavních důvodů, proč Umma předala moc vojenské diktatuře v roce 1958. Nástup generála Abbúda přinesl nejen pád civilní vlády, ale ukončil veřejnou diskuzi o vytvoření súdánské identity a federalizaci země (Johnson 2003: 28–30).

Dne 17. 11. 1958 provedl Ibrahím Abbúd státní převrat. Sesadil dosavadního premiéra Chálila a prohlásil se hlavou státu. V počáteční fázi se Abbúdovi s pomocí západních investic podařilo zlepšit ekonomickou situaci. Ale díky nerealistickým plánům do průmyslu a zastavením pozemkové reformy se hospodářská situace opět zhoršila (Klíma 2012: 341).

Abbúdova diktatura měla od samého počátku jasně vymezený ideologický cíl islamizace a arabizace celé země. Neměla však program na revitalizaci ekonomiky stále závislé na vývozu bavlny. Životní úroveň obyvatelstva klesala a země byla finančně

vysávána konfliktem s povstalci na jihu. Abbúd měl navíc mezi muslimskou mládeží pověst pologramotného vojáka, který neumí reflektovat skutečné požadavky islámu.

V týdnu od 21. 10. – 26. 10. 1964 dochází k masovým demonstracím studentů. Armáda reaguje střelbou. K protestujícím se však posléze připojí umdurmanská vojenská posádka a Abbúd je nucen abdikovat.

V letech 1966 až 1969 se u moci střídaly vlády, které neuměly vyřešit ekonomický pokles, etnické konflikty a opakující se pouliční protesty. Dne 25. 5. 1969 provedla skupina důstojníků v čele s plukovníkem Džafarem Nimajrím převrat. Byla zrušena ústava, rozpuštěn parlament a zakázána činnost politických stran. Stát byl přejmenován na Súdánskou demokratickou republiku (Pantůčková et al. 1981: 48–49).

V roce 1981 došlo k neúspěšnému převratu, jehož cílem bylo svržení prezidenta Nímajrího. Ten následně rozpustil vládu a jihosúdánský autonomní parlament (Říman, Bakovský et al. 1987: 927–928). V témže roce prezident jednostranně vypověděl dohody z Adis Abeby, čímž zadal podnět k zahájení druhé občanské války, do níž jako hlavní protivník Chartúmu vstoupilo Súdánské lidové osvobozené hnutí SPLM a jeho ozbrojené křídlo SPLA. Deklarovaným cílem SPLM/A bylo vytvoření nového, sekulárního a demokratického Súdánu.

Dne 6. 4. 1985 během návštěvy Nímajrího v USA byl v Chartúmu proveden vojenský převrat. Vládu převzala Prozatímní vojenská rada, do jejíhož čela stanul ministr obrany Abdalláh al-Ráhmán. V nové vládě byli vojenští zástupci bývalého režimu, ale i představitelé Muslimského bratrstva (Johnson 2003: 64). Byla umožněna legalizace 15 politických stran, jež se roku 1986 zúčastnily parlamentních voleb. Moc po volbách převzal premiér Sadiq al-Mahdí ze strany Umma, prezidentský úřad vykonával Ahmad al-Mirghání (Klíma 2012: 413).

Začátkem roku 1989 se objevily náznaky mírového řešení občanského konfliktu a vytvoření skutečně sekulárního státu, který by se stal federací. Dne 30. 6. 1989 provedli radikální důstojníci s podporou NIF (Národní islámská fronta) převrat, jímž ukončili naděje na brzké ukončení občanské války.

Umar al-Bašír se postavil do čela patnácti vysokých důstojníků tvořících Revoluční radu národní spásy. Byla zakázána činnost všech nenáboženských organizací včetně politických stran a odborů (Klíma 2012: 413). Vojenská vláda tvrdě potírala veřejné protesty a demonstrace. V televizi, v rozhlasu a médiích byl vyzdvihován boj

ortodoxních věřících proti západnímu křížáckému tažení. Lidé byli mobilizováni za účelem podpory vlády, založené na dodržování Koránu. Zhoršující se ekonomické podmínky a válka s jihem byly ignorovány a alternovány výzvami po pravé víře. Došlo k rozsáhlému zatýkání intelektuálů včetně členů minulé vlády (Burr, Collins 2003: 10).

Občanská válka a politické represe v Súdánu se staly terčem mezinárodní kritiky. Přispěla také k uvržení režimu do mezinárodní izolace a odrazovala investory od podnikání. Válka měla destabilizující vliv i na okolní země, jež byly zaplaveny vlnami uprchlíků (Uganda, Etiopie, SAR, Keňa, Čad). Právě země zasažené súdánským konfliktem daly podnět k nastartování mírových rozhovorů.

Zprostředkovatelem dialogu se stal IGAD. Mezivládní úřad pro rozvoj (IGAD) ve východní Africe byl vytvořen v roce 1996 a navázal na organizaci IGADD řešící následky sucha a hladomoru v Africe. Její vznik byl iniciován OSN (IGAD Portal 2014). IGAD se snažil nalézt určitý konsenzus mezi NDA¹² a Chartúmem. NDA trvala na vytvoření sekulárního státu, což Chartúm striktně odmítl. V roce 1999 v souvislosti s politickou krizí v Chartúmu zapříčiněnou mocenským bojem mezi al-Turábím a Bašírem dochází k počátku rozpadu NDA, kdy část aliance vidí prostor pro vyjednávání s vládou al-Bašíra (Johnson 2003: 141).

Kvůli postojům súdánské vlády mírový proces zahájený IGAD doslova skomíral, tato etapa trvala až do roku 1998. Dne 23. 7. 1999 byl v Nairobi obnoven mandát IGAD pro vytvoření mírového procesu v Súdánu. Byl jmenován zvláštní velvyslanec keňského prezidenta Daniel Mboya. Ale i tato fáze mírového řešení byla narušována boji mezi vládou a povstalci. Nicméně mírový proces vykazoval určité úspěchy. Fungovaly kontakty s válčícími stranami, byla zajištěna mezinárodní legitimita a byl nastolen problém marginalizovaných území (Young 2007).

Do mírového řešení konfliktu se začaly výrazněji angažovat USA. Prostřednictvím svého mírového vyslance pro Súdán Johna Danfotha Spojené státy apelovaly v roce 2001, aby strany konfliktu ukončily útoky na civilní cíle (IRIN news 2002). Druhá iniciativa IGAD byla zahájena v květnu 2002. Frustrace z nedostatečného pokroku v mírovém procesu vyvolalo v USA znepokojení. Podle některých názorů byl zvýšený zájem USA o vyřešení války v Súdánu zapříčiněn útoky z 11. září 2001.

---

¹² Národní demokratická aliance. Z iniciativy eritrejského prezidenta Afeworkiho došlo k vytvoření aliance prosazující sekulární súdánský stát, členy se stalo SPLM,DUP,UP a BC.

Rovněž prezident George Bush vyjádřil své osobní přání ukončit válku. Vyjednávači chartúmské vlády přesto popírali, že tlak USA byl rozhodující. Podle nich byl prezident al-Bashir nucen bojovat, i když to nebylo jeho záměrem. Proto dal přednost strategickému rozhodnutí za účelem nastolení míru.

Nový impuls jednání dal generál Lazaro Sumbeiywo, který byl jmenován novým velvyslancem IGAD. V červenci 2002 byl ve městě Machaos podepsán protokol, který vytvořil rámec pro mírovou smlouvu CPA (Comprehensive Peace Agreement), jež byla uzavřena v lednu v roce 2005 v Nairobi mezi Johnem Garangem a viceprezidentem Ali Osmanem Tahou. Smlouva mimo mírové příměří stanovila šestileté období autonomní správy jižního Súdánu. Kromě pasáže o oddělení politické moci dohoda určovala rozdělení zisku z prodeje ropy v poměru 50 : 50. John Garang se stal jedním z viceprezidentů (po tragické smrti jej vystřídal Salva Kiir). Po šesti letech mělo následovat referendum, jehož výsledek mělo buď zachovat celistvost Súdánu, nebo rozhodnout o definitivním oddělení jihu (Young 2007).

Přes snahu chartúmské vlády nebyla otázka separatismu jižních oblastí vyřešena vojensky. Na základě dohody (CPA) proběhlo po šesti letech v jižní části Súdánu referendum, v němž se naprostá většina obyvatel rozhodla pro vznik nezávislého Jižního Súdánu. Dne 9. 7. 2011 vznikla republika Jižní Súdán. Prezidentem se stal Salva Kiir Mayardit z kmene Dinka. Nový stát byl uznán mezinárodním společenstvím i Africkou unií.

3. 2. Kritéria rozpadu súdánského státu

Pokud mám hledat odpověď na otázku, kde nalézt příčiny selhávání súdánského státu, je třeba si stanovit kritéria, která se na rozdělení země podle mého názoru podílela. Při určení kritérií budu převážně vycházet z faktorů (kolonialismus, etnicita, ekonomika, nerostné suroviny) stanovených v teoretické kapitole, jež z velké části determinovaly celý africký kontinent. Analýza bude navíc rozšířena o další specifické konfliktní linie (politický vývoj, náboženství, vzdělání, geografie).

3. 2. 1. Kritérium kolonialismu

Súdán se od ostatních afrických zemí, jež rovněž zažily koloniální nadvládu, odlišuje. Země byla od počátku kolonizátory vnímána jako prostor, kde se střetávají dva

odlišné světy. Sever, považovaný za více civilizovaný a rozvinutý, a primitivní jih, zatížený tribalismem. Nesourodý slepenec byl spíše dílem nutnosti mající kořeny v ostrém konkurenčním boji mezi koloniálními velmocemi (fašodská krize).

Nastolení britsko-egyptského kondominia s sebou přineslo oddělení správního systému jihu a severu. Na severu země nastal rychlý přechod od vojenské okupace k civilní správě. Britští vojenští guvernéri byli před první světovou válkou vyměněni za civilisty. Policie převzala od armády odpovědnost za bezpečnost.

Nová vláda tak prezentovala snahu odstříhnout se od období turkíje. Bylo to podepřeno i názory panující mezi britským důstojnickým sborem, že za mahdistickým povstáním stála špatná vláda egyptských guvernérů a represe vojenských velitelů. Snažili se proto distancovat od dosavadních praktik minulých vlád, jako byly akceptované výpady na jih, zotročování obyvatelstva, vypalování vesnic a korupce ve státní správě (Johnson 2003: 9–10).

První generální guvernér kondominia lord Kitchener rozdělil Súdán na 7 provincií. Po jeho převelení se do budování organizační struktury zapojil guvernér Reginald Wingate. Všechna vyšší místa ve státní správě obsadil Brity, nižší funkce obsazovali Egyptané, nejméně významné posty zbyly na severní Súdánce.

Zásadou britské správy bylo podporovat islám a získat podporu u místních elit. Velmistři náboženských řádů mirgháníjje a ahmádíjje byli podporováni finančně. Dokonce i potomci Mahdího si mohli ponechat nahromaděný majetek (Musil 1941: 140–142). Britové se tímto způsobem snažili otupit nenávist proti cizincům, která vyústila v mahdíji.

Přes veškerou snahu se Britům nepodařilo získat přízeň obyvatelstva. Zejména populace severního Súdánu cítila sounáležitost s muslimským Egyptem. Pouto islámu a používání arabštiny obě země příliš sblížovaly. Britové se snažili co nejvíce Súdán od Egypta izolovat a vytvořit vědomí súdánského národa. Izolaci začali praktikovat i v rámci Súdánu. V jižních provinciích byly vytvářeny podmínky pro budoucí oddělení negroidního jihu od arabského severu. Křesťanským misiím bylo doporučeno nahrazovat arabštinu angličtinou nebo místními jazyky.

V roce 1920 byly vytvořeny „uzavřené oky“ bránící pronikání arabského živlu do jižních částí Súdánu. Zatímco severní část byla finančně podporována Egyptem, do jižní části země téměř žádné prostředky nedorazily. Školství v jižních oblastech bylo

svěřeno evropským misionářům, kteří spíše kladli důraz na šíření křesťanství mezi pohany. Infrastruktura nebyla budována a jediné prostředky putovaly britské administrativě, případně na potlačování rebelii domorodců.

Britská správa si brzy uvědomila, že bezpečnost jižního Súdánu lze jedinečně zaručit vojáky pocházející z tohoto regionu. V roce 1910 například generální guvernér sir Wingate přišel s myšlenkou založit čistě súdánský prapor, jehož rekruti budou verbováni z jižních etnických skupin. Britové také nábořem do koloniální armády otupili odpor místních bojových kmenů, jako byli příslušníci kmene Latuko¹³, kteří vynikali odvahou, ale i disciplínou. V roce 1917 byli odsunuti poslední severosúdánští vojáci z jihu, což byl jeden z prostředků, jak zabránit přílišnému vlivu severu na jih.

Britové s ovládnutím ohromného území začali pociťovat rostoucí tlak na financování místní správy. Aby poklesly náklady na administrativu, navrhl lord Cromer přenést část správní agendy na domorodé náčelníky. Britská neschopnost řešit problémy si tak vynutila přijmout novou strategii.

V druhé dekádě 20. století byla zaváděna decentralizace správy označována termínem domorodá správa (native administration). Obdobný systém se Britům osvědčil v Nigérii. Britové rozšířili pravomoci soudů, kterým předsedali náčelníci. Tento způsob se zdál nejvhodnější pro zabezpečení práva a pořádku, výběru daní a udržení míru mezi početnými etniky (Scopas 2009: 22–30).

V severním Súdánu byly pravomocemi pověřeny významné arabské rodiny, jež měly vazby na minulou turecko-egyptskou vládu. Jejich představitelé získali zvláštní soudní a správní pravomoci. Rozhodnutí soudních orgánů se odvíjelo od místních zvyklostí a práva šaría. Agenda těchto představitelů byla pod kontrolou britských guvernérů. Na jihu byly pravomoci na náčelníky přeneseny později vzhledem k tomu, že na rozdíl od severu neměl jih tradici s hierarchií pevných státních celků a chyběla zkušenost se správní činností. V pasteveckých společnostech Dinků, Nuerů, Mundari musely v období sucha působit mobilní soudy, které zajišťovaly správní agendu, jako výběr daní a řešení sporů (Johnson 2003: 12).

---

¹³ Kmen Latuko v první dekádě kondominia působil Britům velké starosti v oblasti východní Equatorie, jeho bojovníci napadali vesnice spolupracující s kolonialisty.

I přes snahu Velké Británie přenést část odpovědnosti na místní elity a vytvořit dojem autonomie propukla na různých místech Súdánu povstání. Jednou z příčin byla i přílišná horlivost Britů podmanit si nezávislé jižní oblasti, které byly i mimo kontrolu mahdistického státu. Proti britským daním se bouřili obyvatelé Kordofánu, Bahr al-Ghazál i Horního Nilu. Na jihu povstali v roce 1918 Dinkové, v roce 1919 Nuerové, roku 1921 propukla povstání v Dárfúru, který byl ke kondominiu připojen po vojenském tažení z roku 1915 (Pantůčková et al. 1981: 17).

Britská strana oficiálně prohlašovala, že správa jižního Súdánu má být vytvořena dle afrického vzoru spíše než dle arabské linie. Budoucnost jižního Súdánu měla být svázána s britskou východní Afrikou, nikoli s Blízkým východem. Místní správa koloniálních národů měla být zajišťována prostřednictvím domorodých autorit v souladu s tradicemi a zvyklostmi, pokud však nebyly v protikladu s britskými idejemi dobré vlády a spravedlnosti (Johnson 2003: 11–12).

Z toho bylo zřejmé, že v každém koloniálním území, kde byly tyto principy realizovány a vycházely z různých typů zvykového práva, nemohla být dosažena jednota celého správního systému – ve skutečnosti nebyla ani žádoucí. To bylo umocněno od poloviny roku 1920 již výše zmíněnými uzavřenými okresy upravujícími pohyb nepůvodních obyvatel v jižních provinciích.

Situaci na jihu popsal jeden z mála černošských absolventů Gordon College Clement Mboro: „*Britové nás drželi jako zvířata v kleci*“. Koloniální správa také na rozdíl od severu neumožňovala rekrutaci úředníků do veřejné správy, k policejním složkám, vězeňské službě nebo získání vzdělání na vysokých školách (Scopas 2009: 24).

Podřadné postavení obyvatel jižních provincií bylo zcela zřetelné v armádě. V prvních dvou desetiletích kondominia fungoval jih jako zásobárna rekrutů pro súdánské prapory začleněné do egyptské armády. Jihosúdánští vojáci zůstali od severanů důsledně odděleni pro svůj „otrocký“ původ. Doplňování súdánských praporů bylo realizováno v oblastech, kde se dříve konaly výpravy na lov otroků. Šlo hlavně o oblast Núbijského pohoří a jižní Súdán. Docházelo tak ke kontinuitě agrese severu vůči jihu, která byla praktikována během 19. století. Výsledkem bylo upevňování rasových postojů a odpor jižanů dobrovolně vykonávat vojenskou službu. Pro nedostatek odvedenců byli do armády začleňováni vězni nebo váleční zajatci. V některých oblastech dokonce musely armádní služby zajišťovat egyptské jednotky.

Shrnutí

Britsko-egyptské kondominium a jeho idea oddělení severu a jihu Súdánu se stala předzvěstí pozdějšího rozdělení země. Odpovědnost za následný dramatický vývoj ale nelze svalit výhradně na koloniální moc. Britové si byli vědomi, že de facto uměle vytvořený Súdán bude v budoucnosti místem konfliktů.

Izolace jihu od severu a zavedení uzavřených okresů byla jen reakcí na sílící antagonismus mezi severem a jihem země. Britská vláda totiž pochopila, že arabizovaný sever sjednocený islámem nemůže vytvořit jednotnou súdánskou identitu s černošským animisticko-křesťanským jihem. Domnívám se, že to zřejmě byla jedna z příčin, proč se Britové ani nesnažili hlavní rozdíly mezi severem a jihem, například ve vzdělání či v rozvoji infrastruktury, odstranit. Právě naopak diferenciaci spíše podporovali. Britský záměr přičlenit černošský jih k východním koloniím nevyšel z prostého důvodu rozpadu koloniální nadvlády.

Po vzniku nezávislého Súdánu (1956) podezřívaly severosúdánské politické elity Velkou Británii, že úmyslně podporuje separatismus jihu. Na druhou stranu z úst jižních politiků byla Británie obviněna z přerušování procesu oddělení jihu a ponechání jižních provincií napospas nucené arabizaci a islamizaci prováděné chartúmskými vládami. K tomu si dovoluji podotknout, že britská správa od konference v Jubě (1947), kdy opustila politiku samostatného vývoje, neměla dostatek času a zřejmě ani politickou vůli prosadit ústavní opatření, která by ochránila jižní oblasti před dominancí severu.

Obavy z negativního vývoje se začaly naplňovat po odchodu koloniální správy. Ihned od počátku samostatnosti Súdánu začaly nemilosrdné pokusy chartúmských vlád podrobit si jih prostřednictvím islamizace a arabizace. To byl charakteristický znak súdánské vnitřní politiky všech vlád bez výjimky (excesem je pouze Nimajrího socialistický experiment 1972–1983), rozdíl byl pouze v intenzitě nucené asimilace.

3. 2. 2. Kritérium politického vývoje

Mezi specifické determinanty ovlivňující sílu nebo slabost státu zcela určitě patří politický vývoj v dané zemi. Rozvojové země v Africe se sice zbavily kolonialismu, neměly však zkušenosti s demokratickým způsobem vlády a byly ohroženy náhlými

politickými zvraty. Nové politické elity měly zpravidla nízkou politickou kulturu a místo odpovědného stylu vlády se zpravidla vydaly cestou personifikace moci a získáním osobního prospěchu.

Mnoho autorů se shoduje na skutečnosti, že slabost státu a nedostatečná legitimita představuje jedno z nejvýznamnějších rizik vzniku občanského konfliktu. Například Reno takové země považuje za „stínové“ (pouze předstírají výkon státní moci). Za takové situace bují korupce, potažmo stát selhává v plnění základních povinností a opoziční skupiny se cítí oprávněné zajistit ekonomické zdroje nezávisle na vládě (Tomeš 2007: 109). Súdán v tomto ohledu nebyl žádnou výjimkou.

Alternace vlády legální parlamentní cestou prakticky neexistovala a tak se Súdán s počtem převratů a pokusy o ně zařadil v Africe na přední místa. Tento negativní vývoj byl započat již v samém počátku vyhlášení nezávislosti. Požadavek jižních oblastí na zavedení federace byl novou koaliční vládou (NUP a Umma) pod vedením Ismáila al-Azharího (NUP) smeten ze stolu.

Politický život nezávislého Súdánu byl od počátku determinován animozitou mezi dvěma největšími rivaly. Ačkoli NUP (Národní unionisté) a Umma měly mezi sebou uzavřenou koaliční dohodu, spolupráce od počátku skřípala. V červnu 1956 se z NUP oddělila PDP (Lidová demokratická strana). Došlo ke změně poměru sil v parlamentu. Rozkolu v NUP využilo vedení Ummy, jejíž poslanci přiměli vládu al-Azharího k podání demise (Lacina 1972: 76).

Vládu následně sestavil Abdalláh Chálil z Ummy. Nový kabinet pak vládl do jara 1958. V březnu téhož roku Umma zvítězila v parlamentních volbách a s PDP pokračovala v uzavřené vládní koalici. Vnitropolitickou situaci však začala silně ovlivňovat hospodářská krize zapříčiněná poklesem cen bavlny, která byla klíčovou exportní komoditou. Destabilizující vliv měly i nepokoje v jižních provinciích, kde se političtí zástupci dožadovali slibované federalizace (Pantůčková et al. 1981: 46).

Krize parlamentního systému využil generál Abbúd, který v listopadu 1958 provedl státní převrat. V Súdánu tak byla započata éra střídání krátké vlády parlamentní demokracie (v letech 1956–1958, 1964–1969, 1985–1989) s autoritativními vládami v čele s armádními představiteli (1958–1964, 1969–1985, 1989–?), kteří se k moci dostali vojenským pučem.

Abbúdův převrat podpořili i dvě ústřední postavy politického života. Sádiq al-Mahdí (sekta Ansarů) a Sajjíd al-Mirghání (Chátmijs) s podmínkou, že vojenská vláda

bude existovat nezbytně nutnou dobu, dokud nedojde ke konsolidaci státu a fungování byrokracie. Abbúd rozpustil parlament, zakázal politické strany a pozastavil platnost ústavy. Jako reakci na říjnovou všeobecnou stávku zastavil činnost Federace soudánských odborů a pozatýkal odborové předáky (Pantůčková et al. 1981: 47).

Vojenský režim se rovněž rozhodl potlačit snahy jižních provincií po federalizaci země. Represe spojené s arabizací a islamizací podle Johnsona vyvolaly zvýšenou opozici vůči centrální vládě. Na to režim odpověděl zatýkáním a mučením civilistů. V roce 1960–1962 dochází k masové emigraci do okolních zemí. To se týká velkého počtu studentů a politických představitelů. V exilu se začínají organizovat společně s již existujícími guerillovými skupinami. Johnson právě s nástupem 60. let spojuje začátek skutečné občanské války v Súdánu (Johnson 2003: 31).

Emigranti se v Konžském hlavním městě organizují pod názvem Súdánská africká národní unie uzavřených okresů (SACDNU). Programovým cílem se stalo vyhlášení nezávislého státu na jihu Súdánu. Do čela organizace se postavili Saturnino Ohure, Joseph Oduho a William Deng Nhial. V roce 1963 se organizace po vzoru ostatních afrických zemí přejmenovala v ugandské Kampale na SANU. Ozbrojeným křídlem se stala vojenská organizace Anyanya, do jejíhož čela se postavil generál Emedio Tafeng Odongi (Záhořík 2012: 105–106). Hlavním úkolem povstalecké armády byl boj proti arabskému imperialismu reprezentovanému Abbúdovým režimem.

Po dramatickém týdnu v říjnu 1964 a následné abdikaci Abbúda je obnoven civilní režim. Prozatímní vládu sestavuje Chátim al-Chalífa. Opětovně je legalizována činnost politických stran. Ve vládě jsou zastoupeny Umma, NUP, komunisté a Muslimští bratři. V dubnu a květnu 1965 proběhly na severu Súdánu parlamentní volby, z nichž vzešla vládní koalice Ummy a NUP, předsedou vlády se stal Muhammad Ahmad Mahdžúb z Ummy. V následujícím roce je vystřídán Sádikem al-Mahdíem (Pantůčková et al. 1981: 48).

Legalizace politických stran a vláda široké koalice přinesly napětí mezi opoziční SANU. V březnu 1965 proběhla v Chartúmu konference u kulatého stolu, kterou vedl Clement Mboro, bývalý účastník konference z Juby 1947. Mezi vedením SANU došlo k rozepři ve věci statutu jižních oblastí. Jediný William Deng z hlavních lídrů opustil ideu sebeurčení a přiklonil se k myšlence federalizace Súdánu (Johnson 2003: 32).

V roce 1965 se skupina SANU pod vedením Josepha Oduho¹⁴ odštěpila od mateřské strany a založila Azánskou osvobozenckou frontu (ALF). Na konci roku 1965 pod tlakem ugandských exulantů došlo k opětovnému spojení obou organizací pod názvem ALF. V roce 1966 se vedení přesunulo z exilu do jižního Súdánu. Ve městě Tul byla pak formulována společná politika ALF a Anyanya. Základem se stala silná armáda a boj za osvobození Azánie, tvořené regiony Equatoria, Bahr al-Ghazal a Horní Nil.

Nově vzniklá organizace se těšila podpoře sousedních států, které měly obavy z islámské vlády v Chartúmu a chtěly se zbavit břemene emigračních vln. ALF navazuje i kontakty s Izraelem a získává logistickou podporu včetně výcviku jednotek instruktory židovského státu. Spolupráce realizovaná v Ugandě je však přerušena nástupem Idiho Amina k moci (Záhořík 2012: 104).

Neshody mezi jižany ale panovaly nadále. V dubnu 1969 je na jihovýchodě země vyhlášena Republika Nilský stát, do jejíhož čela stanul prezident Gordon M. Maysa. Programem republiky byla separace od severu nebo v krajním případě volná federace. Do nového celku měly být začleněny oblasti Equatoria, Horní Nil a Bahr al-Ghazál. Autonomie byla vedením republiky vyloučena. Proti republice se postavili obyvatelé Equatorie a na svém území vyhlásili republiku Sue. Proti oběma republikám se zformovala Jihosúdánská osvobozencká fronta (SSLM), v jejímž čele stanul Joseph Lagu (Baar 2002: 311).

Od poloviny 60. let je politický vývoj v Súdánu poznamenán ekonomickým poklesem a rostoucím etnickým napětím, rovněž sílí vojenské aktivity Anyanya¹⁵ vůči centrální vládě.

Dochází k posunům na politické scéně. Ve straně Umma se odděluje křídlo náboženského vůdce sekty Ansarů Immáma al-Mahdího. NUP posílila s připojením Lidové strana (PDP). Spolu pak vytvořily Demokratickou unionistickou stranu DUP (Pantůčková et al. 1981: 48).

Rozkol mezi DUP a Ummou využil plukovník Nímajrí, jenž se na veřejnosti prezentoval jako bojovník proti korupci a imperialismu. Dne 25. 5. 1969 veřejně

---

¹⁴ Joseph Oduho se po opětovných rozepřích vrátil do Ugandy, kde organizoval partyzánské skupiny. V roce 1967 byl při přechodu hranice zabit ugandskou armádou.

¹⁵ V roce 1964 provedla Anyanya řadu pumových atentátů na vládní objekty a organizovala útok na město Vau.

vystoupil a uvedl cíle revoluce: „*Naše revoluce je namířena proti imperialismu, reakčním kruhům a zkorumpovaným sektářským stranám, které zničily říjnovou revoluci*¹⁶“ (Scopas 2009: 171).

Skupina, která se ujala moci převratem, představovala nestabilní koalici radikálních frakcí s levicovou orientací. Na súdánské poměry determinované sektářskou náboženskou politikou to bylo velmi neobvyklé. Nová vláda po svém nástupu demonstrovala odlišný přístup k občanské válce s tím, že konflikt bude řešen politickou, nikoli vojenskou cestou. K měsíci červnu 1969 se zavázala vydat prohlášení, jež mělo nastinit plány regionální samosprávy (Scopas 2009: 175).

Komunista Joseph Garang pocházející z jihu byl jmenován ministrem pro jižní záležitosti a měl na starosti vyjednávání s rebely. Garang však nebyl schopný přesvědčit jižanské vůdce, aby s novou revoluční vládou začali spolupracovat. V letech 1970 a 1971 dochází na jihu k zvýšené intenzitě bojů (Johnson 2003: 36).

Země se v té době začíná orientovat na sovětský blok ve snaze získat moderní výzbroj. SSSR uzavírá se súdánskou vládou smlouvu o dodávkách vojenského materiálu ve výši 100 miliónů dolarů. Jen do konce roku 1969 bylo dodáno súdánské armádě 16 Migů-21, 5 dopravních letadel AN-24. V rozmezí dvou let pak armáda získala tanky T-54, T-55 a bojová vozidla pěchoty (CIA World Factbook 2014).

V 70. letech dochází k mocenským bojům uvnitř Revoluční rady. V listopadu byli z RCC vyloučeni tři představitelé levého křídla včetně generálního tajemníka komunistické strany Abdala Chálíka Mahdžúba, který skončil ve vězení. Nimajrí obvinil komunisty z nenávisi proti revolučnímu vedení. V červenci 1971 se skupina levicových důstojníků pokusila o převrat. Nimajrí byl zatčen společně s nejbližšími spolupracovníky a obviněn z nastolení režimu osobní moci. Po třech dnech ale jednotky věrné Nimajrímu svého velitele vrátily do úřadu. Nimajrí se s oponenty nijak nemazlil. Vojenské soudy nechaly popravit pučistické důstojníky, ministra Garanga i generálního tajemníka SKS (Pantůčková et al. 1981: 50).

V období let 1971–1973 dochází k přestavbě společenských a politických institucí. Revoluční rada je rozpuštěna a Nimajrí se v celonárodním referendu stává prezidentem.

---

¹⁶ Říjnovou revolucí byla chápána abdikace generála Abbúda v roce 1964.

V roce 1972 byl založen Súdánský socialistický svaz (SSU) jako jediná legální politická strana, v jejímž čele stanul Nimajrí. Přes řadu potíží došlo v únoru 1972 v Adis Abebě ke konferenci, které se zúčastnili prezident Nimajrí a Joseph Lagu za SSLM (Osvobozenké hnutí jižního Súdánu). Mírová dohoda přinesla nejen mír po dlouhých 17 letech občanské války, ale také unikátní řešení konfliktu v post-koloniální Africe (Scopas 2009: 187).

Základní myšlenkou bylo zachování jednotného Súdánu s federální strukturou. Jižní oblasti měly získat určitou míru autonomie bez přímé závislosti na centrální vládě. Nebyly však otevřeny otázky ekonomického a rozvojového charakteru jižních regionů.

V roce 1981 došlo k neúspěšnému převratu, jehož cílem bylo svržení prezidenta Nímajrího. Ten následně rozpustil vládu a jihosúdánský autonomní parlament (Říman, Bakovský et al. 1987: 927–928).

Pro udržení moci prezident začíná ustupovat požadavkům Muslimského bratrstva prosazující zavedení islámského práva šaría. Aby si získal podporu islamistů, Nimajrí s šarií souhlasil. V roce 1983 bylo právo včetně zavedení tělesných trestů uvedeno do praxe. V témže roce prezident jednostranně vypověděl dohody z Adis Abeby, čímž zadal podnět k zahájení druhé občanské války, do níž jako hlavní protivník Chartúmu vstoupilo Súdánské lidové osvobozenké hnutí SPLM a jeho ozbrojené křídlo SPLA. Deklarovaným cílem SPLM/A bylo vytvoření nového, sekulárního a demokratického Súdánu. Vznik SPLM/A je rovněž spjat se vzpourou jihosúdánských vojáků, kteří měli být přemístěni do severních oblastí. To bylo přímým porušením dohod z Addis Abeby. Povstání proti islamizační politice se brzy rozšířilo do všech jižních provincií. Prezident Nimajrí odpověděl vyhlášením výjimečného stavu (1984).

Programovým cílem povstalců ze SPLA bylo odstranění režimu, který stupňoval islamizaci. Tím však vznikl rozkol mezi SPLA a některými důstojníky z Anyanya, kteří byli zastánci separatismu. Nimajrí chtěl využít rozpory mezi jižními guerillami a dodával zbraně hnutí Anyanya 2, která na jihu působila od začátku 80. let. Do čela Anyanya 2 se postavil W. A. Cuol, který upustil od separatismu (Deng 1995: 12–13).

SPLM/A našla útočiště v sousední Etiopii, kde získala podporu Mengistova socialistického režimu. Toho využil Nimajrí, který obvinil SPLM/A z marxismu a získal tak podporu vlády USA. V čele SPLM/A stanul John Garang z kmene Dinka. Garang ve svých prohlášeních upozorňoval na stále se zhoršující ekonomickou situaci, pokles

produkce potravin, devalvaci měny a inflaci. Jako alternativu dosavadního systému nabídl federalizaci země, restrukturalizaci ústřední vlády a boj proti rasismu a tribalismu (Johnson 2003: 64).

Podle Jana Záhoříka představuje vláda Nímajrího od roku 1972 do roku 1983 jakési intermezzo v desetiletích muslimsko-vojenských vlád, které s sebou neslo snahu o nalezení konsenzu mezi severem a jihem. Relativně klidná etapa byla narušena osobou Nímajrího, který se pokoušel udržet u moci za každou cenu. Svou kariéru zpočátku vybudoval na spolupráci s komunisty, pak se opíral o sekularisty a nakonec se pod tlakem konzervativních a fundamentálních sil spojil v roce 1983 s Muslimským bratrstvem (Záhořík 2012: 107).

Nímajří také doufal, že se mu podaří odstranit anomálie liberální demokracie na jihu, která se neslučovala s vnitrostátním systémem autoritářského prezidenta. Z těchto důvodů Nímajří podkopával autonomii jihu a směřoval k zavedení práva šaría a budování islámského státu.

V roce 1981 došlo k neúspěšnému převratu, jehož cílem bylo svržení prezidenta Nímajrího. Ten následně rozpustil vládu a jihosúdánský autonomní parlament (Říman, Bakovský et al. 1987: 927–928). V témže roce prezident jednostranně vypověděl dohody z Adis Abeby, čímž zadal podnět k zahájení druhé občanské války, do níž jako hlavní protivník Chartúmu vstoupilo Súdánské lidové osvobozené hnutí SPLM a jeho ozbrojené křídlo SPLA. Deklarovaným cílem SPLM/A bylo vytvoření nového, sekulárního a demokratického Súdánu.

V roce 1985 byl Nímajří odstraněn od moci převratem. Byl obnoven stranický systém a začala demokratizační etapa (1985–1989). V roce 1986 proběhly parlamentní volby.

Zatímco se severosúdánská opozice urychleně vracela z exilu, aby se podílela na přechodné vládě a oživila činnost zakázaných stran. John Garang (SPLM/A) až tři dny po převratu zareagoval rozhlasovým projevem. Vyjádřil pochybnosti nad novou vládou, protože byla doprovázena stínem Nímajrího. Garang proto zopakoval program SPLM/A a slíbil pokračování boje proti rasismu a náboženskému fanatismu. Po zkušenostech Garanga byla opatrnost se změnou politického kurzu na místě. Nový premiér vzešlý z voleb 1986 Sádiq al-Mahdí nenabídl v řešení jižní otázky žádný hmatatelný kompromis. Odsoudil předchozí režim, který urážel muslimy. Prohlásil islám jako zdroj

práva v Súdánu, jelikož většina občanů jsou muslimové. Občané jiných vyznání však mohli požádat o ochranu svých práv.

Koaliční DUP (Demokratická unionistická strana) byla v těžké pozici a také ona nepřišla s žádným konkrétním návrhem na uspořádání země. Třetí nejsilnější strana NIF (Národní islámská fronta) trvala na zavedení práva šaría na severu země, kde by se islámské právo vztahovalo i na ne-muslimy. NIF připouštěla možnost, že si ostatní regiony mohly vybrat, zda šariu budou praktikovat či nikoli. Každopádně NIF trvala na zavedení trestu smrti za odpadlictví od muslimské víry (Johnson 2003: 70–83).

SPLM/A po zklamání z nové vlády a nepřestávající islamizace země pokračovala v ozbrojeném boji. Na konci roku 1987 se rebelům podařilo získat důležité město Kurmuk vzdálené několik stovek kilometrů od Chartúmu. Úspěch SPLA a chaos v řadách vládní armády opět nastolil otázku federalizace země. Súdán se kromě občanské války na konci 80. let potýkal i se zhoršenou ekonomickou situací a hladomory. Vedení státu však nadále trvalo na vojenském řešení konfliktu a začalo k teroru proti jižanům využívat arabské milice z kmene Bakkára zvané Murahileen. Bezohlední členové milic vyzbrojení Chartúmlem prováděli etnické čistky mezi Dinky a Núby.

Přes nasazení milic a jednotek PDF se centrální vládě odpor SPLM/A nepodařilo zlomit. Ekonomická situace Súdánu byla zoufalá a v hlavním městě docházely i základní potraviny. Mezi květnem 1987 a listopadem 1988 organizovala DUP řadu setkání s SPLM/A. Vrcholem bylo setkání v Adis Abebě v roce 1988 mezi Johnem Garangem a Mohammedem al-Mirgháním. Dne 16. 11. 1988 obě strany uzavřely dohodu, která zahrnovala zastavení bojů, zmrazení práva šaría a přípravu na konferenci o ústavě. Při návratu z Adis Abeby byl Mirghání přijat nadšenou veřejností, což svědčilo o krizové situaci v Chartúmu a touze po míru. Rada ministrů však mírovou iniciativu odmítla schválit z důvodu neslučitelnosti s programem NIF a Umma. NIF následně na protest opouští vládu (Johnson 2003: 84).

DUP do značné míry postupovala proti cílům NIF a Umma. Premiér Sádiq al-Mahdí se do poslední chvíle snažil přesvědčit Mirgháního, aby smlouvu s SPLM/A anuloval, prezident však trval na svém stanovisku. Když se zdálo, že se konečně sjednotila vůle k mírovému procesu, došlo k radikální změně ve prospěch náboženské pravice. Dne 30. června 1989 radikální islámská frakce pod vedením generála Umara al-Bašíra provedla státní převrat (Deng 1995: 123).

Umar al-Bašír se následně stal prezidentem, premiérem a vrchním velitelem armády. V Súdánu byly zakázány politické strany, odbory a nenáboženské organizace (Klíma 2012: 413).

Svou pozici si upevňoval i Hassan al-Turábí, vedoucí představitel NIF. Přístup ke státní moci umožnil Hasanu al-Turábímu realizovat svou vizi internacionálního radikálního islámu. V září 1991 založil arabsko-islámskou konferenci PAIC, což byl pokus spojit zdroje radikálních islámských hnutí z celého islámského světa. Turábí pozval do Chartúmu významné džihádisty, jako již zmíněného Usámu bin Ládina a Ajmána Závahrího. Turábího ambice rostly a jako generální tajemník NIF hodlal posílit své pravomoci na úkor prezidenta Bašíra.

Během zasedání rady (Shura) Národní islámské fronty v roce 1998 vystoupila skupina islamistů s memorandem, které kritizovalo chyby islámského hnutí od roku 1989. Zazněl požadavek, který měl posílit postavení generálního tajemníka Turábího. Toto prohlášení vyvolalo napětí mezi Bašírem a Turábím a kulminovalo o rok později.

Na politický vývoj a vztah mezi prezidentem Bašírem a Turábím měla vliv i ropa. V létě 1999 ministr energetiky Súdánu Awad Ahmad al-Jaz přesvědčoval vedení firmy Total-Fina v Paříži o obnovení těžby ropy a udělení výhodné koncese. Argumentoval novými nalezišti na jihu a výstavbou ropovodu k Rudému moři. Tím se kolabující súdánské ekonomice otevíraly nové perspektivy. Toho si byl vědom i prezident Bašír, jenž se chtěl zbavit závislosti na arabských zemích a muslimských organizacích. Vidina ekonomické nezávislosti povzbudila al-Bašíra k marginalizaci Turábího, jehož vliv v Súdánu rostl a mohl ohrozit samotného prezidenta (Collins, Burr 2003: 255)

Turábí proti Bašírovi vystupoval v Národním shromáždění a požadoval demokratizaci při volbě provinčních guvernérů, která by odstranila vliv prezidenta. Turábí přišel i s požadavkem na změnu ústavy, která by umožnila $\frac{2}{3}$ většinou v parlamentu sesadit prezidenta. Al-Bašír nehodlal dopustit erozi své moci a dne 12. 12. 1999 poslal do parlamentu armádu. Parlament byl rozpuštěn a prezident vyhlásil výjimečný stav (Collins, Burr 2003: 270).

Konflikt vyústil v rozdělení islámského hnutí do dvou táborů. Stoupenci prezidenta založili Stranu národního kongresu (NCP) a přívrženci Turábího Kongresovou stranu (PCP). Od února 2001 do května téhož roku byl al-Turábí uvězněn

ve věznicí Kobar. Do roku 2003 pak byl umístěn v domácím vězení. K opětovnému uvěznění, ale bez soudního procesu došlo v roce 2004, 2005 a v lednu 2009, poté, co Turábí vyzval al-Bašíra, aby se dostavil k Mezinárodnímu trestnímu soudu do Haagu (ICC) a zodpovídal se za zločiny spáchané v Dárfúru (Sudan Tribune 2014).

Politický vývoj v Súdánu ovlivnila i válka v Dárfúru, která začala v plné intenzitě v roce 2003. Počátky však sahají do 80. let 20. století, kdy z důvodu sucha narůstalo napětí mezi pastevcí a usedlými zemědělci. Nicméně to nebyla jediná příčina. Problémy v Dárfúru mají i ideologické, etnické a enviromentální kořeny. V oblasti působí strana JEM (Justice and Equality Movement), která má islamistické kořeny. Dalším významným aktérem v Dárfúru je Súdánská osvobozenecká armáda (SLA). Bojovníci se rekrutovali hlavně z kmene Fúr a Zagháwa, vystupují proti ekonomické a politické marginalizaci regionu, který má na svědomí centrální vláda. Požadují rovněž vytvoření sekulárního státu.

Chartúmská vláda proti rebelům rozpoutala vojenskou kampaň s využitím arabských milic janjaweed¹⁷ (The Guardian 2012). V červnu 2005 zahájil Mezinárodní trestní soud (ICC) vyšetřování porušování lidských práv v Dárfúru. Dne 4. března 2009 byl prezident Bašír obviněn za organizování kampaně masového vraždění, znásilňování a drancování v Dárfúru (United Human Rights Council 2014). V letech 2004–2007 v Darfúru probíhala mise AU AMIS, která však nebyla příliš úspěšná. Následovala společná mise OSN a AU Unamid, která byla největší mírovou akcí s účastí AU. Od prosince 2008 byl její početní stav 16 000 uniformovaných příslušníků (United Nations 2014).

Výsledkem válečného řádění a etnických čistek vrcholící v letech 2003–2004 byla humanitární krize ohromných rozměrů. Docházelo k vyvražďování celých vesnic. Bilance čítá desetitisíce mrtvých (odhady humanitárních organizací hovoří až o 400 000) a 1,5 miliónu vyhnaných lidí. Naprostá většina postižených pocházela z řad bezbranného obyvatelstva (Eichler 2010: 44–46). Konflikt pro rozpory mezi hlavními aktéry nebyl doposud mírově vyřešen. Do sporu zasáhl také sousední Čad, jehož prezident Idrís Déby pochází z kmene Zagháwa. Konflikt tak dostal mezinárodní charakter.

---

¹⁷ Zagháwové pro janjaweed používají označení „d’ábelští jezdcí“.

Shrnutí

I když se později prezident Bašír snažil prezentovat jako mírotvorce a souhlasil s mírovou dohodou CPA a s rozdělením země, nezbavil se podezření z genocidy v Dárfúru a vydání mezinárodního zatykače. Sever Súdánu tak pod vedením Bašíra nečeká jednoduché období. Oddělení jihu sice přineslo naděje na klidnější soužití, ale hrozba nového konfliktu stále existuje.

Po rozdělení země se prezident Bašír pokusil podniknout vstřícné kroky vůči politické opozici za účelem účasti na vládě národní jednoty. Násilná forma státní moci a časté perzekuce však oponenty režimu o upřímnosti prezidentových slov příliš nepřesvědčily. Většina stran a hnutí participaci odmítla. Bašír v lednu 2014 přednesl projev, který měl čtyři hlavní cíle: Zastavit válku a obnovit mír, vytvořit svobodnou politickou společnost, bojovat s chudobou a obnovit súdánskou identitu. Rovněž navrhl zahájit národní dialog, ale vzápětí odmítl jednání se súdánskými revolučními silami (SRF) operujícími v jižním Kordofánu, Modrém Nilu a Dárfúru. Řešení konfliktu tak zůstalo na mrtvém bodě.

Vážným problémem se stala ztráta ropných polí. Až 75 % nalezišť zůstalo na jihu Súdánu. To představuje velký výpadek v exportu ropy, na němž je Súdán bytostně závislý. Jižní Súdán navíc omezil tranzit ropy přes severního souseda, což Chartúm připravilo o další finance. Vláda se výpadek z ropných zisků snaží řešit těžbou zlata.

Nedostatek konvertibilních měn způsobil devalvací místní libry a další propad životní úrovně. Vážným problémem zůstává marginalizace Dárfúru a Kordofánu a rovněž východní části země obývané Bédži. V těchto oblastech sílí odpor proti centrální vládě v Chartúmu, která se o moc nechce s regiony dělit. Dárfúr se v novém tisíciletí stal symbolem hrůzné genocidy, která vyburcovala veřejné mínění. Súdán také dostala na pokraj války s Čadem, čímž v tomto regionu vzrostlo napětí a nestabilita.

Súdánský vývoj charakteristický mnohými radikálními zvraty (snahy o demokratizaci střídané autoritativním vládnutím) potvrdil, že politické kritérium mělo na selhávání státní moci podstatný vliv. Autoritativní moc produkovala napětí končící převraty, nakonec vyústující v rozdělení země. Na druhou stranu se v zemi natolik diverzifikované etnicky, kulturně, nábožensky a sociálně nedařilo ani snahám o demokratizaci. Všechny pokusy skončily pučem a vládou tvrdé ruky. Příčinu lze

nalézt v minimální snaze vedoucích elit po racionálním konsenzu napříč celou společností a v chybějící demokratické tradici.

3. 2. 3. Kritérium náboženství

Náboženství hrálo v historii Súdánu vždy důležitou roli. Sever země je po náboženské stránce téměř homogenní, Arabové, Núbijci i Bedžové jsou většinou pokládáni za muslimy. Súdánští muslimové vyznávají sunnitský ortodoxní islám. Jeho vliv je zřetelný v kultuře, politice, školství i v běžném životě. Na venkově a mezi černošským obyvatelstvem se do islámu mísí prvky animismu a lidových zvyků. Na jihu země je islám menšinovým náboženstvím, převládá zde animismus. Z dalších náboženství je zastoupeno křesťanství a v něm převažující katolíci. Římskokatolická církev má věřící především mezi Dinky, Azande a Lotuko. Kromě katolíků jsou zde menší protestantské, koptské a pravoslavné obce (Pantůčková et al. 1981: 28–29).

V průběhu 5. a 6. století se do starobyklých království Alvy a Mukurry (Núbie) dostává křesťanské náboženství, které se do oblasti rozšířilo ze severu (Egypt a Etiopie). Křesťanství se posléze stává i státním náboženstvím. Pozice křesťanství se ale začíná oslabovat od uzavření mírové smlouvy mezi křesťanskou Núbií a islámským Egyptem v 7. století n. l.

Kromě toho, že mírová smlouva položila základy obchodu mezi Núbií a Egyptem, umožnila šíření islámu v Súdánu. Zatímco v okolních zemích byl nástup islámu velmi dynamický a deset let po smrti proroka muslimští Arabové ovládli Arabský poloostrov a Egypt, v Súdánu se islám šířil pozvolna. Vzestup islámu a arabizaci Núbie tak lze především přičíst vnitřním příčinám a slabosti křesťanské církve. Nová arabizovaná núbijská elita vznikla uzavíráním sňatků arabských mužů a núbijských šlechticů. Zavedený systém způsobil, že mužští potomci z těchto svazků se stali šlechtici. Tato nová elita se identifikovala s islámem a arabskou kulturou. Křesťanství začalo mizet v důsledku absorpce Núbíjců do arabského kmenového systému (Searcy 2011: 7–11).

Proces islamizace společenského života v Súdánu započal s nástupem mahdistické teokracie na konci 19. století. Islámští fundamentalisté chtěli vytvořit primát náboženství nad politikou. Prakticky to znamenalo nastolení teokracie ovládané nejvyšší duchovní autoritou, která prosazuje šariú, tj. islámské právo čerpající ze zásad

Koránu. Islámský právní kodex zahrnuje jak seznam trestů za protiprávní jednání, tak principy chování jednotlivce.

Po porážce mahdistů (1898) a nastolení kondominia bylo náboženství a právo šaría umístěno v jasně vymezeném rámci. Hlavní zákony, jimiž se řídil soudní systém Súdánu, vycházely z indického modelu. Soudy šaría se vztahovaly na muslimskou komunitu a řešily otázky manželství, dědictví a některých vlastnických práv. Lze tedy hovořit o duálním soudním systému.

Ve venkovských oblastech byly rovněž povoleny různé formy zvykového práva. I v nominálně muslimských oblastech mohlo zvykové právo změnit islámské normy ve svatebních zvycích nebo pozemkových právech. Důvod duality soudního systému byl celkem prostý, britská správa měla v paměti potenciál mystického islámu, a proto se snažila o kontrolu islámských bratrství. Z tohoto důvodu dávala přednost ortodoxnímu výkladu náboženství a přistoupila na dualitu soudního systému. Tyto kroky měly tendenci vytvořit severosúdánskou muslimskou jednotu. Byly zakládány sítě náboženských soudů mající oporu v ústavě, ale současně byly dozorované koloniální správou.

Odlišná byla situace v jižních oblastech. Guvernéři měli snahu vymezit ortodoxní domorodé náboženství spolu s kmenovými zvyky a hierarchií. Od tohoto principu se odvíjely i místní zákony. Za vším byla „očista“ od cizích vlivů. Správci se snažili zabránit implementaci islámských vlivů a práva šaría. Tento princip byl přísněji uplatňován od dvacátých let a vedl k náboženské rozmanitosti jihu (Johnson 2003: 13).

Guvernér Kordofánu sir Gillan argumentoval tím, že šaría soudy jsou v rozporu s rozvojem domorodé správy, a co považoval za důležitější, byl fakt, že místní lidé jsou proti arabizaci a islamizaci (Abdulahi 2008: 154).

Renesance súdánského islámského fundamentalismu započala se vznikem Muslimského bratrstva v Egyptě v roce 1928. U jeho zrodu stál Hassan al Banna. Ideje bratrstva silně ovlivnil wahhábismus (svými přívrženci bývá označován jako salafismus), který je oficiální verzí islámu v Saudské Arábii. Mezi znaky této větve islámu patří očištění od moderních změn, hereze, zakazuje obrazy, fotografie, zpěv atd. Muslimské bratrstvo vycházející z této islámské odnože si jako cíl vytklo obnovit nezkaženou islámskou víru a poskytnout věrným přívržencům politický hlas.

Bratrstvo chtělo vytvořit přísný islámský stát, který by se stal alternativou kapitalismu i socialismu. Základní islámské principy by se odrážely jak v politickém, ekonomickém tak i společenském životě. Bratrstvo se šířilo do zemí Blízkého východu (Jordánsko, Sýrie) i do Súdánu. Zde byly zřizovány náboženské školy, budovány mešity a kluby islámské mládeže. Pozornost se věnovala vojenskému výcviku a přípravě mládeže na svatou válku (džihád), již bratrstvo dosáhne svých cílů. Nejvlivnějším myslitelem v řadách bratrstva byl Sajjid Qutb (1906–1966), který pobýval v USA a byl znechucen západní morálkou. Upozorňoval na zkorumpovanost a zkaženost, jež s sebou přinesla westernizace (Heywood 2008: 313).

Muslimské bratrstvo vzniklé v Egyptě bylo v Súdánu aktivní od svého založení v roce 1949 v Gordon Memorial College. Začalo se organizovat z muslimských studentských skupin působících na univerzitě.

Súdán se také stává azylem pro egyptské bratry, kteří byli pronásledováni vojenským režimem v Káhiře po důstojnickém puči (1952). Brzy se do popředí hnutí dostává vzdělaný Hasan al-Turábí, který je synem islámského soudce. Později se stává děkanem Chartúmské university a generálním tajemníkem súdánské organizace Muslimských bratří. Turábí se prezentoval myšlenkou, že podstatou islámu je způsob života. „*Čím blíže jste Bohu, tím jste civilizovanější.*“ Velice rychle si mezi studenty získává popularitu. Turábí zobrazil komunitu islámu bez hranic založenou na Koránu a šarii. Díky svým myšlenkám se stal v islámském světě známou personou (Burr, Collins 2003: 5–6). V roce 1983 získává post generálního prokurátora a sehrává klíčovou roli v kontroverzním zavedení šarii.

Po svržení Nimejrího je Turábí aktivní v Národní islámské frontě NIF, organizaci, která zastřešovala několik islámských stran. V letech 1996–1999 byl mluvčím Národního shromáždění až do jeho násilného rozpuštění prezidentem al-Bašírem (Encyklopedia Britannica 2014).

Podle Johnsona platil v britském Súdánu až do konce 40. let 20. století princip oddělující náboženství od státu. Tento stav byl akceptován i muslimskými vůdci. Po konci druhé světové války s příchodem Muslimského bratrstva se ale objevuje náboženský prvek, který proniká do národní politiky. Bratři (později založili Národní islámskou frontu) přišli s obhajobou teokratické společnosti. Tato společnost se díky islámu mohla stát jednotnou. Myšlenku si posléze osvojily ostatní politické strany na severu, o čemž svědčí jejich sektářský charakter, který potvrzuje mobilizaci hlasů

podél náboženské linie. To byl jeden z důvodů, proč se islamizace jihu stala trvalou politikou dominujících stran (Johnson 2003: 34–35).

V 50. letech byla islamizace a arabizace prezentována jako nutná politika vytvářející národní jednotu. I pozdější spojení Sadika al-Mahdího (Umma) s Williamem Dengem ze SANU (Súdánská africká národní unie) nemělo liberální motiv. Dohoda byla spíše účelová. Jejím cílem se stala parlamentní podpora Mahdího proti soupeřům ve vlastní straně. To dokazuje Sádikova náboženská politika a závazek konverze jihu k islámu. V rozhovorech pro muslimské publikum hovořil o islamizaci jihu. Sadiq al-Mahdí rovněž podpořil návrh islámské ústavy (Johnson 2003: 128).

Paradoxně vzrůstající tlak vlády na islamizaci ale posílil konverzi ke křesťanství¹⁸. K tomu došlo začátkem 60. let, kdy ze Súdánu byli vyhnáni misionáři a kdy docházelo k útokům na kostely. S nástupem vojenské diktatury generála Abbúda přichází i krutá éra islamizace a arabizace celé země.

Jako první krok začal Abbúd rozmisťovat vojenské jednotky po celém jižním Súdánu. Posádky byly dislokovány podél hranic s Etiopií, Ugandou, Keňou, Kongem a Středoafričskou republikou. Vojenská diktatura pokračovala v politice nastavené od roku 1955 v souvislosti s vojenskou vzpourou v Equatorii. Místo zajištění bezpečnosti a pořádku se jednotky armády a policie složené ze severních Súdánců chovaly jako okupační armáda. Oficiální propaganda tvrdila veřejnosti prostřednictvím tisku a rádia, že musí provádět opatření proti bezvěrným rebelům ohrožujícím muslimské úředníky, obchodníky a bezpečnostní síly na jihu.

Neustále byly šířeny zvěsti o útocích partyzánských oddílů. Vojenská diktatura tak získala podporu pro svou vojenskou operaci nazvanou *Nadafa Junub* (očistění jihu). Tato kampaň byla zaměřena na zničení pozic jižních rebelů, které se nacházely u hranic sousedních států. Armáda vypalovala vesnice a donutila k exodu do ciziny (Uganda, Keňa, Etiopie) mnoho domorodců. Současně probíhala i islamizační a arabizační kampaň podporovaná hlavními muslimskými sektami. Sajjíd al-Mirghání (sekta Chatmija) prohlásil, že jeho jedinou ambicí a touhou je rozšířit islám do všech jižních oblastí.

---

¹⁸ V 80. a 90. letech centrální vláda opět islamizaci zesílila a situace s konverzí ke křesťanství se opět opakovala.

Do roku 1960 měly jižní oblasti tradiční soudy, které řídili náčelníci podle zákona z roku 1931. Abbúd však tyto pravomoci náčelníkům odebral ve snaze podkopat tradiční domorodé právo a zvyky a nahradit je islámskými zákony v souladu s programem islamizace. Protože však naprostá většina domorodého obyvatelstva náčelníky respektovala, rozhodl se Abbúd přinutit náčelníky ke konverzi. Ti, jež přešli na islám, byli za účelem propagandy převáženi do Chartúmu, odkud vládní rozhlasové stanice vyhlašovaly jejich jména. Cílem bylo přesvědčit obyvatele, aby po vzoru svých vůdců konvertovali.

Absurdní situaci završilo zavedení muslimského pátku jako dne odpočinku místo neděle, což směřovalo proti křesťanské činnosti¹⁹. Vládní strategie se řídila heslem: *Jedna země, jedno náboženství, jeden jazyk*. Zavedení této restriktivní politiky prakticky zrušilo náboženskou svobodu a jazyková práva, omezilo politickou účast a podkopalo vzdělání a ekonomický rozvoj (Scopas 2009: 97).

Velký počet jihosúdanců však konverzi a arabizaci odmítlo. Podle Johnsona vyvolaly tyto represálie zaměřené na vzdělanější obyvatele zvýšenou opozici vůči centrální vládě. Na to režim odpověděl zatýkáním a mučením civilistů. V roce 1960–1962 dochází k masové emigraci do okolních zemí, jež se týká velkého počtu studentů a politických představitelů. V exilu se začínají organizovat společně s již existujícími guerillovými skupinami. Právě s nástupem 60. let Johnson spojuje začátek skutečné občanské války v Súdánu (Johnson 2003: 31).

Projekt islámského státu

O budoucím charakteru státu svedly v počátcích nezávislosti ostrý boj dvě hlavní náboženské sekty, Chatmíja podporující stranu Aššika a sekta Ansarů sympatizující s Ummou. Tyto sekty byly schopny mobilizovat volební podporu. Muslimové mimo tato náboženská uskupení, zastánci sekulárního státu nebo ne-muslimové z regionů byli vyloučeni z nacionalistického proudu. Do politického klání mohli vstoupit jen prostřednictvím taktických volebních aliancí vedených buď Aššikou, nebo Ummou.

Každá z náboženských sekt se snažila prosadit svoji značku islámu a získat všeobecnou legitimitu. Posun k vytvoření skutečné teokracie přišel až s nástupem Muslimských bratří a realitou občanské války. Politický projekt islámského státu

---

¹⁹ Od listopadu 1962 do ledna 1963 bylo ze Súdánu vyhnáno 17 kněží, 23 řádových sester, 21 řádových bratrů, pro 220 000 katolíků bylo ponecháno pouhých 16 kněží.

obsahoval inkluzivní a exkluzivní záměr současně. Inkluzivní byl v obhajobě urychlené konverze k islámu a tím vytvoření náboženské jednoty a exkluzivní ve snaze vyloučit z politického života muslimy, kteří požadovali sekulární stát. Sadiq al-Mahdí (Umma) již v roce 1980 žádal o vyloučení sekularistů (komunisté, baasisté) z politického života.

V duchu islámského zákona byl sepsán i trestní zákoník, jenž předložil parlamentu v roce 1988 švagr Sádiqa al-Mahdího, Hassan al-Turábí (zákoník vešel v platnost v roce 1991). V článku 126 zabývající se odpadlictvím od víry byla velice vágně stanovena formulace. Aplikace zmíněného práva na odpadlictví se dala použít jak proti konvertitům, tak sekularistům nebo i politickým oponentům. Opozice proti islámskému státu mohla být označena za kacířství. Jiné zákony měly bezprostřední vliv na každodenní život občanů. Zákon o veřejném pořádku z roku 1991 zakázal smíšená společenská setkání obou pohlaví a fakticky vyloučil účast žen na veřejném životě (Johnson 2003: 128–129).

Ženy začaly být diskriminovány v právech na sdružování do organizací, ale i ve způsobu odívání nebo ve formách jejich činností. Zatýkání nebo mučení za porušení islámských zákonů se stalo běžnou záležitostí.

Islamizace pronikla i do armády. Už v roce 1987 tehdejší premiér Sadiq al-Mahdi podporoval vznik Lidových obranných sil (PDF). Proti jeho záměru se ale postavila armáda, která si chtěla zachovat dominantní postavení. Po převratu v roce 1989 za vlády Omara al-Bašíra a NIF (Národní islámská fronta) se činnost PDF rozběhla naplno. Ve jménu svaté války proti nevěřícím byly zakládány výcvikové tábory po celém severním Súdánu. V letech 1990–1991 prošla výcvikem naprostá většina Súdánců ze severu (Záhořík 2011: 108).

Nábor islamistů se zaměřoval na studenty, dobrovolníky a nezaměstnanou mládež. V 90. letech islámský stát poskytl azyl i mezinárodnímu terorismu. V roce 1991–1996 zde působil Usáma bin Ládín, který v Súdánu zřídil několik firem a finančně pomohl režimu při splácení dluhů. Na oplátku získal území a ochranu pro zřízení výcvikových táborů členů teroristických organizací, jako byl Hizballáh nebo Hamás (Pettersson 2003: 113–118).

V roce 1998 podnikly USA nálet na údajnou chemickou továrnu poblíž Chartúmu, kde měly být podle zpravodajských služeb vyráběny chemické zbraně. Oficiálně podle vlády v Chartúmu však byla zničena farmaceutická továrna (Astill

1998). Ze strany USA se jednalo o odplatu za teroristické útoky proti americkým velvyslanectvím v srpnu 1998 v Keni a Tanzánii. Nálety ale již ze strany Izraele pokračovaly i v pozdějších letech. USA dokonce zvažovaly proti režimu al-Bašira vojenskou intervenci, ale veřejné mínění v USA bylo po nezdaru v Somálsku proti nasazení amerických vojáků v Súdánu.

Shrnutí

V severním Súdánu bylo tolerováno nejen násilí proti nemuslimům, ale také útoky proti muslimům z jižních regionů. Mučení, justiční vraždy a únosy se v Súdánu staly běžnými metodami politické represe. Hrdelní zločiny porušující šaría byly trestány brutálním způsobem – bičováním, amputacemi, ukřižováním. Všechny tyto akty centrální vlády umocňovaly důvody pro pokračování občanské války.

Nastoupená islamizace a vyhlášená svatá válka proti nevěřícím a odpadlíkům vytvořila hluboké rozdělení v samotné muslimské společnosti. Omezování náboženské svobody bylo ještě zesíleno v roce 1994, kdy vyšel zákon nařizující povinnou registraci náboženských skupin. Registrace byla díky úřadům pro jinou než muslimskou víru prakticky nedostupná. Vláda odmítala vydávat povolení na stavby křesťanských kostelů, omezovala činnost křesťanských škol a center. Katoličtí knězi byli bezdůvodně zatýkáni a vyslýcháni policií (Freedom house 2003).

Islám měl být dle původních myšlenek politických elit sjednocujícím elementem celého státu. Paradoxně se však náboženská linie stává linií nejvíce konfliktní. Nucená konverze a s ní spojená násilná arabizace vyvolá občanskou válku (jde o můj osobní názor). Nastává krize, různorodá společnost nenachází společné hodnoty.

Kváča v analýze údajů náboženské demografie usuzuje, že křesťanská a animistická populace v subsaharských společnostech nemá příliš stabilizující vliv. U islámu je tomu opačně. Na základě zkoumání statistického souboru dochází k závěru, že je možné opatrně a jen do jisté míry podpořit tezi Huntingtona o krvavých hranicích islámu. Destabilizující vliv není zapříčiněn nereálností soužití islámských a neislámských skupin, ale je vnitřně vlastní islámské společnosti v subsaharské Africe (Kváča 2003: 52). Súdánský národ se stal pouhou fikcí. Islámský fundamentalismus s nástupem Omara al-Bašira a NIF pak definitivně zahajuje rozkladný proces Súdánu. Přísná islamizace a šaría se rozhodující měrou podepsaly na oddělení severu a jihu.

3. 2. 4. *Kritérium etnicity*

Podle sčítání, které proběhlo v letech 1955–1956, měl Súdán 10 262 536 občanů. Sčítání zahrnuje městskou populaci, ale venkovské a kočovné obyvatelstvo se nepodařilo úplně evidovat. Výsledný údaj tak byl značně nepřesný.

Nový stát vykazoval výraznou etnickou odlišnost. Na severu převládali muslimští Arabové, kteří islamizovali i četné kmeny ve střední části rasově tvořící smíšenou europoidně-negroidní populaci. Toto obyvatelstvo jazykově patří ke kordofánské větvi a je silně arabizováno. Do jihozápadní části zasahují kmeny konžsko-kordofánské rodiny. Na západní hranici jsou nejpočetnější kmeny Fúrů a Mabů obývajících i sousední Čad. Střední a východní část jihu je zařazena do nilsko-saharské jazykové rodiny. Nejvíce příslušníků mají kmeny Dinků, Nuerů, Šiluků a Lotuko. Sever země v povodí Nilu obývají Núbijci, severovýchod pak Bédžové. Obyvatelé v povodí Nilu a severovýchod jsou rovněž silně arabizováni a islamizováni. První sčítání stanovilo 56 etnických skupin a 597 podskupin. Jazykově bylo rozlišeno 115 etnik (Baar 2002: 308–309).

Podle Scopas, S. Poggo pochopení etnické a kulturní rozmanitosti Súdánu může pomoci objasnit kořeny rasových, kulturních a náboženských konfliktů. Scopas uvádí, že celá desetiletí se převládal názor, že lidé žijící na sever od desáté rovnoběžky jsou Arabové. Toto je však vadný výklad skutečné reality. Podle sčítání obyvatel v roce 1955–1956, které ještě provedla britská správa, se k arabskému původu přihlásilo 39 % osob, zatímco 55 % obyvatel bylo afrického původu. Z těchto 55 % žilo 30 % v jižních oblastech, 25 % obyvatel koexistovalo se svými arabskými sousedy v Dárfúru, Kordofánu a východních oblastech (Scopas 2009: 15).

Skutečnou realitu ve složení obyvatel připomínal i později viceprezident John Garang de Mabior, který tvrdil, že severní oblasti mají více lidí afrického původu než jižní region. Ve skutečnosti většina severních Súdánců vykazuje africké rysy, ať již je to tvar nosu, barva kůže, vlasy, tváře. Ačkoliv severní Súdánci sebe vidí jako pravé Araby, v oblasti Perského zálivu toto tvrzení neobstojí. Arabové z Blízkého východu severní Súdánce za Araby nepovažují, což dokazuje používání pejorativního označení „Abid“ (otrok). Za skutečné Araby jsou považováni obyvatelé Arabského poloostrova, kteří mají být zdrojem čisté arabské identity. Sever Súdánu je považován pouze za arabskou periferii. Někteří severané si proto berou za manželky ženy se světlejší pletí, upravují si vlasy s cílem zlepšit arabskou image (Scopas 2009: 18).

Problémem nezávislého Súdána v jeho počátcích se stala snaha vytvořit „arabskou identitu“. Za tím stály náboženské, politické nebo ekonomické motivy. Část populace se prezentovala jako arabský národ a podporovala arabské zájmy²⁰. S identitou je spojeno formování zahraniční a hospodářské politiky, která se orientovala na arabské země (Egypt, Saudská Arábie, Libye). Výsledkem bylo, že ekonomika, veřejné i soukromé instituce, školství, ozbrojené složky byly ovládnuty lidmi ze severu s „arabskou identitou“. Tito lidé zavrhnou ideu jednotné společnosti založené na spolupráci a toleranci. Po svém vítězství se chovali jako aristokracie a fakticky převzali roli kolonizátorů.

Drtivá většina černých Afričanů byla marginalizována jak ve veřejné, tak v soukromé sféře. Tato situace vedla k růstu napětí mezi dominantním etnikem a těmi na „periferii“ a k následným konfliktům bez náznaku konsenzu. Kváča například řadí Súdán mezi chronicky nestabilní země. Podle jeho tvrzení odstranění násilí z politiky a ukotvení stabilního systému vycházejícího ze společenského konsenzu je jedním ze základních předpokladů vyřešení mnohočetných problémů (Kváča 2003: 47).

V prostředí postkoloniální Afriky (Súdán nevyjímaje) probíhalo budování státu podle stanoveného „klišé“. Na autoritativní vládu byly napojeny elity a klientelistické skupiny až nakonec stáli obyčejní lidé, systém byl navíc prolezlý korupcí. Slabý stát a jeho nestabilní instituce pak pro občana představují v některých případech větší hrozbu než napadení jinou zemí. Zkorumpované vládnoucí elity neřeší krizové situace, mající původ v etnicitě nebo náboženství, což může zadat podnět k občanské neposlušnosti. Stát by přitom měl garantovat v heterogenních společnostech uniformitu a inkorporaci etnických nebo náboženských skupin. Tyto se měly podříditi jednotné státní myšlence. Chybějící státní idea má bezprostřední vliv na vnitřní bezpečnost státu. V Africe, kde se hranice státu nekryjí s hranicemi etnickými nebo kulturními a občanům je myšlenka jednotného státu cizí, může vzniknout konflikt mezi určitým etnikem a vládní mocí, která se pokouší vytvořit národ v předem určených hranicích. Občanské války v Súdánu, Nigérii nebo Etiopii tyto závěry potvrzují (Kubata 2007: 92–93).

V Súdánu v souvislosti s etnickým kritériem přetrvává z minulosti další fenomén, a to otroctví a s ním spojený rasismus. Stejně jako etnický nacionalismus je i rasismus

---

²⁰ John Garang později naléhal na arabské etnické skupiny v severní části, aby upustily od arabské identity a raději se hrdě nazývali Súdánci.

obránným mechanismem určité vnitřní skupiny. Rasismus a etnický nacionalismus zdůrazňují jedinečný původ kolektivity, kultury a soudržnosti (Bell-Fialkoff 2003: 104–105). Tyto atributy si přisvojila velká část arabské populace. Idea jednotné arabské identity se měla stát základem súdánského národního státu. Myšlenky o nadřazenosti a vůdčí úloze arabské populace vycházejí z historie Súdánu, především z etapy masivního obchodování s otroky. Tento obchod zesílil od začátku turkije (súdánské označení turecké nadvlády 1821–1883).

Roku 1825 bylo na jihu získáno 40 000 otroků, v roce 1839 už 200 000 (Klíma 2012: 132). Situace s rozvojem otroctví zašla tak daleko, že britský konzul již v roce 1838 Muhammadu Alímu vytýkal obchod s otroky. Paša však poukazoval na Napoleona Bonaparte, který za svého pobytu v Egyptě rozšiřoval velikost své armády prostřednictvím otroků. Paša argumentoval, že se pouze řídí jeho příkladem. Vládce Egypta také připomínal, že velcí britští podnikatelé vyvážejí tisíce otroků z Afriky do USA a Západní Indie. Co je dovoleno jim, nemůže být zakázáno jemu, zvláště vezmou-li se v úvahu zvyky a obyčeje i hospodářský život Orientu, který je na otroctví vybudován. (Musil 1941: 77).

Po silném nátlaku Velké Británie byl v roce 1850 státní monopol obchodu s otroky zrušen a lukrativní byznys převzali arabští a zčásti evropští obchodníci. Hlavními oblastmi, odkud se otroci získávali, byla oblast pohoří Núba, Bahr al-Ghazál a Horní Nil (Pantůčková et al. 1981: 14).

Obchod s otroky se stal hlavní formou podnikání a přinášel mimořádné zisky. To byl jeden z hlavních důvodů, proč se soukromí podnikatelé nechtěli výhodného byznysu vzdát. Provinční guvernéri sice oficiálně odsuzovali tento způsob obchodu, ale na druhou stranu nechtěli jít do konfliktu s bohatými a mocnými obchodníky. Zcela mimořádné postavení v obchodu s otroky získal Zubajr Rahma Mansu. V provincii Bahr al-Ghazál měl obrovské panství a disponoval soukromou armádou. Stal se fakticky autonomním vládcem rozsáhlých území. V roce 1874 dobyl samostatný Dárfúr a připojil jej k Súdánu (Searcy 2011: 20).

Podle Joka, prudký rozvoj otroctví v průběhu 19. století položil základy budoucí animozity mezi arabským obyvatelstvem na severu a černošskou populací na jihu. Vznikla společenská konstrukce vycházející z pocitu nadřazenosti arabského obyvatelstva nad černochoy, na něž bylo z rasového hlediska pohlíženo jako na podřadné lidi. Dědictví otroctví se vynořuje vždy, když nastanou vhodné podmínky, jako

v případě války nebo politické nestability. Otroctví tak podle Joka doprovází súdánskou realitu během 20. i 21. století (Jok 2001: 5–6).

Slova Joka potvrzují události po nástupu Omara al-Bašira a NIF (Národní islámská fronta) k moci po vojenském převratu v roce 1989. Oddíly PDF (Lidové obranné síly) ve jménu svaté války zotročovaly černošské obyvatelstvo z jižních regionů. Ženy a děti byly násilně odvlékány na sever, kde se z nich stávaly pomocné síly v domácnosti nebo sexuální otroci. Například cena za černošského chlapce byla stanovena na 10 dolarů, cena krávy se pohybovala kolem 100 dolarů²¹. Situaci v islámském státě byla kritizována organizací Human Rights a zástupci USA. Súdánská vláda prostřednictvím hlavního ideologa Hasana al-Turábího obvinění odmítla s tím, že otroctví a jiné vykořisťování ústava nedovoluje. Turábí obvinil Spojené státy, že nenávidí islámský kulturní projekt (Jok 2001: 32–33).

Shrnutí

Při zhodnocení etnického kritéria, které je v Súdánu doprovázeno rasismem a otrokářskou tradicí, si dovoluji vyslovit svůj názor. Od samého počátku nezávislého Súdánu byly vytvořeny dvě kategorie občanů, jejichž mírové soužití bylo prakticky vyloučeno. Plnoprávní Arabové versus černošské obyvatelstvo mající stigma otroků. Nabízí se i paralela s koloniální érou o nadřazenosti určité skupiny obyvatel. Jistá forma kolonialismu tak v Súdánu přežila do moderní doby, pouze Britové byli „alternováni“ Araby. Odvážuji se vyslovit i domněnku, že v Súdánu se mimo náboženskou a etnickou linii silně zakořenila i rasová dělicí čára.

F. M. Deng uvádí, že Súdán má mnoho společného s Jihoafrickou republikou v rámci apartheidu. V Jihoafrické republice byli vyloučení neběloši. V Súdánu je diskriminováno nemuslimské a nearabské obyvatelstvo, protože islám v je Súdánu úzce spojen s arabismem jako rasovým, etnickým a kulturním fenoménem (Deng 1995: 15). Skutečnost, že někdo v Súdánu konvertuje k islámu, neznamená automaticky, že se stane plnohodnotným občanem. Musí splnit i druhou podmínku – být Arabem.

Primárním problémem konfliktu mezi skupinami je nalézt vhodný konsenzus, jenž by uspokojil všechny strany. V Súdánu, obdobně jako ve většině afrických postkoloniálních zemí, vítězilo právo silnějšího. Etnická animozita byla v Súdánu

---

²¹ Odhaduje se, že v letech 1993–2003 bylo jen z kmene Dinka odvléčeno na sever 14 000 žen a dětí, které skončily jako otroci.

spojena i s náboženskou netolerancí, výsledkem byly etnické čistky a vyhánění obyvatelstva. Oběťmi se stali nejprve (období první občanské války 1955–1972) nemuslimští černí Afričané, jež byli napadáni vládními jednotkami nebo provládními milicemi. Později již náboženství nehrálo tak podstatnou roli a hlavním kritériem se stal etnický původ (vyvražďování vesnic v Dárfúru obývaných černošskými muslimy).

Pokud arabská společnost na severu Súdánu a především jejich politické elity nepřekročí etnicko-rasové hranice, čeká možná Súdán další fragmentace území. Události v Dárfúru, Kordofánu nebo severovýchodním Súdánu takový vývoj mohou naznačovat.

3. 2. 5. Kritérium vzdělání

Britští správcové, kteří vládli Súdánu na počátku dvacátého století, měli ambivalentní postoj vůči vzdělávání, obdobně jako v Egyptě a Indii projevovali averzi k vytvoření třídy vzdělaných domorodých obyvatel. Vzdělání mělo být poskytnuto úzké vrstvě domorodců, kteří měli být využiti k administrativní činnosti.

V prvních dvou desetiletích se noví státní úředníci rekrutovali z důstojnického sboru egyptsko-súdánské armády (Abdulahi 2008: 15). To se však týkalo výhradně severu země. Sever měl oproti jižním oblastem jednu velkou výhodu, a to tradici náboženských škol (khalwy), které vyučovaly islámskou víru. Tradice byla dlouhá několik staletí a byla podporována již za osmanské nadvlády. Kromě Koránu se zde vyučovala jednoduchá aritmetika, arabský jazyk a psaní.

V 19. století od nástupu vlády Muhammada Alího došlo k rozšíření sítě náboženských škol (khalwas) a současně došlo k otevření několika státních škol v Chartúmu. V hlavním městě zahájilo výuku i několik misijních škol s evangelickým nebo katolickým zaměřením. V období mahdíje sehrály dominantní úlohu ve vzdělání opět khalwy, misijní a státní školy byly během teokratické vlády opuštěné. Podle odhadů bylo v roce 1899 roztroušeno po celém severním Súdánu asi 1500 khalwas poskytující vzdělání asi 60 000 dětí (Seri-Hersch 2010: 338).

Po nástupu kondominia koloniální správa zasáhla negativně do vzdělávacího systému Súdánu. Zatímco arabizovaný sever dostával podpory pro své náboženské školy a mnozí studenti získali vzdělání i v zahraničí, zůstal jih od vzdělání odštěpen.

Sever země rovněž získal další výhody i s obnovením kondominia v roce 1936. V textu smlouvy Velké Británie a Egyptského království bylo uvedeno, že pokud není dostatek kvalifikovaných Súdanců ve státní správě, nahradí je Egyptané. To logicky nevyhovovalo britské straně, která měla vždy snahu Súdán od egyptského vlivu izolovat. Britové proto začali vzdělání na severu více dotovat. Dominantní roli tak náboženské školy začaly pomalu ztrácet²².

Podporu vzdělání propagoval i nový generální guvernér George Stewart Symes. Jeho příchod znamenal určitý milník ve vztahu mezi Británií a Súdánem. Symes byl velice umíněný v obhajobě svých reforem. Mezi britskými stoupenci nepřímé vlády byl záhy velmi nepopulární. Guvernér byl připraven uzavřít partnerství se súdánskou vzdělanou třídou a neváhal reformovat správní systém, i když si byl vědom toho, že se bude muset vyrovnat s rostoucím súdánským nacionalismem.

Symes také podporoval zavedení sekulárního vzdělání podle západních osnov. V roce 1934 zahájila výuku škola v Bakht al Ruda, kde se vzdělávali učitelé pro základní školství (Collins 2008: 47). V roce 1936 byla založena Gordonova universita v Chartúmu²³. Ke konci svého mandátu sir Symes neskromně ocenil přínos reforem, i když reálná situace tomu nenasvědčovala. V roce 1940 opouští svůj úřad a zanechává v Súdánu i přes proklamované „úspěchy“ dědictví zaostalosti a negramotnosti domorodé populace (což se především týká jihu, ale i Dárfúru).

Aktivita generálního guvernéra v otázce reformy školství však hlavně zahrnovala sever Súdánu. Guvernér Symes neměl v úmyslu posílat finance na jih, na něhož se díval s despektem. Podle jeho názoru farmáři a nomádi nepotřebovali literární vzdělání, postačovala pro ně znalost elementární angličtiny pro možnost komunikace a základy matematiky. Londýn jeho pohled akceptoval a neměl snahu danou situaci měnit. Centrální vláda do vzdělání na jihu investovala velmi málo a postupně vzdělání zanechala v kompetenci křesťanských misíí nebo muslimských městských komunit, které na jihu působily.

---

²² V letech 1918 až 1930 docházelo k nárůstu soukromých škol vyučujících Korán z důvodu státních subvencí. Od roku 1930 do roku 1956 však jejich počet výrazně poklesl, neboť finanční prostředky mířily státním školám.

²³ V roce 1951 je Gordonova universita z důvodu antikoloniálních nálad přejmenována na Chartúmskou univerzitní kolej a byla spojena s Kitchenerovou lékařskou školou, v roce 1956 pak mění název na Chartúmskou univerzitu.

Rozdíly v úrovni vzdělání v jižních oblastech a nerovné začlenění osob ve strukturách domorodé správy byly do značné míry výsledkem rozhodnutí britských úředníků v Chartúmu. Panoval mezi nimi názor o diverzifikaci v kultuře a mentalitě mezi jižními národy. Obyvatelé usedlých společenství na západě provincie Bahr al Ghazál přikládali vzdělání větší význam. Působily zde misijní školy a vzdělání bylo případně dostupnější pro syny náčelníků z provincie Equatoria. Z těchto absolventů se pak stávali zaměstnanci pro veřejnou službu nebo armádu (Collins 2008: 47).

Velké kmeny Dinků a Nuerů byly vnímány jako konzervativní a zaostalé, naproti tomu obyvatelé západní Equatorie (především kmen Azande) jako progresivní a pokročilí. Tyto stereotypy přežívají v jižním Súdánu do současné doby (Johnson 2003: 18).

Shrnutí

Podle Colliera a Hoefflerové každý rok vzdělání snižuje nebezpečí konfliktu až o 20 %. Naopak vysoká negramotnost a nízká úroveň vzdělání je faktorem podílejícím se na nebezpečí zvýšeného výskytu konfliktů (Collier, Hoefflerová 2004). Obraz súdánské postkoloniální reality závěry Colliera a Hoefflerové potvrzoval.

Po získání nezávislosti se situace v Súdánu v otázce vzdělávání jihu podobala období kondominia. Obdobně jako Britové se i Arabové v jižním Súdánu snažili zabránit rozvoji černošské inteligence. Zejména s nástupem vojenské diktatury v roce 1958 se omezování vzdělanosti černošské populace rozběhlo naplno.

Abbúdova administrativa nařídila používání arabského jazyka v úředním styku a ve školách. To mělo přímý dopad na inteligenci a zaměstnance ve státní správě doposud používající angličtinu. V každém městě Equatorie byla postavena náboženská škola (khalwa). Všechny děti se musely bez rozdílu náboženství účastnit výuky Koránu. Studentům, kteří konvertovali k islámu, bylo poskytnuto bezplatné vzdělání. V roce 1960–1961 se znalost islámu a arabštiny stala nutnou podmínkou pro přijetí na střední školu. Při zápisu do školy museli rodiče a jejich děti deklarovat svou náboženskou příslušnost. Pokud se přihlásili k animismu nebo křesťanství, mohli být zbiti nebo jim bylo vzdělání odepřeno (Scopas 2009: 92–97).

Úroveň vzdělání na všech státních školách rychle klesala. Vyšší akademické cíle byly potlačovány a předměty, které odporovaly náboženské výuce, nebyly zařazovány

do školních osnov. Nedostatek inteligence brzy začal bránit ekonomickému rozvoji jižních oblastí a zvýšil marginalizaci černošského obyvatelstva.

I v etapě Nímajrího socialistického experimentu, který se prezentoval povznesením zaostalého jihu, nedošlo v otázce školství k žádné podstatné změně. Například z 5912 státních škol v celé zemi (v mírových letech 1980–1982) bylo jen 10 % z nich v jižním Súdánu. Do této oblasti bylo z celého rozpočtu školství investováno mezi 7–8 %, naprostá většina z rozpočtu tak zůstala na severu země (Ali et al. 2005: 205).

3. 2. 6. Ekonomické kritérium

Hospodářský rozvoj ekonomicky zaostalého Súdánu se začal měnit po nastolení britsko-egyptského kondominia (1899). Tvrdé dopady obchodní izolace zapříčiněny mahdíjou byly odstraněny a Súdán se opět zapojil do mezinárodního trhu s arabskou gumou, slonovinou a kůžemi. Kromě evropských a egyptských firem na obchodě participovaly i severosúdánské společnosti.

Například obchod se súdánskou slonovinou představoval 10 % světového exportu. Licenční poplatky za tyto transakce směřovaly centrální vládě v Chartúmu, který zažíval prudký rozvoj. Odlišná situace panovala v provinčních městech jižních oblastí, odkud cenná slonovina pocházela.

Prospěch z exportu žádaných komodit a nově zavedeného administrativního uspořádání Súdánu pocítila především honorace severní části země. Byla jí umožněna akumulace kapitálu a účast na udělování veřejných zakázek.

Zcela opačná situace panovala na jihu. Obchod zůstal v kompetenci Syřanů, Řeků a severosúdánských obchodníků. Tito lidé později v úrodných oblastech investovali do produkce bavlny, tabáku a obilí. Ani vyhlášení „uzavřených okresů“ na situaci nic nezměnilo. Rozvoj obchodní třídy na jihu byl limitován negramotností a zaostalostí černošského obyvatelstva. Obchod si podrželi severosúdánští podnikatelé, kteří obcházeli nařízení „uzavřených okresů“ pomocí licencí a nastrčených agentů.

Britská správa neudělala nic, čím by vyvážila vliv obchodních společností sídlících v severním Súdánu. Rozsáhlé hospodářské investice v Súdánu před druhou světovou válkou byly soustředěny na severu. Největší projekt představovala investice

v Džezíře, kde Sennárská přehrada na Modrém Nilu umožnila rozšířit zavlažovanou plochu pro pěstování bavlny.

Závislost na pěstování této komodity, která zajišťovala 70 % exportu, přivodila zemi vážné hospodářské potíže v krizových letech 1929–1933. Příjmy státního rozpočtu drasticky poklesly o plných 40 % (Collins 2008: 45).

Vlastní textilní průmysl se v zemi nebudoval, k rozvoji dalších odvětví, jako např. potravinářství, docházelo později v době druhé světové války. Rozmach zaznamenala doprava, především budování železniční sítě a výstavba nového přístavu v Port Súdanu (Pantůčková et al. 1981: 18–19).

Bylo paradoxem Súdánu, že oblasti, ve kterých žila většina populace a kde se vyskytovaly přírodní zdroje a orná půda byly nejméně rozvinuté. Tato determinanta nerovnoměrného ekonomického vývoje živená kolonialismem Súdán doprovázela i do budoucnosti

Po získání nezávislosti se v agrárním Súdánu, stejně jako v okolních zemích, začalo s překotnou modernizací ekonomické sféry. Rozšiřovaly se plochy bavlny, která byla strategickou exportní komoditou. Klasické plodiny zajišťující obživu drobných farmářů byly systematicky vytlačovány komerčně pěstovanou bavlnou. V 60. letech stát podporoval mechanizaci zemědělství a rozvoj velkých firem. Úrodná půda byla drobným rolníkům bez náhrady vyvlastňována. Docházelo k eskalaci napětí a rozšiřování občanské války (Gedlu 1997: 131).

HDP severního Súdánu na osobu byl v počátku nezávislosti odhadnut na 28 liber. Súdán se tak zařadil mezi nejchudší země světa. Jih Súdánu dopadl ještě mnohem hůře, jeho HDP na osobu bylo pouhých 14 liber. Tato situace byla odrazem marginalizace během koloniálního období (Ali et al. 2005: 204).

Po převzetí vlády vojenským režimem generála Abbúda (1958) se v počáteční fázi podařilo zlepšit ekonomickou situaci. Hlavním důvodem byly západní investice do súdánské ekonomiky. Ale kvůli nerealistickým plánům do průmyslu a zastavení pozemkové reformy se hospodářská situace opět zhoršila (Klíma 2012: 341).

Počátkem 60. let byl vyhlášen desetiletý ekonomický plán na období 1961–1971. Již od počátku ale bylo zřejmé, že proces modernizace je politickým rozhodnutím. V krátkém časovém horizontu mělo dojít k rozvoji zaostalých oblastí a růstu životní

úrovně. Zcela ignorován byl fakt, že Súdán je zemí, která se skládá z rozdílných etnických skupin, jejichž smysl pro kolektivní identitu byl mírně řečeno málo rozvinutý (Güsten 1966: 48).

Pozvednout ekonomickou úroveň se opětovně pokusil režim Nímajrího v 70. letech. Jeho socialistický experiment kopíroval rozvojové plány po vzoru Sovětského svazu. Vláda v roce 1970 vyhlásila znárodnění bank včetně čtyř britských. Byla zastavena činnost pojišťoven vesměs kontrolovaných zahraničním kapitálem (Lacina 1972: 100).

Toto opatření ale režim korigoval již v roce 1972. Byla uzavřena dohoda o kompenzaci s Velkou Británií za znárodněné podniky. Pro oživení podnikání a zajištění přílivu zahraničního kapitálu byl vydán zákon o investicích do zemědělské výroby. Nímajrí stanovil pětiletý plán, který měl oživit pozitivní růst domácí ekonomiky. Zpočátku se pětiletka plnila na 71 %, další roky však došlo k poklesu na zhruba 40 %. Byla provedena revize pětiletého plánu a následné vyhlášení Národního rozvojového cíle s rozložením na 18 let ve třech šestiletých obdobích. I přes ambice vlády došlo ke zhoršení životní úrovně, což se projevilo několika vlnami nepokojů v roce 1973, v roce 1975 lidové bouře proti drahotě (Pantůčková et al. 1981: 50, 68).

Ekonomický růst nezačal ani s prudkým rozvojem těžby ropy na konci 90. let. Většina získaných financí byla určena pro armádu a svůj podíl si vyžádalo i rozvinuté korupční prostředí.

Shrnutí

Ekonomickým faktorům je mezi odbornou veřejností v době globalizovaného světa přikládána stále větší váha. Ekonomické statistiky a ukazatele slouží k vytváření prognóz nestability států nebo vzniku občanských konfliktů. Collier a Hoefflerová ekonomický úpadek a s ním spojenou stagnaci považují za důležitý faktor, který se podílí na vzniku afrických konfliktů (Collier, Hoefflerová 2003). Zaostalost súdánského hospodářství, trvalá stagnace, pokles HDP a dlouhá občanská válka závěry Collierova výzkumu potvrzují.

Collier navíc dodává, že na ekonomické výkonnosti státu se odráží i způsob vládnutí a hospodářská politika. Zatímco vynikající vládnutí a racionální kroky v hospodářství mohou urychlit ekonomický růst až do výše 10 %, špatné kroky vlády

a neuvážené hospodářské kroky dovedou zničit ekonomiku velmi rychle (Collier 2009: 82).

I když byl Súdán jako celek ekonomicky slabý, což v Subsaharské Africe nebyla výjimka, byly jeho jižní oblasti mnohem chudší než zbytek země. Tato disproporce polarizovala společnost. Jih měl mnohem nižší úroveň veřejných služeb, vzdělání nebo méně pracovních příležitostí.

Ekonomické důvody pro vznik konfliktu tak měly pravděpodobně velkou relevanci. Jak poznamenal John Garang (pozdější viceprezident z kmene Dinka), „*jihu se vyplatilo bouřit*“ (Ali et al. 2005: 212).

3. 2. 7. Kritérium nerostných surovin

V 50. letech 20. století se objevují první zprávy o výskytu ropy na území Súdánu. Průzkumy byly zahájeny o dvacet let později. Vzhledem k občanské válce započala těžba na konci 90. let. Svůj podíl na opoždění těžby měly i sankce ze strany mezinárodního společenství za podporu terorismu. USA zakázaly svým společnostem v roce 1997 podnikatelské aktivity s Chartúmem. Lákavé zisky z prodeje ropy však přilákaly těžební společnosti z Číny, Malajsie, Kanady a dalších zemí. V Roce 1999 se Súdán transformoval z dovozce ropy na vývozce.

Jan Záhořík uvádí, že občanská válka v Súdánu získala díky ropě i svůj ekonomický rozměr. Většina velkých nalezišť se nacházela na území jižního Súdánu a to iniciovalo režim pro redefinici vnitřních hranic. Vláda také legitimizovala svou moc prostřednictvím zisků z prodeje ropy. Chartúm a sever Súdánu zažíval ekonomický rozvoj, zbytek země a především oblasti, odkud ropa pocházela, trpěly nedostatkem základní infrastruktury, školství a zdravotní péče. V Roce 1999 podepisuje Chartúm smlouvu s čínskou firmou CNPC, která získává 40% podíl na těžbě ropy v Súdánu (Záhořík 2010: 140). Súdán si touto smlouvou zřejmě zajistil i podporu Číny v RB OSN. Díky právu veta Čína poskytuje ochranu režimu Umara al-Bašíra.

Súdán se stal případem negativního vlivu jednostranné závislosti na vývozu jedné strategické suroviny. Tato závislost vedla až k vytvoření „válečné ekonomiky“. Tento fenomén postihuje státy, které lze označit za neúspěšné. Předpokladem je, že určitá část území přestane být kontrolována vládní mocí a stane se prostorem pro činnost

nestátních ozbrojených skupin. Tyto skupiny si díky strategické surovině mohou zajistit financování svého boje (Vařura, Šmíd 2009: 54–55).

Prodej surové ropy umožnil režimu od roku 1998 zdvojnásobit výdaje na armádu. Chartúm si mohl dovolit kupovat moderní zbraně, které používal nejen proti rebelům, ale i k vylidnění oblastí, kde se nacházela ropná pole. V první den vývozu 600 tisíc barelů ropy Súdán obdržel zásilku 20 polských tanků T-55, což bylo v rozporu se zbrojním embargem OSN. Příklad súdánské občanské války tak otevřel celosvětovou diskusi o důsledcích ekonomické globalizace a volného obchodu (Peter Custers b. r.).

Podle Paula Colliera občanské války mají určitý sklon trvat déle, když cena vývozních produktů země vzroste. Pak je snadnější konflikt financovat. S těžbou ropy souvisí i teorie surovinové pastí (Collier 2009: 42–56).

Shrnutí

Při pokračování občanské války a polarizaci súdánské společnosti se později, ale o to významněji, jako důležitý faktor projevila rozsáhlá těžba ropy. Komerční dobývání a vývoz se začal projevovat na súdánské ekonomice, stejně jako na strategické a vojenské rovnováze sil v pokračující občanské válce. Většina ropných nalezišť se nacházela ve sporné oblasti Horního Nilu v jižním Súdánu. Pro vládu v Chartúmu se stalo existenční nutností zajištění těžby a její přeprava do Port Sudánu a následný export na zahraniční trhy. Pro rebely se naopak stalo hlavním strategickým úkolem tuto těžbu přerušit a odříznout tím režim od financí.

Jak v Súdánu stoupala těžba ropy, ostatní odvětví se dostala na okraj zájmu. Poklesla zemědělská výroba, čímž trpěli rolníci, současně došlo k nárůstu cen potravin. Rostly výdaje na veřejnou správu a stát byl největším zaměstnavatelem – ale jen do poklesu ceny exportní suroviny, pak přišla krize.

Případ těžby a exportu ropy v Súdánu otevřel mezinárodní diskusi o negativním vlivu závislosti rozvojových zemí na strategické surovině. Kritiku si zaslouží i bohaté nadnárodní společnosti, které svým jednáním podporují korupční prostředí a poskytují autoritativním vládám finanční zdroje sloužící k nákupu zbraní použitých proti vlastnímu obyvatelstvu.

Závislost na ropě prohloubila polarizaci ve společnosti, protože zisky byly rozdělovány nerovnoměrně. Ropa tak měla v Súdánu zcela nepochybný vliv

na prodloužení druhé občanské války (1983–2005). Kromě toho se těžba ropy a s ní spojené násilné vystěhování z oblastí ropných polí podepsala na vzniku nových konfliktů v Dárfúru nebo severovýchodním regionu.

Bez racionální koordinace zemí, jako jsou Čína, USA, Rusko, EU, které budou kontrolovat chování nadnárodních korporací, zůstane „volný obchod“ se strategickými surovinami z třetích zemí podhoubím pro korupci, konflikty a režimy podporující genocidu vlastního obyvatelstva.

3. 2. 8. Geografické kritérium

Po vyhlášení nezávislosti se Súdán stává největším africkým státem – jeho rozloha činila úctyhodných 2 505 813 km². Na severu hraničí s Egyptem, na severozápadě sousedí s Libyí. Na západě sousedí s Čadem a na jihozápadě se Středoafriickou republikou. Jižní hranice jej odděluje od Konga, Ugandy a Keni. Na východě sousedí s Etiopií a pobřežím Rudého moře. Sousední země hrály v existenci Súdánu vždy důležitou roli a platilo to i obráceně. Sambanis tvrdí, že pokud v nějaké zemi dojde k etnické válce, je vysoce pravděpodobné, že se válka rozšíří do příhraničních zemí (Sambanis 2001).

Už v prvních letech nezávislosti Súdánu se projevilo geografické kritérium. Civilní vláda v Chartúmu podporovala hnutí Simba (obdobně jako další arabské země) v sousedním Kongu a dodávala mu vojenskou výzbroj. Během přepravy přes jižní teritorium do Konga se velké množství zbraní dostalo do rukou rebelů. Část výzbroje byla získána i při vyhnání Simby z Konga. Poprvé se tak projevil vliv sousedního konfliktu na bezpečnostní situaci v Súdánu (Johnson 2003: 31).

Geografické kritérium se odrazilo i na „přelévání“ občanských válek mezi Čadem a Súdánem a souviselo i s uprchlickými vlnami. Súdán například poskytl útočiště uprchlíkům z Konga nebo Eritrei. Do sousedních zemí, jako byla Uganda, SAR a Kongo, se zase uchýlovali jihosúdánci.

Význam geografického kritéria zmiňuje i Šárka Waisová. V případě, že se menšinová skupina dostane do geografické izolace uvnitř státu a cítí se ohrožena většinovou společností, logicky hledá únik. Většinová společnost může využít geografické izolace menšinové skupiny a pokusí se menší skupinu rozpustit do většinové společnosti (Waisová 2003: 67).

To byl případ i Súdánu krátce po nástupu generála Abbúda (1958). Byl zaveden přísný hraniční režim s Ugandou, Kongem, SAR a Keňou, režim se snažil od sebe izolovat kmeny, které žily v několika státech. Oddělení etnik vyvolalo pocit ohrožení a zvýšilo polarizaci společnosti.

Colier v souvislosti s geografickými faktory dokonce hovoří o pasti špatných sousedů a vnitrozemské poloze. Konkrétně zmiňuje Súdán, který sice má přístup k moři (Rudé moře), ale většina jeho obyvatel má k moři daleko (Collier 2009: 21–22).

Hoefflerová a Collier považují za důležité vedle ekonomických právě geografické faktory. Autoři tvrdí, že významným faktorem je kupříkladu rozloha. Pokud je země rozsáhlá s malou hustotou osídlení, tak výrazně roste riziko ozbrojeného konfliktu. Riziko se navíc zvyšuje, pokud centrální moc nemá nad územím kontrolu a země není dostatečně integrována (Collier, Hoefflerová 2004). Súdán jakožto největší země Afriky s nízkou hustotou zalidnění poskytoval ideální útočiště povstaleckým skupinám.

Obdobné stanovisko zastává i Kváča, který uvádí, že se na nestabilitě států podílí počet obyvatel a jeho rozloha, přičemž u rozlohy je vyšší relevance. Politické důvody této závislosti vysvětluje na skutečnosti, že čím je větší rozloha státu, tím je větší pravděpodobnost k separatistickým tendencím. Pro centrální vládu může být komplikované kontrolovat rozlehlé území, z čehož těží opozice, která si v odlehlých oblastech může vybudovat základny. V kategorii počtu obyvatel zase platí, že čím je populace početnější, tím hůře se hledá společný konsenzus (Kváča 2003:50). Při súdánské etnické, jazykové a náboženské diverzitě to platilo dvojnásobně.

K významným geografickým faktorům patří bezesporu i přírůstek obyvatelstva. Koncem 50. let OSN odhadovala přírůstek v Súdánu na 3,3 % (Pantůčková et al. 1981: 26), při počtu obyvatel 10,2 miliónu. Nicméně v roce 1970–1975 byl již přírůstek obyvatel 6,7 %. Vysoký je i podíl osob do 14 let věku. Ten v Súdánu činí 41 % (MZV ČR 2015).

Rychlý demografický růst v Súdánu ukazuje, že mohl být také faktorem negativně ovlivňujícím stabilitu státu. Zvýšil požadavky na ekonomické zdroje, veřejné služby, potraviny a vytvořil masu mladých nezaměstnaných lidí. Slabý hospodářský růst Súdánu se odrazil na nedostatku pracovních příležitostí. Vzrostlo bezpečnostní riziko ze strany mladých deprivovaných mužů. Život pro ně nemá velkou cenu a je snadné je rekrutovat do povstalecké armády (Collier 2009: 36).

Shrnutí

Jak je patrné z případu Súdánu mohou mít geografické faktory různorodou povahu. Ať je to již rozloha státu, poloha, obyvatelstvo nebo klimatické podmínky. Jejich vliv je však nejednoznačný. Vysoce pravděpodobné však je, že je-li stát slabý, což v případě Súdánu bude nezpochybnitelné, negativní determinace geografickým kritériem posílí.

4. Závěr

Cílem diplomové práce bylo provést analýzu rozpadu největšího afrického státu, který vznikl dne 1. 1. 1956, kdy vyhlásil nezávislost a přijal název Republika Súdán. Po 55 letech poznamenaných dvěma občanskými válkami, hladomory a genocidami se na základě referenda z ledna 2011 odděluje jižní část země a dne 9. 7. 2011 je oficiálně vyhlášena Republika Jižní Súdán s hlavním městem Juba.

První hypotéza předpokládala, že za rozpadem Súdánu je dědictví kolonialismu. Fakta, která by hypotézu potvrzovala, vycházejí z jednání a postojů koloniální správy během britsko-egyptského kondominia.

Súdán byl od počátku kolonizátory vnímán jako prostor, kde se střetávají dva odlišné světy. Sever považovaný za více civilizovaný a rozvinutější a primitivní jih zatížený tribalismem tvořily nesourodý slepenec mající kořeny v ostrém konkurenčním boji mezi koloniálními velmocemi (fašodská krize). Britové si byli dobře vědomi, že de facto uměle vytvořený Súdán bude v budoucnosti místem konfliktů.

Od druhé dekády 20. století je koloniální správou realizována separace jižních oblastí od severu. Ta zahrnuje vytvoření uzavřených okresů a orientaci na britskou východní Afriku. Tyto okolnosti by podporovaly hypotézu odpovědnosti koloniální etapy za pozdější rozdělení země. Nebyly vytvořeny předpoklady pro kolektivní národní identitu. Súdánská společnost mohla kvůli izolaci odmítat společné hodnoty. Odpovědnost lze přičíst i marginalizaci jižních provincií. Britové na jih investovali minimum prostředků, což prohloubilo sociálně-ekonomické rozdíly mezi severem a jihem.

Britsko-egyptské kondominium a jeho idea oddělení severu a jihu Súdánu se tak mohla stát předzvěstí pozdějšího rozdělení země. Odpovědnost za následný dramatický vývoj ale nelze jednoduše svalit na koloniální moc. Izolace jihu od severu a zavedení uzavřených okresů byla jen reakcí na sílící antagonismus mezi severem a jihem země. Britská vláda totiž pochopila, že arabizovaný sever sjednocený islámem nemůže vytvořit jednotnou súdánskou identitu s černošským animisticko-křesťanským jihem. Domnívám se, že odtud zřejmě vycházela jedna z příčin, proč se Britové ani nesnažili hlavní rozdíly mezi severem a jihem eliminovat. Jako příklad poslouží propastné rozdíly v ekonomickém rozvoji nebo ve vzdělání. Koloniální správa ba naopak diferenciaci

spíše podporovala. Britský záměr přičlenit černošský jih k východním koloniím nevyšel z důvodu rozpadu koloniální nadvlády.

I přes uvedená fakta jsem přesvědčen, že se prvotní hypotéza nepotvrdila. Rozdělení samotného Súdánu následovalo až po vyčerpávajícím vnitrostátním konfliktu. Ani jedna ze stran nedokázala protivníka zničit vojensky. Je tedy za rozpad odpovědná občanská válka mající kořeny v koloniální etapě? Například Collier se k takové otázce staví skepticky. Vyslovuje pochybnost, že kořeny občanských konfliktů mají původ v minulosti, nenachází ani vztah mezi tím, kdo byl koloniální velmocí, ani tím, kolik let od dekolonizace uplynulo (Collier 2009: 39).

Se závěrem Colliera se ztožňuji a poskytuji argument vyvracející historickou hypotézu. V první fázi ozbrojeného odporu (1955–1972) se většina jižanů vyslovuje pro federalizaci Súdánu a emancipaci jihu. S touto vizí končí i první občanská válka.

Pokud by Nímajrího režim dodržel dohody z Adis Abeby (1972) a realizoval federalizaci země spojenou s ekonomicko-sociálním povznesením jihu, k rozpadu by s největší pravděpodobností nedošlo. Nímajrí však usiloval jen o udržení osobní moci.

Federalizace země a zavádění demokratických principů by ale mohlo ohrozit jeho mocenské postavení, proto hledal podporu u Muslimského bratrstva. Bratrstvo (později NIF – Národní islámská fronta) ostře vystupovalo proti federalizaci. Jeho cílem bylo vytvořit teokratický stát, v němž by platilo právo šaría. Federalizace byla považována za narušení islámské jednoty a celistvosti Súdánu. Z této premisy fakticky vychází i druhá hypotéza výzkumu.

Islám měl být dle původních myšlenek politických elit sjednocujícím elementem celého státu. Paradoxně se však náboženská linie stává linií nejvíce konfliktní. Dle mého názoru vyvolá nucená konverze a s ní spojená násilná arabizace občanskou válku. Nastává krize, která se dá vyřešit v různorodé společnosti jen širokým konsenzem. Pro něj však vládní elity nemají pochopení.

Druhá hypotéza tvrdila, že za rozpad Súdánu je odpovědný islámský fundamentalismus. Po zjištěných závěrech docházím k názoru, že se druhá hypotéza potvrdila. Islámský fundamentalismus nese největší podíl odpovědnosti za rozpad země.

Jako argument poslouží zahájení druhé občanské války (1983–2005), na jejímž počátku stálo utužení islamizace a zavedení šaría. Politický projekt islámského státu obsahoval inkluzivní a exkluzivní záměr současně. Inkluzivní byl v obhajobě urychlené konverze k islámu a tím vytvoření náboženské jednoty a exkluzivní ve snaze vyloučit z politického života muslimy (pochopitelně i ne-muslimy), kteří požadovali sekulární stát.

Kváča v analýze údajů náboženské demografie usuzuje, že křesťanská a animistická populace v subsaharských společnostech nemá příliš stabilizující vliv. U islámu je tomu opačně. Na základě zkoumání statistického souboru dochází k závěru, že je možné do jisté míry podpořit tezi Huntingtona o krvavých hranicích islámu. Destabilizující vliv není zapříčiněn nereálností soužití islámských a neislámských skupin, ale je vnitřně vlastní islámské společnosti v subsaharské Africe (Kváča 2003: 52)

Mučení, justiční vraždy a únosy se v Súdánu staly běžnými metodami politické represe. Překročení práva šaría bylo trestáno brutálním způsobem – bičováním, amputacemi, ukřižováním. Všechny tyto akty se souhlasem centrální vlády umocňovaly důvody pro pokračování občanské války.

Obyvatelstvo jihu nalézá jediné možné východisko v úplné nezávislosti, což potvrdilo i referendum v jižních oblastech. V lednu 2011 rozhodlo 98,83 % oprávněných voličů o vyhlášení nezávislosti Jižního Súdánu.

Pokud se na rozpad Súdánu podíváme detailněji, zjistíme, že při nalezení příčin selhávání státu vedoucím až k rozpadu si nevystačíme se dvěma kritérii (kolonialismus, náboženství).

Je zřejmé, že v africkém prostředí nelze pracovat s jedním kritériem nesoucím odpovědnost za selhávání systému. Základním předpokladem je teze, že slabost afrických států by se měla analyzovat z multikauzálního pohledu. Ten vychází z etnicity, dědictví kolonialismu, náboženství, ekonomiky, politické situace, geografických faktorů, vlivu nerostných surovin, globalizace atd. Pokud chceme nalézt odpověď (nebo se o to aspoň pokusit), kde jsou kořeny krize afrického státu, občanských válek, genocid nebo humanitárních katastrof, musíme v analýze zohlednit více relevantních determinant. Pro ověření stanovených hypotéz, případně zjištění dílčích závěrů,

se bez základních konfliktních linií neobejdeme. Stejný přístup jsem uplatnil i v případové studii rozpadu Súdánu.

Mezi relevantní kritéria mimo kolonialismus a náboženství jsem zařadil politický vývoj. Ten bezpochyby náleží mezi determinanty ovlivňující sílu nebo slabost státu. Rozvojové země v Africe se sice zbavily kolonialismu, neměly však zkušenosti s demokratickým způsobem vlády a byly ohroženy náhlými politickými zvraty. Nové politické elity měly zpravidla nízkou politickou kulturu a místo odpovědného stylu vlády se většinou vydaly cestou personifikace moci a získáním osobního prospěchu.

Súdánský politický vývoj charakteristický mnohými radikálními zvraty (snahy o demokratizaci střídané autoritativním vládnutím) potvrdil, že politické kritérium mělo na selhávání státní moci podstatný vliv. Autoritativní vláda produkovala napětí, které končilo převraty a nakonec vyústilo v rozdělení země. Na druhou stranu se v zemi natolik diverzifikované etnicky, kulturně, nábožensky a sociálně nedařilo ani snahám o demokratizaci. Všechny pokusy skončily pučem a vládou tvrdé ruky. Příčinu lze nalézt v minimální snaze vedoucích elit po racionálním konsenzu napříč celou společností a chybějící demokratické tradici.

Alternace vlády legální parlamentní cestou prakticky neexistovala, a tak se Súdán s počtem převratů a pokusy o ně zařadil na přední místa v Africe.

Velmi významným kritériem se v Súdánu stala etnicita. Při zhodnocení etnického kritéria, které je v Súdánu doprovázeno rasismem a otrokářskou tradicí, si dovoluji vyslovit svůj názor. Od samého počátku nezávislého Súdánu (1956) byly vytvořeny dvě kategorie občanů, jejichž mírové soužití bylo prakticky vyloučeno. Plnoprávní Arabové versus černošské obyvatelstvo mající stigma otroků.

Drtivá většina černých Afričanů byla marginalizována jak ve veřejné, tak v soukromé sféře. Tato situace vedla k růstu napětí mezi dominantním etnikem a lidmi na „periferii“ a k následným konfliktům bez náznaku konsenzu.

Deng uvádí, že v rámci apartheidu má Súdán s Jihoafrickou republikou mnoho společného. V Jihoafrické republice byli vyloučeni neběloši. V Súdánu je diskriminováno nemuslimské a nearabské obyvatelstvo, protože islám v Súdánu je úzce spojen s arabismem jako rasovým, etnickým a kulturním fenoménem (Deng 1995: 15). Skutečnost, že někdo v Súdánu konvertuje k islámu, neznamená automaticky, že se stane plnohodnotným občanem. Musí splnit i druhou podmínku – být Arabem.

Dalším důležitým kritériem, které zvýšilo polarizaci společnosti, bylo vzdělání. Po získání nezávislosti se situace v Súdánu v otázce vzdělávání jihu podobala období

kondominia. Obdobně jako Britové se i Arabové v jižním Súdánu snažili zabránit rozvoji černošské inteligence. Zejména s nástupem vojenské diktatury v roce 1958 se omezování vzdělanosti černošské populace rozběhlo naplno.

Úroveň vzdělání na všech státních školách rychle klesala. Vyšší akademické cíle byly potlačovány a předměty které odporovaly náboženské výuce, nebyly zařazovány do školních osnov. Nedostatek inteligence brzy začal bránit ekonomickému rozvoji jižních oblastí a zvýšil marginalizaci černošského obyvatelstva.

Relevantním kritériem, které se odrazilo na slabosti a nestabilitě Súdánu, byly ekonomické faktory. I když byl Súdán jako celek ekonomicky slabý, což v Subsaharské Africe nebyla výjimka, byly jeho jižní oblasti mnohem chudší než zbytek země. Tato disproporce rovněž polarizovala společnost. Jih měl mnohem nižší úroveň veřejných služeb nebo méně pracovních příležitostí.

Bylo paradoxem Súdánu, že jižní oblasti, ve kterých se vyskytovaly značné přírodní zdroje a orná půda, byly nejméně rozvinuté. Tato determinanta nerovnoměrného ekonomického vývoje zahájena v kolonialismu Súdán doprovázela i do budoucnosti.

Po získání nezávislosti se v agrárním Súdánu stejně jako v okolních zemích začalo s překotnou modernizací ekonomické sféry. Rozšiřovaly se plochy bavlny, která byla strategickou exportní komoditou. Klasické plodiny zajišťující obživu drobných farmářů byly systematicky vytlačovány komerčně pěstovanou bavlnou. V 60. letech stát podporoval mechanizaci zemědělství a rozvoj velkých firem. Úrodná půda byla drobným rolníkům bez náhrady vyvlastňována. Docházelo k eskalaci napětí a rozšiřování občanské války (Gedlu 1997: 131).

Kritérium nerostných surovin, konkrétně ropy, sehrálo ve vývoji Súdánu mimořádně důležitou roli. Jako důležitý faktor se při pokračování občanské války a polarizaci súdánské společnosti projevila rozsáhlá těžba ropy. Komerční dobývání a vývoz se začal projevovat na súdánské ekonomice, stejně jako na strategické a vojenské rovnováze sil v pokračující občanské válce.

Většina ropných nalezišť se nacházela ve sporné oblasti Horního Nilu v jižním Súdánu. Pro vládu v Chartúmu se stalo existenční nutností zajištění těžby a její přeprava do Port Súdánu a následný export na zahraniční trhy. Pro rebely se naopak stalo hlavním strategickým úkolem tuto těžbu přerušit a odříznout tím režim od financí.

Jak v Súdánu stoupala těžba ropy, ostatní odvětví se dostala na okraj zájmu. Poklesla zemědělská výroba, čímž trpěli rolníci, současně došlo k nárůstu cen potravin. Rostly výdaje na veřejnou správu a stát se stal největším zaměstnavatelem.

Závislost na ropě prohloubila polarizaci ve společnosti, protože zisky byly rozdělovány nerovnoměrně. Ropa tak měla v Súdánu zásadní vliv na prodloužení druhé občanské války (1983–2005). Kromě toho se těžba ropy a s ní spojené násilné vystěhování z oblastí ropných polí podepsala na vzniku nových konfliktů v Dárfúru nebo severovýchodním regionu.

Poslední ze stanovených kritérií, geografické, může mít různorodou povahu. Ať je to již rozloha státu, poloha, obyvatelstvo nebo klimatické podmínky. Jejich vliv je však nejednoznačný. Geografické kritérium se odrazilo i na „přelévání“ občanských válek mezi Čadem a Súdánem nebo souviselo s uprchlickými vlnami. Súdán například poskytl útočiště uprchlíkům z Konga nebo Eritrei. Do sousedních zemí jako byla Uganda, SAR a Kongo se zase uchýlovali jihosúdánci.

Jak je patrné z případu Súdánu, mohou mít geografické faktory odlišnou relevanci. Je však vysoce pravděpodobné, že je-li stát slabý, což v případě Súdánu bude těžce zpochybnitelné, negativní determinace geografickým kritériem posílí.

Rozdělení Súdánu přineslo nové otázky do neklidného afrického regionu. Jih sice získal nezávislost, ale nový stát nese mnoho rysů připomínající situaci postkoloniálních zemí z 60. let. Jde především o etnickou různorodost a boj o zdroje mezi elitami největších kmenů (Dinkové, Nuerové, Šilukové). To vše je doprovázeno vysokou negramotností, slabou ekonomikou, chybějící infrastrukturou a absencí národní identity. Animozita mezi prezidentem Kiirem z kmene Dinka a bývalým viceprezidentem Macharem z kmene Nuerů přivedla zemi na konci roku 2013 na pokraj občanské války.

Neklidná situace panuje i na severu, který rozdělením země přišel o většinu ropných polí. Daleko větším nebezpečím ale zůstává hrozba vypuknutí etnického násilí. Pokud arabská společnost na severu a především její politické elity nepřekročí etnicko-rasové hranice, čeká možná Severní Súdán další fragmentace území.

5. Literatura a internetové zdroje

Abdulahi ali Ibrahim. 2008: *Manichaen Delirium. Decolonizing the Judiciary and Islamic renewal in the Sudan*. Leiden: Brill.

Ali, Abdel Gadir Ali et al. 2005: *Sudan's Civil War. Why Has It Prevailed for So Long?* In Collier, Paul, Sambanis, Nicholas (eds.): *Understanding civil war*. Washington: The World Bank.

Baar, Vladimír. 2002: *Národy na prahu 21. století. Emancipace, nebo nacionalismus?* Šenov u Ostravy: Ostravská universita.

Barša, Pavel, Strmiska, Maxmilián. 1999: *Národní stát a etnický konflikt: politologická perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Berg-Schlosser, Dirk, Stammen, Theo. 2000: *Úvod do politické vědy*. Praha: ISE.

Bell-Fialkoff, Andrew. 2003: *Etnické čistky*. Praha: Práh.

Burr, Millard, Collins, Robert. 2003: *REVOLUTIONARY SUDAN. Hasan al-Turabi and the Islamist State, 1989-2000*. Leiden: Brill.

Clapham, Christopher. 1985: *Third World Politics. An Introduction*. 1st ed. Beckenham: Crom Helm.

Collier, Paul. 2009: *Miliarda nejchudších. Proč se některým zemím nedaří a co s tím*. Praha: Vyšehrad.

Collins, Robert. 2008: *A History of Modern Sudan*, Cambridge: Cambridge University Press.

Eichler, Jan. 2010: *Terorismus a války v době globalizace*. Praha: Karolinum.

Daněk, Petr. 2000: *Nerovnoměrný rozvoj světa*. In Jehlička, Petr, Tomeš, Jiří, Daněk, Petr (eds.): *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Praha: Universita Karlova.

Deng, Francis Mading. 1995: *War of Visions : Conflict of Identities in the Sudan*. Washington: Brookings Institution Press.

Gedlu, Mesfin. 1997: *Problém rozvoje, konfliktů a demokracie v subsaharské Africe*. Politologický časopis, roč. 4, číslo 2, str. 129-142.

- Gellner, Ernest. 1993: *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal.
- Güsten, Rolf. 1966: *Problems of Economic Growth and Planning: The Sudan Example*
Some aspects and implications of the current Ten Year Plan. IFO-Institut für
wirtschaftsforschung Afrika studienstelle. Berlin-Heidelberg-New York: Springer-Verlag.
- Heywood, Andrew. 2008: *Politické ideologie*. Příbram: Aleš Čeněk, 4. vydání.
- Horáková, Hana. 2007: *Kolonialismus a postkolonialismus*. In: Tomeš, Jiří, Festa,
David, Novotný, Josef a kol.: *Konflikt světů a svět konfliktů: Sřety idejí a zájmů
v současném světě*. Praha: P3K.
- Jihlavec, Jan. 2007: *Taxonomie slabé státnosti*. In Waisová, Šárka a kol.: *Slabé státy.
Selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Johnson, Douglas. 2003: *The Root Cause of Sudan's Civil Wars*. Oxford: James
Currey.
- Jok, Madut Jok. 2001: *War and Slavery in Sudan*. Philadelphia: University of
Pennsylvania Press.
- Kaplan, Robert. 2003: *Přicházející anarchie. Zborcení snů, svět po studené válce*.
Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Klíma, Jan. 2012: *Dějiny Afriky. Vývoj kontinentu regionů a státu*. Praha: Lidové
noviny.
- Kubata, Martin. 2007: *Je občanská válka jedním z důvodů slabosti a rozpadu státu?* In
Waisová, Šárka a kol.: *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň: Aleš
Čeněk.
- Lacina, Karel. 1972: *Súdán*. Praha: Svoboda.
- Lipset, Seymour. 1995: *Homo politicus. Spoleczne podstawy polityki*. Warszawa: PWN.
- Musil, Alois. 1941: *Stará Ethiopie. Nový Súdán*. Praha: Melantrich.
- Pantůčková, Jitka a kol. 1981: *Súdán*. Institut zahraničního obchodu/ČTK. Praha:
Pressfoto.

Petterson, Donald. 2003: *Inside Sudan. Political islam, Conflict and Catastrophe*. Boulder: Westview Press Inc.

Raděj, Tomáš. 2004: *Súdán: mír na obzoru*, Mezinárodní politika, 3/2004.

Říman, Josef, Bakovský, Zdeněk a kol. 1987: *Malá československá encyklopedie*. Praha: Academia.

Scopas S. Poggo. 2009: *The First Sudanese Civil War. Africans, Arabs, and Israelis in the Southern Sudan, 1955–1972*. 1. vydání, New York: PALGRAVE MACMILLAN.

Searcy, Kim. 2011: *The Formation of the Sudanese Mahdist State. Ceremony and Symbols of Authority: 1882–1898*. Leiden: Brill.

Seri-Hersch, Iris. 2010: *Towards social progress and post-imperial modernity? Colonial politics of literacy in the Anglo-Egyptian Sudan, 1946–1956*. *History of Education*, Vol. 40, No. 3, May 2011.

Šmíd, Tomáš, Vařura Vladimír. 2009: *Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států*. *Mezinárodní vztahy*, roč. 44, č. 2/2009, str. 44-64.

Tesař, Filip. 2007: *Etnické konflikty*. Praha: Portál.

Tomeš, Jiří. 2007: *Války po rozpadu bipolárního světa-tendence a příčiny*. In: Tomeš. Jiří Festa, David, Novotný, Josef a kol.: *Konflikt světů a svět konfliktů. Střety idejí a zájmů v současném světě*. Praha: P3K.

Volenec, Otakar. 2004: *Ohniska napětí a konflikty v Africe*. Praha: VŠE.

Wallerstein, Immanuel. 1984: *The politics of the World-Economy: the States, the Movements and the Civilizations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Waisova, Šárka a kol. 2007: *Slabé státy. Selhání, rozpad a obnova státnosti*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Waisová, Šárka. 2003: *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Záhořík, Jan. 2012: *Ohniska napětí v postkoloniální Africe*. Praha: Karolinum.

Záhořík, Jan. 2010: *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: Lidové noviny.

Zartman, William I. 1995: *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*. 1st ed. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Internetové zdroje

Astill, James. 2001: US's 1998 attack in Sudan. The Guardian, dostupné na:

<http://www.theguardian.com/world/2001/oct/02/afghanistan.terrorism3> (19.9.2014).

Collier, Paul, Hoefflerová, Anke. 2004: *Greed and grievance in civil war*. Dostupné na : <http://www.econ.nyu.edu/user/debraj/Courses/Readings/CollierHoeffler.pdf> (10.1.2015)

Custers, Peter b. r. : *The civil war in Sudan and the trading mechanisms of disparate exchange*. Dostupné na: www.petercusters.nl/file/11 (20.10.2014).

Sambanis, Nicholas. 2001: *Do Ethnic and Non-Ethnic Civil Wars Have the Same Causes? A Theoretical and Empirical Inquiry (Part I)*. Dostupné na : <http://yale.edu/macmillan/ocvprogram/licep/3/sambanis/EthnicWarPaper.pdf> (16.1.2015).

Stewart, Frances- Langer, Arnim. 2013: *Horizontal Inequalities and Violent Conflict: Conceptual and Empirical Linkages*. CRPD Working Paper No. 14. Dostupné na : <https://soc.kuleuven.be/web/files/12/80/wp14.pdf> (12.1.2015).

Tharoor, Shashi. 1999: *The Future of Civil Conflict*. Dostupné na:

<http://www.jstor.org/discover/40209606?sid=21105626805243&uid=3737856&uid=4&uid=2> (3.1.2015).

Young, John. 2007: *SUDAN IGAD PEACE PROCESS: AN EVALUATION*. Dostupné na: http://www.sudantribune.com/IMG/pdf/Igad_in_Sudan_Peace_Process.pdf (22.10.2014).

African Union. b. r. Dostupné na:

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unamid/facts.shtml> (21.10.2014).

Amnesty International. 2014. *Sudan*. Dostupné na: <http://www.amnesty.org/> (24.10.2014).

CIA World Factbook 2014: *Sudan*. Dostupné na: <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/su.html> (20.6.2014).

Encyclopedia of the Nations b. r. : *Africa, Sudan*. Dostupné na: <http://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Sudan.html> (5.1.2015).

Encyklopedia Britannica 2014: *Sudan*. Dostupné na: <http://www.britannica.com/> (5.8.2014)

History of the World b. r. : *History of Sudan*. Dostupné na: <http://www.historyworld.net/> (4.9.2014).

Freedom house. 2014. Dostupné na: <http://freedomhouse.org/report/freedom-world/2003/sudan> (20.9.2014).

Sudane Tribune. 2014. Dostupné na: <http://www.sudantribune.com/> (5.10.2014).

IRIN humanitarian news and analysis. 2014. Dostupné na: <http://www.irinnews.org/in-depth/70683/32/sudan-peace-process> (20.10.2014).

Global Security. org. 2008. Dostupné na: <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/beja.html> (22.10.2014).

Amnesty International. 2014. *Sudan*. Dostupné na: <http://www.amnesty.org/> (24.10.2014).

IGAD. b. r. Dostupné na: <http://www.igad.org> (21.10.2014).

United Human Rights Council. 2014. Dostupné na: <http://www.unitedhumanrights.org/genocide/genocide-in-sudan.html> (21.10.2014).

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Dostupné na: <http://www.mzv.cz>. (5. 2. 2015)